

Kielenkäyttäjien käsityksiä komparatiivista kvanttorilausekkeista

Pro gradu -tutkielma

Minna Elo

Helsingin yliopisto

Suomen kieli

Toukokuussa 2018

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department	
Humanistinen tiedekunta		Suomalais-ugrilainen osasto	
Tekijä – Författare – Author			
Elo, Minna Pauliina			
Työn nimi – Arbetets titel – Title			
Kielenkäyttäjien käsityksiä komparatiivisista kvanttorilausekkeista			
Oppiaine – Läroämne – Subject			
Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level		Aika – Datum – Month and year	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages
Pro gradu -tutkielma		Toukokuu 2018	68 + liite (4 sivua)
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
Tarkastelen tutkielmassani komparatiiviseksi kvanttorilausekkeiksi määrittelemiäni ilmaustyyppejä <i>puolet enemmän, x kertaa enemmän ja x prosenttia enemmän</i>. Tutkimuskysymykseni koskevat komparatiivisten kvanttorilausekkeiden merkityksiä sekä niiden käyttöön liittyviä asenteita ja kokemuksia. Miten kielenkäyttäjät tulkitsevat komparatiiviset kvanttorilausekkeet? Entä miten he suhtautuvat kyseisten ilmaustyyppien käyttöön ja millaisia kokemuksia heillä on niistä? Tutkielman teoriataustana on kansanlingvistiikka, joka tutkii tavallisten kielenkäyttäjien kieltä koskevia käsityksiä, asenteita ja havaintoja. Tutkielmassa pohdin ilmaustyyppien osalta myös monimerkitysisyyttä, jota on kuvattu erityisesti kognitiivisen kieliopin parissa. Tutkimusaineisto koostuu kyselylomakkeella saaduista vastauksista, jotka ovat peräisin 160:lta vastaajalta. Julkaisin kyselyn Helsingin yliopiston E-lomakepalvelussa, ja se oli avoimesti saatavilla noin neljän viikon ajan. Kyseessä oli tiivis ja standardoitu kysely, jossa oli ilmaustyyppeihin liittyvien strukturoitujen kysymysten lisäksi avoimia kysymyksiä. Kyselyssä tiedustelin myös vastaajien sukupuolta, ikää, ylintä suoritettua tutkintoa sekä ammattia, jotta voisin selvittää kyseisten taustamuuttujien yhteyttä käsityksiin. Analyysissäni yhdistyvät sekä määrälliset että laadulliset menetelmät. Tutkimukseni osoittaa, että kielenkäyttäjät käsittävät ilmaustyyppit melko yhdenmukaisesti: <i>puolet enemmän</i> merkitsee luvun puolitoistakertaistumista, <i>kaksi kertaa enemmän</i> kaksinkertaistumista ja <i>200 % enemmän</i> kolminkertaistumista. Akateemisesti koulutetut vastaajat ymmärtävät ilmaukset muiden tutkintojen suorittaneita todennäköisemmin oikeiksi määrittelyissä merkityksissä. Vastanneita ärsyttää ja hämmentää ilmausten virheellinen ja tulkinnanvarainen käyttö erityisesti täsmällisyyttä vaativissa käyttöyhteyksissä. Lähes kaikki vastaajat ovat havainneet ilmausten monitulkintaista tai virheellisenä pitämänsä käyttöä. Tavallisimmat yhteydet, joissa havaintoja on tehty, ovat uutiset, kasvokkaiset keskustelut ja mainonta. Vaikka kielenkäyttäjät tulkitsevat komparatiiviset kvanttorilausekkeet varsin yhteneväisesti, pitävät he niitä epätäsmällisinä ilmauksina, joiden käyttö herättää toisinaan paljonkin kielteisiä tuntemuksia. Voi myös olla, että kielenkäyttäjien havaitsema ongelmallinen käyttö kuvastaa sitä, etteivät heidän käsityksensä ilmausten perimmäisistä merkityksistä vastaa niitä merkityksiä, joissa ilmauksia todellisuudessa käytetään.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
kvanttorilausekkeet, kyselytutkimus, kieliaseenteet, kielikäsitteet, kansanlingvistiikka, semantiikka, polysemia			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Komparatiiviset kvanttorilausekkeet ja tutkimuskohteen rajaus.....	3
1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit.....	5
1.3 Tutkielman rakenne	6
2 Teoreettinen tausta	7
2.1 Kansanlingvistiikka ja kielikäsitteet.....	8
2.2 Kognitiivinen kielioppi ja polysemia.....	12
2.3 Kvanttorilausekkeiden monimerkityksisyydestä	15
2.4 Aiempaa tutkimusta	21
2.5 Kielitoimiston ja kielioppaiden näkemyksiä.....	23
3 Aineisto ja analyysimenetelmät	26
3.1 Kyselyaineisto.....	27
3.2 Analyysimenetelmät.....	29
4 Kielenkäyttäjien käsityksiä komparatiivista kvanttorilausekkeista	30
4.1 Vastaajien taustatiedot	30
4.2 Tulkintatavat	33
4.2.1 <i>Puolet enemmän</i>	34
4.2.2 <i>Kaksi kertaa enemmän</i>	36
4.2.3 <i>200 % enemmän</i>	38
4.3 Asenteet.....	40
4.3.1 Ilmaustyypeihin liittyvät yleiset asenteet	42
4.3.2 Käyttötavan ja -yhteyden vaikutus asenteisiin.....	45
4.3.3 Muut suhtautumiseen vaikuttavat tekijät	51
4.4 Kokemukset ja havainnot.....	52
4.4.1 Kokemukset ja havainnot käyttöyhteyksittäin.	53
4.4.2 Kokemukset ja havainnot ilmaustyypeittäin	55
5 Lopuksi	58
5.1 Tutkimustulosten yhteenveto	58
5.2 Tutkimuksen luotettavuus.....	61
5.3 Jatkotutkimusaiheita.....	63
Lähteet	65
Liite 1. Kyselylomake	69

1 Johdanto

Kaksi kertaa korkeampi, 200 % suurempi, puolet enemmän... Suomen kielessä vilisee paljon edellä mainitunlaisia ilmauksia, joihin törmäämme jatkuvasti kahvipöytäkeskusteluissa ja työmatkalla uutisia lukiessamme. Ilmaustyyppit x^1 *kertaa enemmän, x prosenttia (%) enemmän* ja *puolet enemmän* ovat käyttämässämme kielessä varsin tavallisia ja jokapäiväisiä osoittaessamme asioiden välisiä määrällisiä suhteita. Niitä myös käytetään niin suullisissa kuin kirjoitetuissa ja yhtä lailla epävirallisissa ja virallisissa yhteyksissä: toimittaja kirjoittaa uutisessa turvapaikanhakijoita olevan puolet enemmän kuin viime vuonna, ja ystävä kertoo baarissa tilaamansa drinkin maksaneen kaksi kertaa enemmän kuin kaupassa. Mutta mitä kaveri oikeastaan tarkoitti, kun hän kertoi tienaavansa uudessa työssään puolet enemmän kuin edellisessä? Onko palkka kaksinkertaistunut?

Aiempi kielenhuollollinen keskustelu ja ilmausten tutkimus viittaavat siihen, että eri ihmiset tulkitsevat edellä mainittuja ilmauksia eri tavoin (ks. lukuja 2.3–2.5). Siinä missä toinen käsittää ilmauksen *puolet enemmän* tarkoittavan kaksinkertaista määrää, viittaa se toisen mielestä puolitoistakertaiseen määrään. Niinpä käytännössä sellaiset ilmaukset kuin *puolet enemmän, kaksi kertaa enemmän* ja *100 prosenttia enemmän* voivat monissa tapauksissa olla kaikkea muuta kuin yksiselitteisiä ilmauksia. Tämä voi johtua eriävistä tottumuksistamme tulkita ilmausten merkityksiä sekä toisaalta kielellisen kontekstin riittämättömyydestä. Jotta voisimme varmasti tulkita ilmauksen samalla tavalla kuin toinen, tulisi meidän tietää, mitkä ovat vertailtavat lukuarvot, ja vasta tämän jälkeen pystyisimme päättämään, millainen on näiden lukujen välinen suhde. Monesti molemmat vertailtavat lukuarvot jäävät kuitenkin ilmoittamatta. Erityisesti tällöin on riski, että vuorovaikutuksen osapuolet käsittävät ilmauksen eri tavalla, mikä voi tilanteesta riippuen johtaa enemmän tai vähemmän vahingollisiin väärinkäsityksiin. Se, kuinka todennäköisestä riskistä on kyse, riippuu myös siitä, kuinka eriäviä eri kielenkäyttäjien tulkintatavat ovat.

¹ x on tässä yhteydessä jokin luonnollinen luku, jolla voidaan ilmaista lukumäärää (esim. *kaksi, 6* tai *124*).

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen kielenkäyttäjien käsityksiä, asenteita ja kokemuksia, jotka liittyvät ilmaustyyppeihin *puolet enemmän, x kertaa enemmän* ja *x prosenttia enemmän*². Näitä ilmaustyyppejä nimitän yhteisesti *komparatiiviseksi kvanttorilausekkeiksi*. Komparatiivisella kvanttorilausekkeella tarkoitan lausekettä, jota käytetään ilmaisemaan lukumäärän muutosta tai eroa ja jossa on edussanana³ komparatiivimuotoinen adjektiivi (*korkeampi, painavampi*) tai tapaa, sijaintia tai määrää ilmaiseva adverbi (*nopeammin, lähempänä, vähemmän*). Komparatiivinen kvanttorilauseke ei ole kielitieteisiin vakiintunut termi, vaan kyseessä on kyseisille lausekkeille kehrittelemäni nimitys, jota olen käyttänyt myös kandidaatintutkielmassani (Elo 2016) tutkiessani *puolet enemmän* -ilmauksen merkityksiä uutisteksteissä. Tässä tutkielmassa tarkastelen useampaa komparatiivista kvanttorilausekettä uudesta näkökulmasta ja erilaisen aineiston pohjalta. Lähestymistapani on kansanlingvistinen, joten keskityn ei-lingvistien eli niin sanottujen maallikoiden⁴ kieltä koskeviin käsityksiin, havaintoihin ja asenteisiin (*Tieteen termipankki 23.11.2017: Kielitiede:kansanlingvistiikka*). Kielenkäyttäjien komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyvät käsitykset, asenteet ja kokemukset perustuvat kyselylomakkeella keräämiini vastauksiin. Lisäksi hyödynnän tutkielmassani kognitiivisen kieliopin menetelmiä kvanttorilausekkeiden merkitysten kuvaamiseksi.

Tutkimuskohteenani olevat komparatiiviset kvanttorilausekkeet ovat useiden vuosikymmenien ajan herättäneet mielenkiintoa ja tunteita niin tavallisissa kielenkäyttäjissä, kielitieteilijöissä kuin matemaatikoissakin. Esimerkiksi jo vuoden 1954 lokakuussa *Uuden Suomen*⁵ yleisönosastossa nimimerkki ”JK” kysyi ”Mitä on tarkoitettava ilmaisulla: *puolta enemmän kuin 100, kaksi kertaa niin paljon kuin 100 ja kaksi kertaa enemmän kuin 100*” (Korpela 2003). Vielä nykyäänkin ilmaukset ja niiden merkitykset keräävät ihmettelijöitä internetin keskustelupalstoille. Myös oma kiinnostukseni tutkia kyseisiä ilmauksia sai alkunsa törmättyäni sattumalta erään verkkouutisen yhteydessä olevaan

² *x prosenttia enemmän* -ilmaustyyppin osalta tutkin ilmauksia, joissa *x* on jokin sataluku (esim. *100, kaksisataa*).

³ *Edussana* on lausekkeen sana, jonka mukaan koko lauseke käyttäytyy lauseessa (VISK, määritelmät). Esim. *Hän söi omenoita [puolet enemmän] kuin minä*. Edussana *enemmän* voi edustaa lausekettä yksinäänkin.

⁴ Termillä *maallikko* viitataan ei-arvottavasti kielenpuhujiin, joilla ei ole kielitieteellistä koulutusta (mm. Niedzielski & Preston 2000: VIII).

⁵ *Uusi Suomi* oli 1950-luvulla Suomen suurimpia sanomalehtiä (Korpela 2003).

lukijan kommenttiin, jossa kommentoija kritisoi toimittajaa tämän käytettyä uutisessa ilmausta *puolet enemmän* tarkoittamassa kaksinkertaista määrää.

Vaikka kyseisiin ilmauksiin liittyvä kiinnostus ja merkityskeskustelu ovat säilyneet vuosikymmeniä, on niitä tutkittu tähän mennessä varsin vähän. Tarve komparatiivisten kvanttorilausekkeiden tutkimiselle vaikuttaa edelleen ajankohtaiselta, sillä kielenkäyttäjät kiistelevät yhä monien komparatiivisten kvanttorilausekkeiden merkityksistä huolimatta siitä, että Kielitoimisto eli Kotimaisten kielten keskuksen kielenhuolto-osasto ja monet kielioppaat ovat esittäneet näkemyksiään ilmausten merkityksistä ja antaneet suosituksia täsmällisemmistä ilmaisutavoista. Tässä tutkielmassa avaan ilmausten nykytilaa selvittämällä, millä tavalla kielenkäyttäjät nykyisin tulkitsevat näitä ilmauksia ja millaisia ovat heidän ilmauksiin liittyvät asenteensa ja kokemuksensa.

1.1 Komparatiiviset kvanttorilausekkeet ja tutkimuskohteen rajaus

Komparatiiviset kvanttorilausekkeet eivät ole ainoastaan suomen kielelle ominaisia, vaan niitä käytetään useissa muissakin kielissä. Esimerkiksi *x kertaa suurempi* voidaan ilmaista englannissa sanomalla *x times bigger*, ruotsissa *x gånger större* ja virossa *x korda suurem*. (Kohonen 2004.) Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin vain suomen komparatiiviin kvanttorilausekkeisiin, joita voidaan muodostaa varsin monenlaisia. Lausekkeille yhteistä on täydennyksenä tai osana täydennystä toimiva kvanttori, joka voi olla kvanttoripronomini (*muutama, jokunen*), lukusana (*kaksi, 100*) tai määrää ilmaiseva adverbi (*paljon, hiukan*). Lisäksi niissä on komparatiivimuotoinen edussana. Mahdollisia komparatiivisia kvanttorilausekkeita ovat täten esimerkiksi *muutama enemmän, runsaasti suurempi, hieman pidempi, 50 % painavampi ja kaksi kertaa hitaammin*. Tarkastelen komparatiivisista kvanttorilausekkeista sellaisia, jotka osoittavat verrattavien entiteettien välistä suhteellista eroa. Tällaisissa kvanttorilausekkeissa mahdollisia täydennyksiä ovat senkaltaiset kvanttori-ilmaukset kuin *puolet, kaksi kertaa ja 100 prosenttia*.

Edussanat puolestaan kertovat entiteettien välisen suhteen laadusta. Tavallisimpia edussanoja ovat komparatiiviset kvanttoriadverbit, joita käytetään osoittamaan suurempaa tai pienempää määrää (*enemmän, vähemmän*). Komparatiivimuotoinen edussana voi olla myös suhteellista ominaisuutta ilmaiseva skalaarinen adjektiivi (*kauniimpi, pienempi*), tapaa ilmaiseva sti-adverbi (*vikkelämmmin, paremmin, useammin*) tai paikan

adverbi (*alempana, kauempana*). Ison suomen kieliopin (VISK § 633) mukaan ainoastaan skalaarisia ominaisuuksia ilmaisevista sanoista voidaan muodostaa vertailuilmauksia. Täten esimerkiksi adjektiivista *eilinen* ei voida tuottaa vertailuilmauksia eikä näin ollen myöskään komparatiivisia kvanttorilausekkeitä (*kaksi kertaa *eilisempi*).

Komparatiiviset kvanttorilausekkeet voivat siis teoreettisella tasolla olla myös sellaisia ilmauksia kuin *kaksi kertaa leikkisämpi* tai *puolet rumempi*. Käytännössä tällaiset ilmaukset lienevät kuitenkin melko harvinaisia, koska leikkisyys ja rumuus eivät ole mitattavia suureita. Täydennyksinä ovat *x kertaa* ja *puolet* implikoivat, että kvanttorilauseke ilmaisee nimenomaan määrän tarkkaa tai likimääräistä suhteellista eroa. Lukuarvoina ilmaistavia ominaisuuksia ovat puolestaan muun muassa massa, pituus, lämpötila ja aika. Tutkinkin ainoastaan komparatiivisia kvanttorilausekkeitä, joiden tarkoittamana suhteellinen ero tai muutos on osoitettavissa lukuarvona.

Lisäksi olen rajannut tarkastelun vain niihin ilmauksiin, joissa vertailtavana oleva on suurempi kuin vertailun kohde. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi *kaksi kertaa suurempi* ja *100 % enemmän*. Kielitoimistossa työskentelevän Salli Kankaanpään (2005) mukaan käänteiset ilmaukset *kaksi kertaa vähemmän* ja *puolet vähemmän* tulkitaan yleisesti merkitsevän samaa kuin ”puolet”. Täten niihin ei liity samanlaisia kilpailevia tulkintoja kuin vastaaviin vertailuilmauksiin, joissa vertailtava luku on suurempi kuin vertailun kohde (ks. lukua 2.3).

Tutkielmassani keskityn siis komparatiivisista kvanttorilausekkeista niihin, jotka ilmaisevat lukumäärän tai mitattavan ominaisuuden suhteellista muutosta tai eroa ja joissa vertailtava on suurempi kuin vertailun kohteena oleva entiteetti. Tällaisia ilmaustyyppejä ovat muun muassa tutkimani *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x prosenttia (%) enemmän*. Muita kriteerit täyttäviä ilmauksia ovat *kahta enemmän*, *kaksin verroin suurempi* sekä *kaksi kertaa niin paljon kuin*, mutta ne olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle. Komparatiivisista kvanttorilausekkeista ilmaustyyppejä *puolet enemmän* ja *x kertaa enemmän* on usein kommentoitu epätasoisiksi (ks. esim. Eloranta 2014: 10; Iisa, Oitinen & Piehl 2012: 224). Lisäksi matematiikan tutkija Jukka Kohonen (2002) on havainnut, että ilmaus *kaksi kertaa enemmän* ilmaistaan usein virheellisesti muodossa *200 % enemmän*. Kyseisiin komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liitetyn epätasoisuuden ja siitä johtuvien tulkintaongelmien perustella pidän erityisen kiinnostavana tutkia juuri

näitä kolmea ilmaustyyppiä: *puolet enemmän, x kertaa enemmän ja x prosenttia (%) enemmän.*

1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Komparatiivisten kvanttorilausekkeiden tutkimukseni rakentuu kolmen tutkimuskysymyksen ympärille. Ensimmäinen aikomukseni on kartoittaa, miten eri kielenkäyttäjät tulkitsevat suhteellista muutosta ilmaisevat komparatiiviset kvanttorilausekkeet, joita edustavat tutkimuksessani ilmaustyypit *puolet enemmän, x kertaa enemmän ja x prosenttia (%) enemmän.* Tutkimuksen tavoitteena on siis selvittää, missä määrin ilmaustyyppien eri tulkintatavat saavat kannatusta. Lisäksi tarkastelen, onko sukupuolella, iällä, koulutuksella ja ammatilla yhteyttä ilmaustyyppien tulkintaan. Tutkimuskysymykseen saatujen tulosten perusteella pystyn myös tarkastelemaan ilmaustyyppien polyseemisuuden eli monimerkityksisyyden astetta.

Toinen tutkimuskysymykseni koskee sitä, millaisia ilmaustyyppihin liittyvät suhtautumistavat ovat. Entä riippuuko suhtautuminen esimerkiksi ilmauksen käyttöyhteydestä tai käytön tulkinnanvaraisuudesta vai onko suhtautuminen aina samanlaista riippumatta siitä, missä ja miten ilmauksia käytetään? Toisin sanoen asenteiden lisäksi selvitettävänä on, missä määrin komparatiivisten kvanttorilausekkeiden käyttötapa ja käyttöyhteys vaikuttavat komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyviin suhtautumistapoihin.

Kolmanneksi tutkielmassani selvitän, millaisia kokemuksia ja havaintoja kielenkäyttäjillä on komparatiivista kvanttorilausekkeista. Ovatko he kiinnittäneet huomiota esimerkiksi niiden virheelliseen tai monitulkintaiseen käyttöön? Mihin niistä ja missä yhteyksissä – kasvokkaisessa keskustelussa, uutisissa vai kenties keskustelupalstoilla? Tutkielmani kolme tutkimuskysymystä ovat siis seuraavat:

1. Miten eri kielenkäyttäjät tulkitsevat ilmaustyypit *puolet enemmän, x kertaa enemmän ja x prosenttia (%) enemmän?*
2. Millä tavalla näiden ilmaustyyppien käyttöön suhtaudutaan?
3. Millaisia kokemuksia ja havaintoja kielenkäyttäjillä on kyseisistä ilmaustyypeistä?

Tutkimukseni hypoteesit pohjautuvat aiempiin tutkimuksiin komparatiivista kvanttorilausekkeista (ks. esim. Elo 2016; Kohonen 2006) sekä Kielitoimiston ja kielioppaiden näkemyksiin. Oletuksenani on, että valtaosa kielenkäyttäjistä käsittää ilmauksen *puolet enemmän* tarkoittavan puolitoistakertaista määrää, *kaksi kertaa enemmän* kaksinkertaista määrää ja *200 % enemmän* kolminkertaista määrää. Eniten erimielisyyttä liittyyne ilmauksen *puolet enemmän* tarkoittamaan merkitykseen, sillä juuri tämä kvanttorilauseke on monissa kielioppaissa määritelty epätäsmälliseksi ilmaukseksi.

Toinen hypoteesini on, että ilmausten käyttöön suhtautuminen riippuu ilmauksen tulkinnanvaraisuudesta, käyttöyhteyden vaatimasta täsmällisyyden asteesta ja siitä, käytetäänkö ilmausta oman tulkintamallin mukaisella tavalla. Ilmausten epäselvä ja oman ajattelumallin vastainen käyttö kaiketi ärsyttävät ja hämmentävät erityisesti täsmällistä kielenkäyttöä vaativissa ympäristöissä. Tätä hypoteesia tukevat muun muassa kandidaatin-tutkielmani (ks. Elo 2016: 24–26) yhteydessä verkkouutisista löytämäni lukijoiden kommentit, joissa toimittajaa arvostellaan ilmauksen virheellisestä tai epäselvästä käytöstä.

Kolmannen hypoteesini mukaan suurin osa tavallisista kielenkäyttäjistä on kiinnittänyt huomiota ainakin jonkin tutkittavan ilmaustyyppin monitulkintaiseen tai mielestään virheelliseen käyttöön. Esimerkiksi Jukka Kohonen (2002) on kirjoittanut ilmaustyyppiin *x kertaa enemmän* liittyen kielenkäyttäjien yleisimmistä harhaluuloista. Kyseiset ilmaustyyppit ovat myös varsin yleisiä niin täsmällistä kielenkäyttöä vaativissa kuin arkikielisisäkin yhteyksissä, eikä niiltä täten ole voinut välttyä. On kuitenkin vaikea sanoa, millaisissa käyttöyhteyksissä ilmausten käyttö kerää eniten huomiota osakseen. Epätäsmällisyydet lienevät tavallisimpia arkisissa keskusteluissa, mutta toisaalta ne korostuvat selkeää ilmaisua vaativissa konteksteissa.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmani rakentuu viiden pääluvun varaan. Ensimmäisessä luvussa olen kuvannut tutkimusaiheeni valinnan taustaa sekä esitellyt tutkimuskohteena olevat komparatiiviset kvanttorilausekkeet ja niihin liittyvät tutkimuskysymykset hypoteeseineen. Seuraavaksi tutkielmani toisessa luvussa avaan tutkimuksen teoreettista taustaa. Luvussa perehdyn

viitekehyksenä olevaan kansanlingvistiikan tutkimussuuntaukseen sekä kognitiiviseen kielioppiin. Luvussa määrittelen myös tutkielmassani käyttämiäni keskeisiä käsitteitä ja teen katsauksen tutkimusaiheittani sivuaviin aiempiin tutkimuksiin sekä komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyviin kielenhuollollisiin kannanottoihin.

Kolmannessa luvussa esittelen tutkielmassa käytettävän aineiston ja analyysimenetelmät. Tutkimukseni kyselylomakkeella kerättyä aineistoa analysoin sekä laadullisin että määrällisin menetelmin. Neljäs luku on tutkielman varsinainen analyysiluku, jossa tarkastelen kyselylomakkeen vastaajien taustatietoja sekä aineistosta saamiani tuloksia yksityiskohtaisesti. Lopuksi tutkielmani viidennessä luvussa esitän yhteenvedon tutkimuksen keskeisistä tuloksista, palaan johdannossa esittämiini hypoteeseihin sekä pohdin tutkielmani luotettavuutta ja aihepiiriin sopivia jatkotutkimusaiheita.

2 Teoreettinen tausta

Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat jo aiemmin mainittu sosiolingvistiikan pariin kuuluva kansanlingvistinen tutkimussuuntaus sekä väljästi kognitiivinen kielioppi, jonka piirissä monimerkityksisyyttä on erityisesti tutkittu. Lähtökohdiltaan kyseessä on siis sosiolingvistinen tutkimus, jossa kuitenkin kognitiivisen kielitieteen mukaisesti suuntaudun tarkastelemaan merkitystä mentaalisenä ilmiönä. Sosiolingvistiikan ja kognitiivisen kielitieteen teorioiden ja tutkimusmenetelmien yhdistäminen on ollut nopeassa kasvussa viime vuosina, minkä myötä kansainvälisessä kirjallisuudessa on alettu puhua uudesta kielitieteen osa-alueesta: *cognitive sociolinguistics* (ks. esim. Pütz, Robinson & Reif 2014). Suomalaiseen kielentutkimukseen termi *kognitiivinen sosiolingvistiikka* ei ole kuitenkaan vielä vakiintunut.

Tässä luvussa esittelen tarkemmin kansanlingvistiikkaa ja kognitiivista kielioppia sekä niiden soveltamista tutkimuksessani. Lisäksi määrittelen tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä ja luon katsauksen tutkielmaani linkittyvään aiempaan tutkimukseen. Lopuksi myös esittelen, millaisia näkemyksiä Kotimaisten kielten keskuksen eli Kotuksen Kielitoimisto ja kielioppaat ovat esittäneet tutkittavien ilmaustyyppien merkityksistä ja käytöstä.

2.1 Kansanlingvistiikka ja kielikäsitteet

Kansanlingvistisessä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat ei-kielitieteilijöiden eli tavallisten kieltenkäyttäjien käsitykset kielenkäytöstä. Perinteisesti kansanlingvistiikassa on keskitytty erityisesti *kansandialektologiaan* eli murteisiin ja murteiden käyttöön liittyviin käsitteisiin. (Palander 2001: 147.) Myös kansanlingvistiikan piiriin kuuluvassa *kansanonomastiikassa* huomion kohteina ovat olleet nimiä ja nimistön käyttöä koskevat kieltenkäyttäjien käsitykset ja havainnot (*Tieteen termipankki 10.12.2017: Kielitiede:kansanonomastiikka*). Sen sijaan tutkimuksia, joissa tarkastelussa ovat tavallisten kieltenkäyttäjien käsitykset tietyistä sanoista tai ilmauksista, on toistaiseksi tehty varsin vähän – myös fennistinen kansanlingvistiikka on painottunut nimenomaan kansandialektologiseen tutkimukseen. Täten tutkielmani avaa uudenlaista tutkimusaluetta kansanlingvistiikkaan, kun tutkimuskohteena ovat yleiskieleen kuuluvat melko tavanomaiset vertailuilmaukset eivätkä esimerkiksi murteet tai nimistö.

Varsinainen kansanlingvistinen tutkimus käynnistyi 1980-luvulla Yhdysvalloissa. Kiinnostuksen kohteena olivat aluksi tavallisten ihmisten murrekäsitykset, joiden tutkimisesta myös suuntauksen uranuurtajana pidetty Dennis R. Preston aloitti. (Mielikäinen & Palander 2014: 17.) Myöhemmin teoksessaan *Folk linguistics* (2000) Nancy A. Niedzielski ja Dennis R. Preston laajensivat maallikoiden käsitteisiin perustuvaa tutkimusalaa sisällyttämällä siihen murrekäsitysten lisäksi myös muun kieltä koskevan tietoisuuden. Kehityssuunta on siis näin ollen ollut kansandialektologiasta kohti kansanlingvistiikkaa (Palander 2001: 149). Preston (1999: xxix) kertoo termiä *perceptual dialectology* (suom. *kansandialektologia, havaintodialektologia*) käytetyn ensimmäisen kerran vuonna 1981 hänen omassa tutkimuksessaan *Perceptual dialectology: Mental maps of United States dialects from a Hawaiian perspective*. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisina nuoret havaijilaiset korkeakouluopiskelijat näkevät Yhdysvaltojen murreerajat (Preston 1989: 25).

Myös nykyinen kansanlingvistinen tutkimus on painottunut erityisesti Yhdysvaltoihin (Vaattovaara 2009: 27). Kansandialektologista tutkimusta on kuitenkin tehty jo 1880-luvulla Hollannissa, jolloin tietyistä kertaan tutkittu ihmisten käsityksiä murre-eroista (Goeman 1999: 138–139). Hollantilaisen tradition ohella

kansandialektologiaa on harjoitettu pitkään myös Japanissa (Vaattovaara 2009: 27), jonne se rantautui 1950-luvulla belgialaislähtöisen Willem Grootaersin tutkiessa japanilaismaallikoiden käsityksiä paikallisista murre-eroista (Palander 2001: 148). Daniel Long (1999: 178) onkin todennut kansandialektologisen tutkimustyön syntyneen Hollannissa, kasvaneen Japanissa ja saavuttaneen aikuisuuden Yhdysvalloissa.

Suomessa kansanlingvistinen tutkimus alkoi 1990-luvun lopussa murreasenne- ja tietoisuustutkimuksilla (Mielikäinen & Palander 2014: 19). Ensimmäisenä varsinaisena kansanlingvistisenä julkaisuna on pidetty Aila Mielikäisen ja Marjatta Palanderin (2002) artikkelia ”Suomalaisten murreasenteista”, jossa käsitellään myös kansanlingvistiikan teoriaa ja metodiikkaa (Vaattovaara 2009: 27). Kansanlingvistinen tutkimus on ollut suosittua myös suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden opinnäytteissä ja kurssitöissä. Murteiden lisäksi tarkastelussa ovat olleet esimerkiksi nimiin liittyvät mielteet ja mielikuvat. (Mielikäinen & Palander 2014: 19–20.)

Kansanlingvistisessä tutkimuksessa voidaan soveltaa monenlaisia aineistonkeruumenetelmiä. Varhaisissa kansandialektologisissa tutkimuksissa tyypillistä oli murremielikuvakarttojen piirittäminen, mutta karttamenetelmää käytetään ja kehitellään edelleen digitaalisiin muotoihin. Suomalaisissa murretutkimuksissa mielikuvakarttojen laatiminen on ollut usein osa laajempaa haastattelututkimusta. Haastattelut ovatkin yksi tapa kerätä aineistoa, ja niitä voidaan myös nauhoittaa. (Mielikäinen & Palander 2014: 21.) Haastatteluja nopeammin laajoja aineistoja voidaan kerätä kirjallisin ja sähköisin kyselyin (mts. 22–23), kuten tässäkin tutkimuksessa. Kyselylomake onkin 1930-luvulta lähtien ollut yksi perinteisimmistä aineistonhankintamenetelmistä (Valli 2010: 103). Muita kansanlingvistien käyttämiä menetelmiä ovat erilaiset testit sekä käänös- ja kirjoitustehtävät (Mielikäinen & Palander 2014: 23–24). Viime vuosina kansanlingvistisessä tutkimuksessa on hyödynnetty erityisen paljon myös tutkijasta riippumatta syntyneitä aineistoja, kuten esimerkiksi internetkeskusteluja. Verkkokeskusteluja on hyödyntänyt muun muassa Sanni Surkka (2016) homomiehen kielellistä stereotyyppiä tarkastelevassa pro gradu-tutkielmassaan. Erityisesti laajoissa tutkimuksissa, kuten väitöskirjoissa, eri tutkimustapoja voidaan myös yhdistellä (Mielikäinen & Palander 2014: 25).

Dennis R. Preston (2011: 10) käyttää kieltä koskevasta tietoisuudesta käsitettä *language regard*, jonka suomenkielinen vastine on *kielikäsitys*. Kyseinen kattotermi pitää sisällään maallikoiden uskomukset ja reaktiot muun muassa kielenkäytöstä sekä kielen

rakenteesta, historiasta, vaihtelusta ja asemasta. Kielikäsitteiden kilpailevana käsitteenä voidaan pitää *kieliasennetta*. Preston itse kuitenkin puhuu mieluummin *kielikäsityksistä*, sillä hän katsoo, etteivät näkemykset välttämättä ole arvottavia toisin kuin *kieliasenteista* puhuttaessa. (Mp.) Tutkielmassani käytän näitä molempia käsitteitä Prestonin mukaisesti ajatellen, että kieliasenteeseen kuuluu myös arvottavuus. Kielikäsitteet toimivat tutkielmassani siis yläkäsitteenä, jonka alle kuuluvat myös kieliasenteet. Myös monissa muissa lähteissä (esim. Vaattovaara 2009: 28) kieliasenne tai kielellinen asenne on määritelty varieteettien tai kielenilmiöiden sosiaalisiksi arvottamiseksi. Monesti maallikoille onkin ominaista arvottaa kielen variaatiota oikeaan ja väärän tai hyvään ja huonoon (Cameron 1995: 236).

Kieliasenteita koskeva tutkimuskenttä voi olla varsin laaja aina kielen variaatiosta kielivähemmistöihin ja kielenoppimiseen (Vaattovaara 2009: 29). Vaikka kansandialektologia alun perin kehitettiin selvittämään maallikoiden murrekäsityksiä murteiden alaryhmittelemiseksi, on kansandialektologian parissa vähitellen siirrytty kohti asennetutkimusta (mts. 30). Vielä 1960-luvulla maallikoiden kieltä käsitteleviä kommentteja ja näkemyksiä pidettiin lingvistiikassa vähäpätöisinä (mts. 26). Nykypäivään tultaessa kansanlingvistiikka on kuitenkin osoittanut, että tavallisten kielenkäyttäjien käsitysten ja havaintojen tutkiminen on hyödyllistä – ellei jopa välttämätöntä – mikäli haluamme ymmärtää kieliasenteiden vaikutuksia kielelliseen variaatioon ja muutokseen (mts. 26–27). Kieliasenteet liittyvät tutkimuksessani erityisesti niiden evaluoivaan komponenttiin, jonka piiriin kuuluu tunnevaltainen asennoituminen kohteeseen (Mielikäinen & Palander 2014: 19). Tarkastelussa on, mitkä komparatiiviset kvanttorilausekkeet koetaan kielteisinä ja mitkä ei.

Kansanlingvistiikan keskiössä ovat kieltä koskevien käsitysten ja asenteiden lisäksi myös kielenkäyttäjien havainnot. Filosofissa *havainto* määritellään aisteilla, kuten näköaistilla tai kuuloaistilla, maailmasta saaduksi tiedoksi (*Tieteen termipankki 4.5.2018: Filosofia:havainto*). *Kielitoimiston sanakirjan* (s.v. *havainto*) mukaan havainto voi tarkoittaa myös miellettä todellisiksi tajutuista asioista. Havainnon lähikäsitteenä voidaan pitää *kokemusta*, jonka lähisynonyymiksi *Kielitoimiston sanakirja* (s.v. *kokemus*) katsoo *elämyksen*. Tutkielmassani tarkastelenkin myös kielenkäyttäjien havaintoja ja kokemuksia komparatiivista kvanttorilausekkeista, eli niitä tietoja, jotka perustuvat aistihavaintoihin ja/tai koettuihin tapauksiin.

Niedzielski ja Preston (2000: 302–314) ovat jakaneet maallikkojen kieltä koskevan puheen eli *metakielen* kahteen eri tasoon, jotka ovat *metakieli 1* ja *metakieli 2*. Niistä ensimmäinen koskee puhtaasti kieltä ja kielellisiä ominaisuuksia (Niedzielski & Preston 2000: 302). Marjatta Palander (2001: 150) on maininnut esimerkkinä metakieli 1 -tason puheesta käsityksen, jonka mukaan miehet kiroilevat enemmän. Kieltä koskevat havainnot ja käsitykset voivat olla oikeita, väärä tai jotakin siltä väliltä. Esimerkiksi käsitystä siitä, että lapin murteessa *h*:ta lisättäisiin joka paikkaan, voidaan pitää epätasomallisenä. (Vaattovaara 2009: 31–32.) Toiseen metakielen tasoon kuuluvat puolestaan kielen käyttöön ja kielenkäyttäjiiin liittyvät uskomukset (Niedzielski & Preston 2000: 308). Esimerkiksi uskomus, jonka mukaan yleiskielen puhujat olisivat älykkäämpiä kuin murteen puhujat, kytkeytyy toiseen metakielen tasoon (Palander 2001: 150). Tällainen puhe ei liity itse kielen piirteisiin, vaan kyse on puhujiin kohdistuvista mielikuvista (Vaattovaara 2009: 31). Näin ollen metakieli 2 sisältää siis kielen käyttöön liittyviä asenteita ja arvoja (Mielikäinen & Palander 2014: 26).

Tutkimuksessani yhdistyvät nämä molemmat kansanlingvistiikkaan kuuluvat metakielen tasot. Yhtäältä tutkielmassani tarkastelen, mitä kielenkäyttäjät uskovat komparatiivisten kvanttorilausekkeiden *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x prosenttia* tarkoittavan ja millaisia havaintoja tai kokemuksia heillä on niiden käytöstä. Toisaalta myös selvitän, kuinka kyseisten ilmaustyyppien käyttöön ja edelleen niiden käyttäjiin suhtaudutaan, jonka osalta lähestyn tutkielmassani metakielen toista tasoa. Jako ei ole kuitenkaan jyrkkärajanen, vaan esimerkiksi vastaajien kertomat kokemukset ja havainnot ilmaustyyppien käytöstä pitävät sisällään sekä metakielen ensimmäiseen että toiseen tasoon liittyviä näkökohtia.

Tutkielmani jatkaa kansanlingvistiikan tutkimusperinnettä tarkastelemalla kielenkäyttäjien kielikäsitteitä. Tutkielmassa puhun maallikoiden sijasta *kielenkäyttäjistä*, sillä tutkielmaani liittyvää kyselyä ei ollut erikseen suljettu kielitieteilijöiltä ja muilta kieliasiantuntijoilta. Tähän mennessä kansanlingvistiikassa on pitkälti keskitytty mentaalisiin murre- ja kielirajoihin, joiden tutkimista voidaan pitää kansanlingvistiikan yhtenä perustehtävänä (Vaattovaara 2005: 466). Tutkielmani poikkeaa selvästi tästä perinteestä, sillä se ei kohdistu murteisiin assosioituvaan kielenpiirteeseen, vaan yleiskielessäkin käytettyihin komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin ja niihin liittyviin havaintoihin ja asenteisiin. Suhde perinteiseen kansanlingvistiikkaan kuitenkin säilyy muun muassa tutkielmani metodiikan sekä kansandialektologiallekin tyypilliseksi tulleen asennetutkimuksen

kautta, josta myös tutkielmassani on osittain kyse. Lisäksi sovellan perinteistä labovilaista sosiolingvistiikkaa, jossa kielenulkoiset muuttajat (mm. ikä, sukupuoli, sosioekonominen tausta) huomioidaan kielellisen variaation tarkastelussa (Vaattovaara 2009: 20).

2.2 Kognitiivinen kielioppi ja polysemia

Tutkielmani lähtökohtana on, että kaikilla tutkittavilla ilmaustyypeillä (*puolet enemmän, x kertaa enemmän ja x prosenttia enemmän*) on ainakin kaksi eri selitysmallia. Esimerkiksi ilmausta *puolet enemmän* on havaittu käytettävän merkitsemässä sekä puolitoista-että kaksinkertaista määrää (ks. esim. Elo 2016: 11–16; Jämsä 1989a). Ilmausten vaihtoehtoisista tulkintatavoista tosin joitakin on pidetty virheellisinä tai suositusten vastaisina. Ilmaustyyppien merkitysvariantteja esittelen tarkemmin luvussa 2.3 ja ilmaustyyppeihin liittyviä kannanottoja luvussa 2.5.

Kun samalla sanalla tai muulla kielellisellä yksiköllä katsotaan olevan useita eri merkityksiä, kyse on *polysemiasta* eli monimerkityksisyydestä (Leino 1993: 121). Tyypillisesti polyseemisen yksikön merkitykset kuitenkin liittyvät toisiinsa, ja niiden takaa on löydettävissä yhteinen ydinmerkitys (mts. 123). Polysemiaa on tutkittu erityisesti kognitiivisen tutkimussuuntauksen parissa, jonka päähuomio on ollut merkitykseen liittyvissä kysymyksissä (Leino 1994: 12). Suuntauksen keskeisenä oletuksena onkin, että kielessä on kysymys ensisijaisesti merkityksistä. Täten kieliopilliset muodot ja syntaktiset rakenteet ovat luonteeltaan symbolisia, koska niiden tehtävänä on merkityksen välittäminen. Kognitiivisen kielentutkimuksen lähestymistapaa voisi täten luonnehtia funktionaaliseksi. (Haddington & Sivonen 2010: 10.)

Kognitiivisen kielentutkimuksen näkemyksenä on, että kielen rakenne ja ihmisen kognitio ovat erottamattomassa yhteydessä toisiinsa. Vaikka kognitiivinen kielentutkimus hylkää näkemyksen kieliopin autonomisuudesta, on tutkimus keskittynyt kielenkäyttäjän sisäiseen kielioppiin. (Leino 1993: 21.) Huomio on paitsi kielellisen yksikön eri merkityksissä myös merkitysvarianttien keskinäisissä suhteissa ja siinä, millaisia mielikuvia niihin liittyy (mts. 23). Tämän 1980-luvulla näkyvästi esiin tulleen tutkimussuuntauksen tärkeimpiin periaatteisiin kuuluukin merkityksen tarkasteleminen nimenomaan mentaalisenä ilmiönä (mts. 29). Kielellistä merkitystä ei voida tarkastella ilman, että

huomioon otetaan kieltä käyttävä ihminen ja kulttuuri, jossa kieltä käytetään (Haddington & Sivonen 2010: 11).

Kognitiivisen kielitieteen perustajien joukkoon lukeutuva Ronald W. Langacker alkoi jo vuonna 1976 kehitellä kognitiiviseksi kieliopiksi nimettyä kuvausmalliaan (Onikki-Rantajääskö 2010: 44), joka korostaa mielikuvaisuutta, syntaksin ja semantiikan erottamattomuutta sekä kielen rakenteen yhdentämistä (Leino 1993: 54). Myöhemmin tämä merkityslähtöinen ja kognitioon perustuva kieliteoria on etenkin 1990- ja 2000-luvulla kasvattanut valtaisesti suosiotaan maailmalla (Huumo & Sivonen 2010: 20). Suomessa Langackerin ensimmäisiin löytäjiin lukeutuu Pentti Leino, joka esitteli suomeksi Langackerin kielioppimallia ensimmäisen kerran vuonna 1988 Suomen kielitieteellisen yhdistyksen aikakauskirjassa. 1990-luvun alussa Leino alkoi järjestää kognitiivisen kielentutkimuksen opetusta Helsingin yliopistossa ja julkaisi vuonna 1993 kognitiivista kielioppia käsittelevän teoksen. (Onikki-Rantajääskö 2010: 54.) Tätä teosta, *Polysemia - kielen moniselitteisyys*, hyödynnän yhtenä lähteenä tässä tutkielmassa.

Langacker (1987: 57) määrittelee kognitiivisen kieliopin konventionaalisten kielellisten yksikköjen järjestäytyneeksi luetteloksi. Kielen konventionaalisia eli vakiintuneita yksiköjä ovat muun muassa monet tuntemamme sanat (*heittää, henki*) ja idiomit (*heittää henkensä*). Tämä luettelo on muuttuva, sillä kieleen saadaan jatkuvasti lisää uusia kielellisiä yksiköitä, joista osa vakiintuu. (Leino 1993: 61–62.) Luetteloon kuuluvat myös kielen konventionaalisista yksiköistä tehdyt yleistyksset. Esimerkiksi passiivimuotoiset ja kysymyspartikkelilla varustetut sanojen esiintymät *leikitäänkö* ja *pelataanko* muodostavat yleistyksen, jonka alle voi todeta kuuluvan myös sanan *kisataanko*. (Onikki-Rantajääskö 2010: 51.) Konventionaalisten yksiköiden katsotaan järjestäytyvän siten, että jotkut yksiköt voivat toimia toisten yksiköiden osina rakentaen yhä suurempia kielellisiä kokonaisuuksia. Tästä esimerkkinä ovat fonologiset yksiköt eli foneemit /s/, /u/ ja /o/, joilla on mahdollista muodostaa semanttinen eli merkitystä kantava yksikkö [suo]. (Leino 1993: 62.)

Kognitiivisen kieliopin ja erityisesti polysemian kuvauksen kannalta keskeinen käsite on edellä mainittu yleistys eli *skeema*, joka osoittaa polyseemisen yksikön varianttien yhteiset ominaisuudet (Leino 1993: 105). Skeema pitää sisällään kaiken sen, mikä on yhteistä skeeman *elaboraatioille* eli toteutumille (mts. 64). Tyypillinen esimerkki polyseemisestä yksiköstä on *piippu*, joka voi merkitä tupakointivälinettä, savupiippua tai

tuliaseen osaa. Huolimatta siitä, että edellä mainitut piipun merkitykset eriävät toisistaan, niitä yhdistävä skeema kattaa kaikille merkityksille yhteisiä ominaisuuksia: savun tulon ja piippujen putkimaisen rakenteen. (Mts. 162–163.) Skemaattisuudella puolestaan tarkoitetaan ylempien ja alempien solmujen hierarkkisia suhteita – esimerkiksi *eläin* on skemaattinen suhteessa *koiraan* ja *koira* skemaattinen suhteessa *terrieriin* (mts. 66).

Merkityksiä kuvataan kognitiivisessa kieliopissa *predikaatioina* eli käsitteistyksinä – tai jonkinlaisina mielikuvina – jotka ilmentävät kielellisten yksiköiden tarkoitteita. Minimaalinen semanttinen yksikkö on puolestaan *predikaatti*⁶. (Leino 1993: 72–73.) Predikaatilla voi olla useita spesifikaatioita eri kognitiivisilla alueilla (mts. 103). Esimerkiksi ilmaukset *poika juoksee* ja *hevonen juoksee* esittävät eri predikaation, mutta ne ovat saman predikaatin toteutumia (mts. 133). Sen sijaan ilmauksilla *vesi juoksee* ja *poika juoksee* on myös eri predikaatti, sillä ilmausten hahmottamat prosessit eroavat selvästi toisistaan (mts. 143). Kognitiivisen kieliopin mukaan polysemiassa on kyse siitä, että kielellisellä yksiköllä on useampi kuin yksi predikaatti, jotka muodostavat yksikön semanttisen arvon (mts. 132). Näiden predikaattien hahmottamien merkitysten välillä on perheyhtäläisyyksiä, joiden kuvaaminen on katsottu yhdeksi kognitiivisen kieliopin tehtäväksi (mts. 106).

Skemaattisuuden ohella polysemian kuvauksessa keskeistä on *prototyypisyys* (Leino 1993: 134). Vaikka polysemiassa sama fonologinen rakenne edustaa useita toisiinsa liittyviä predikaatteja, eivät ne ole keskenään välttämättä samanarvoisessa asemassa. Tavallisesti osa predikaateista on prototyypisempiä kuin muut, periferiaan kuuluvat predikaatit. (Mts. 107.) Perifeerisestä eli epätavallisesta merkityksestä käytetään myös nimitystä *ekstensio* eli merkityksenlaajentuma (mts. 109). Mitä useammin sanaa käytetään tietyssä merkityksessä, sitä vahvempi on tätä merkitystä vastaava predikaatti (mts. 153). Kielellisen yksikön esiintymistaajuuden ja vakiintuneisuuden välillä vallitsee siis kiinteä yhteys (mts. 155). Käytön taajuuden lisäksi Jarno Raukko (1994: 48) on katsonut muun muassa yksikön käyttötavan produktiivisuuden, nopeasti mieleen tulemisen ja helppokäyttöisyyden korreloivan prototyypisyyden kanssa.

Polyseemisen yksikön kuvaamiseksi on siis lueteltava kaikki sen vakiintuneet merkitykset ja lisäksi osoitettava, millaiset suhteet merkitysten välillä vallitsee. Toisin sanoen huomioon on otettava paitsi skeeman ja sen toteutumien välinen suhde myös

⁶ Predikaattia ei tule sekoittaa tässä yhteydessä verbin finiittimuotoa tarkoittavaan käsitteeseen.

prototyypiset ja perifeeristen merkitykset. (Leino 1993: 107). Polyseemisen yksikön variantteja ja niiden välisiä suhteita on kuvattu Langackerin kehittämällä hierarkkisella *skemaattisella verkolla*. Verkon ylimpänä solmuna on skeema, jonka alapuolella olevat solmut merkitsevät skeeman toteuttamia predikaatteja. Verkon vaakatasolla vallitsee puolestaan prototyypisyys–ekstensio-suhde, jossa osa predikaateista voidaan esittää prototyypisten predikaattien merkitystenlaajentumina, ekstensioina. (Mts. 135.).

Skemaattinen verkko koostuu kielellisiä rakenteita symboloivista solmuista sekä niiden kytköksistä, joita nuolet symboloivat. Yhtenäinen nuoli, ELÄIN → AASI, osoittaa, että eläin on skemaattinen suhteessa aasiin. Katkonuoli puolestaan tarkoittaa merkityksenlaajentumaa, ekstensiota: AASI - - > TYHMYRI. Kytkös merkitsee, että metaforinen predikaatti TYHMYRI ei ole aasille prototyyppinen predikaatti. (Leino 1993: 109.) Tämä aasin metaforinen merkitys on oiva esimerkki Leinon (1993: 133) väitteestä, jonka mukaan polysemiassa kaikkia merkityksiä ei voida ennustaa, vaan ne opitaan erikseen. Skemaattinen verkko ei ole statiivinen kuvaus polyseemisestä yksiköstä, vaan verkko voi laajeta tai vastaavasti kutistua uusien merkityksien syntyessä tai hävitessä (mts. 160).

Tutkimani komparatiiviset kvanttorilausekkeet ovat kieleen suhteellisen vakiintuneita kielellisiä yksiköitä, joilla on mahdollista katsoa olevan useampi kuin yksi predikaatti. Vakiintuneisuuden puolesta puhuu se, että muun muassa ilmaus *puolta suurempi* on mainittu *Kielitoimiston sanakirjassa* (s.v. *puoli*). Täten myös niiden mahdollinen polyseemisyys ja predikaattien hahmottamien merkitysten väliset perheyhtäläisyydet on kognitiivisen kieliopin mukaisesti kuvattavissa skemaattisella verkkomallilla. Syvennyn ilmausten eri merkityksiin luvussa 2.3, jossa kuvaan näitä merkityksiä tässä luvussa esittelemäni skemaattisen verkon avulla.

2.3 Kvanttorilausekkeiden monimerkityksisyydestä

Tutkielmani ilmaistyyppejä yhdistää se, että jokaisella niistä voidaan katsoa olevan matemaattisesti ja/tai kielenhuollollisesti pätevän merkityksen lisäksi myös kyseenalaistettu perifeerinen tulkintatapa. Kuitenkin erityisesti *puolet enemmän* -ilmauksen arkinen selitysmalli⁷ on niin päivittäiseen kielenkäyttöön kuin virallisempiinkin yhteyksiin siinä

⁷ Tulkintatapa, jonka mukaan lukuarvo kaksinkertaistuu.

määrin konventionaalistunut, että ilmausta voisi pitää polyseemisena. Tätä väitettä tukevat kandidaatintutkielmassani (Elo 2016: 11–16) tekemäni havainnot ilmauksen arkikielisen merkityksen huomattavasta käyttötaajuudesta uutisteksteissä. Jatkuvat ilmaustyyppeihin liittyvät kielenkäyttäjien väliset merkityskiistat kuitenkin paljastavat, että ilmausten polyseeminen asema on epäselvä (mts. 24–26). Samanlaista kiivasta merkityskeskustelua en ole havainnut liittyvän jo yleisesti polyseemisiksi määriteltyihin yksiköihin. Esimerkiksi sana ”kieli” merkitsee kiistatta muun muassa suun elintä, puhejärjestelmää ja soittimen osaa (ks. *Kielitoimiston sanakirja*: s.v. *kieli*).

Filosofian tohtori Tuomo Jämsä (1989a) havainnollistaa kirjoituksessaan ”Paljonko on puolta enemmän?” *puolta enemmän* -ilmauksen eri tulkintatapoja kuvitteellisten rahakasojen sekä yhtälöiden avulla. Jämsän mukaan ilmauksen ”kansanomaisen” eli kaksinkertaista määrää tarkoittavan tulkintatavan taustalla piilee yksinkertainen logiikka, joka perustuu ilmauksen käänteiseen relaatioon. Jos A sanoo B:lle, että A:lla on rahaa puolet *vähemmän*, A kuvittelee B:n rahat jaettuna kahteen yhtä suureen kasaan, joista kumpi tahansa vastaa A:n rahakasan arvoa. Tilanne voidaan esittää myös yhtälöllä $A = B/2$. Vastaavasti jos A sanookin B:lle, että A:lla on rahaa puolet *enemmän*, hän kääntää relaation toisin päin. A jakaa omat rahansa kahteen kasaan ja toteaa, että kumpi tahansa niistä vastaa B:n rahojen määrää. Tällöin yhtälö olisikin $A = 2B$. Jos B:llä on 50 euroa ja A:lla puolet enemmän, A:lla on siis 100 euroa. Matemaattisen täsmällisen tulkintatavan mukaan *puolet enemmän* merkitsee kuitenkin samaa kuin ”puolitoista kertaa enemmän kuin”. (Jämsä 1989a.) Jos A sanoo B:lle, että hänellä on rahaa puolet enemmän, saadaan matemaattisen tulkintatavan mukainen A:n rahojen määrä lisäämällä B:n rahojen määrään vielä puolet B:n rahoista. Kun B:llä on 50 euroa ja A:lla puolet enemmän, A:lla on 75 euroa. Tällöin yhtälö olisi siis $A = B + B/2$.

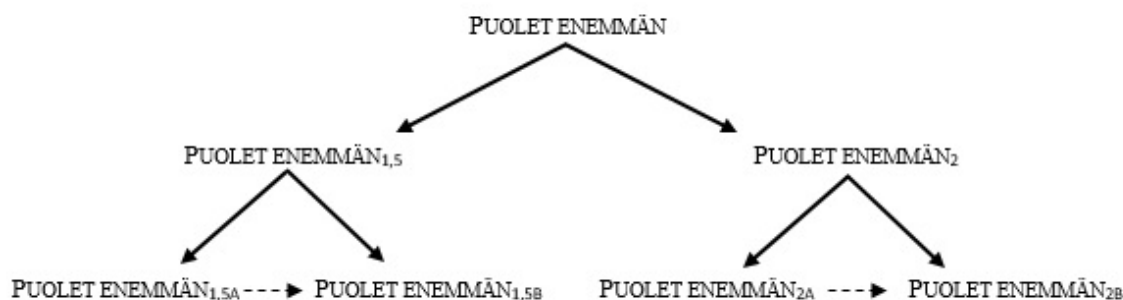
Ilmaustyyppiä *x kertaa enemmän* matematiikan tutkija Jukka Kohonen (2002) nimittää *kertovertailuksi*. Kohosen mukaan kertovertailulle voidaan esittää kaksi vaihtoehtoista tulkintatapaa: *multiplikatiivinen* ja *additiivinen*. Multiplikatiivisessa tulkintatavassa *kaksi kertaa enemmän* tarkoittaa kaksinkertaista. Tilanne ”A on N kertaa suurempi kuin B” on täten kuvattavissa yhtälöllä $A = N \times B$. Tällöin kaksi kertaa enemmän kuin kolme on kuusi. Additiivisen tulkinnassa *kaksi kertaa enemmän* merkitsee kolminkertaista määrää, jolloin vastaava yhtälö on $A = (N+1) \times B$. Tällöin kaksi kertaa enemmän kuin kolme on yhdeksän. Kohonen määrittelee additiivisen tulkintatavan ”hypoteettiseksi muodosteeksi”, joka joidenkin kielenkäyttäjien mukaan on näkemys siitä, miten ilmaus *pitäisi*

tulkita. (Kohonen 2002.) Ilmauksen additiivista käyttöä Kohonen (2006: 412–414) ei kuitenkaan löytänyt tutkimastaan otoksesta, johon kuului erilaisia tekstejä, muun muassa sanomalehtiä ja väitöskirjoja. Tämän perusteella ilmauksen polyseemisyys jäisi vain teoreettiselle tasolle, sillä käytännössä ilmausta käytetään vain yhdessä merkityksessä.

Kertovertailun käsittelyn ohessa Kohonen (2002) sivuaa myös ilmaustyyppiä *x prosenttia enemmän*, jota hän nimittää *prosenttivertailuksi*. Hän katsoo, että edellä käsitelty kertovertailun additiivinen tulkintatapa voi myös perustua yritykseen asettaa kertovertailu (*kaksi kertaa enemmän*) samaan muottiin prosenttivertailun (*200 % enemmän*) kanssa. Kohosen mukaan 200 % merkitsee siis kolminkertaista määrää, mutta hän toteaa prosenttivertailun epäsymmetrisen⁸ käyttäytymisen aiheuttavan usein virheitä ja väärinkäsityksiä. Sellaisilla ilmauksilla kuin *100 % enemmän* ja *200 prosenttia suurempi* on siis epäsymmetrisen ja symmetrisen selitysmallin mukaista käyttöä, joista ensimmäistä Kohonen pitää oikeana tulkintatapana. (Kohonen 2002.)

Tutkimiani komparatiivisia kvanttorilausekkeitä ei siis ainakaan kiistattomasti voi määritellä polyseemisiksi, vaan ilmausten käytöstä johtuvat tulkintaongelmat saattavat liittyä ennemminkin kielenhuollon ja matematiikan opetuksen epäkohtiin. Polysemian osalta tulee kuitenkin ottaa huomioon kielen ja kielellisten merkitysten dynaamisuus: vaikka ilmauksia ei mielletäisi tällä hetkellä monimerkityksiksi, se ei tarkoita, etteikö niin voisi myöhemmin tapahtua. Lisäksi on muistettava, ettei polysemia edellytä merkitysvarianttien tasa-arvoisuutta. Polyseemisen sanan merkitysvariantit voidaan täten jakaa ensisijaisiin merkityksiin eli päämerkityksiin sekä toissijaisiin, perifeerisiin merkityksiin (Kangasniemi 1997: 47). Erityisen lähellä polyseemistä yksikköä lienee kuitenkin ilmaus *puolet enemmän*, jonka molempien käyttötapojen voidaan katsoa varsin vakiintuneiksi sekä arkisiin että virallisempiinkin yhteyksiin. *Puolet enemmän* -ilmauksen edustamia predikaatteja ja niiden välisiä kytköksiä havainnollistaa jo kandidaatintutkielmassani (ks. Elo 2016: 9) laatimani skemaattinen verkko, jota esittää kuvio 1.

⁸ Symmetrisyydestä voidaan puhua, kun prosentti on jokin sataluku. Esimerkiksi ilmaukset *200 % enemmän* ja *kaksinkertainen* ovat symmetriassa, koska molemmat ilmaukset sisältävät numeraalin *kaksi*.

Kuvio 1. *Puolet enemmän* skemaattisena verkkona.

Skemaattisessa verkossa (kuvio 1) PUOLET ENEMMÄN on skeema, joka hahmottaa väljästi relaation, jonka mukaan 'entiteetti x on puolet enemmän kuin entiteetti y'. Tyypillisesti relaation osapuolina olevat vertailtavat entiteetit⁹ ovat lukuarvoja (*6 on puolet enemmän kuin 4*), mutta myös muunlaiset oliot ovat mahdollisia (*Matti on puolet vanhempi kuin Pekka*). Ominaista skeeman hahmottamalle relaatiolle on entiteettien välisen suhteen mitattavuus. Skeeman määrittelemä relaatio on myös atemporaalinen eli ajallisesti korostamaton.¹⁰ Tällaisia relaatioita tyypillisesti juuri adjektiivit (*vanhempi*) ja adverbis (*enemmän*) edustavat (Leino 1993: 74).

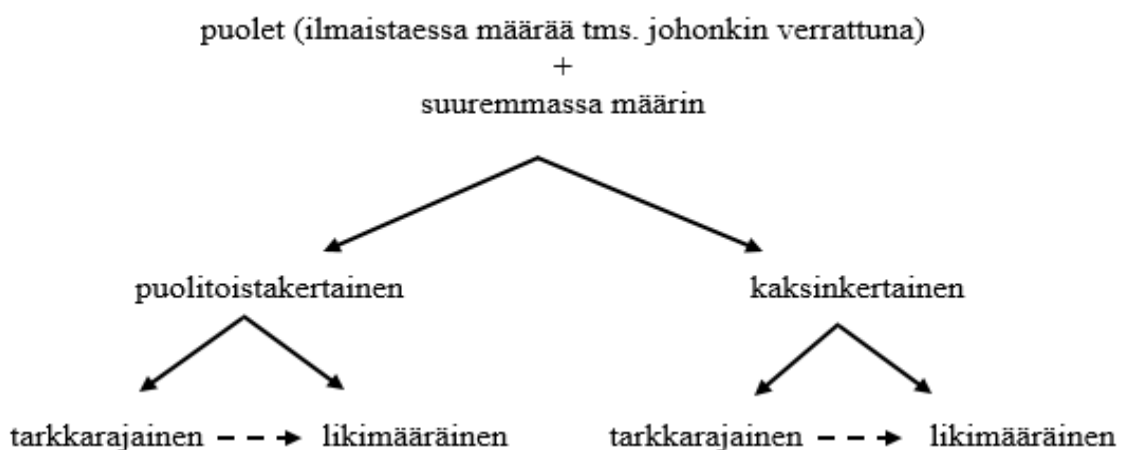
Skemaattinen predikaatti PUOLET ENEMMÄN jakautuu kahteen predikaattiin, jotka ovat PUOLET ENEMMÄN_{1,5} ja PUOLET ENEMMÄN₂. Alaindeksiensä mukaisesti ensin mainittu predikaatti hahmottaa relaation, jonka entiteetit ovat toisiinsa nähden puolitoistakertaisessa suhteessa. Tällaiset entiteetit ovat esimerkiksi luvut 4 ja 6. Vastaavasti predikaatin PUOLET ENEMMÄN₂ hahmottamassa relaatiossa entiteetit ovat toisiinsa nähden kaksinkertaisessa suhteessa, kuten esimerkiksi luvut 3 ja 6. On myös todennäköistä, että predikaattien PUOLET ENEMMÄN_{1,5} ja PUOLET ENEMMÄN₂ välillä vallitsee prototyyppisyys–eks-tensio-suhde, jota en ole kuitenkaan merkinnyt skemaattiseen verkkoon. Merkitsemättö-myys johtuu siitä, että tutkimukseni tarkoituksena on nimenomaan selvittää, kumpi

⁹ Kognitiivisessa kieliopissa relaation entiteetit voidaan jakaa korosteiseen muuttujaan (x) sekä kiintopiste-nä olevaan entiteettiin (y). En kuitenkaan tässä yhteydessä puhu muuttujista tai kiintopisteistä, vaan viit-taan niihin yleisesti entiteetteinä.

¹⁰ *Puolet enemmän* -ilmauksen sisältävät lauseet voivat esittää myös prosesseja, joilla on positiivinen tem-poraalinen hahmo, jolloin kuvattu tilanne on ajallisesti jatkuva tai kehittyvä (Leino 1993: 82–85). Esimer-kiksi lause ”Mehu maksaa puolet enemmän kuin maito” kuvaa ajallisesti jatkuvaa eli imperfektiivistä pro-cessia. Vastaavasti ”Mehu maksoi puolet enemmän kuin maito” ilmaisee kestoltaan rajattua (päättynyttä) eli perfektiivistä tapahtumaa.

kyseisten predikaattien hahmottamista merkityksistä aktivoituu kielenkäyttäjien mielissä ilmauksen prototyypisenä, ensisijaisena varianttina.

Nämä predikaatit puolestaan haarautuvat edelleen spesifimmiksi alapredikaateiksi. PUOLET ENEMMÄN_{1,5A} ja PUOLET ENEMMÄN_{2A} ovat skemaattisen verkkomallin kolmannen tason prototyypisiä predikaatteja, joiden hahmottamien relaatioiden entiteetit ovat toisiinsa nähden tarkalleen puolitoista- tai kaksinkertaisessa suhteessa. Sen sijaan niiden ekstensiot eli merkityksenlaajentumat PUOLET ENEMMÄN_{1,5B} ja PUOLET ENEMMÄN_{2B} predikoivat vain summittaisesti puolitoista- tai kaksinkertaisen relaation. Esimerkiksi luvun 1803 voi predikaatin PUOLET ENEMMÄN_{2B} mukaisesti sanoa olevan kaksinkertainen suhteessa lukuun 884, vaikka tarkkaan tulkittuna tämä luku olisikin 1768. Monesti likimääräisyyden yhteydessä käytetään etumääritteenä toimivia adverbeja tai partikkeleita, jotka voivat osoittaa alle jäävää arviota (*lähes puolet enemmän*), yli menevää arviota (*yli*), alatai ylärajaa (*korkeimmillaan, enintään*) tai summittaisuutta (*noin*) (VISK § 661). Havaintojeni mukaan ilmauksen käyttö likimääräisten suhteiden osoittamisessa on varsin tavanomaista – kenties tavallisempaa kuin eksaktien suhteiden. Katson kuitenkin predikaattien PUOLET ENEMMÄN_{1,5A} ja PUOLET ENEMMÄN_{2A} olevan prototyypisempiä kuin PUOLET ENEMMÄN_{1,5B} ja PUOLET ENEMMÄN_{2B}, sillä tarkkarajaiset lukujen väliset suhteet tulevat mieleemme nopeammin kuin likimääräiset. Skemaattisen verkkomallin ohella *puolet enemmän* -ilmauksen merkitykset ja semanttiset ominaisuudet voidaan myös esittää komponenttianalyysin tapaan kuviossa 2.

Kuvio 2. *Puolet enemmän* -ilmauksen merkityspiirteitä.

Myös ilmaistyyppien *x kertaa enemmän* ja *x prosenttia enemmän* merkitykset ja niiden väliset suhteet voisi esittää vastaavina skemaattisina verkkoina, mikäli tarkastelemme niitä polyseemisinä yksiköinä. Koska nämä skemaattiset verkot rakentuisivat varsin samankaltaisiksi kuin ilmaistyyppien *puolet enemmän* skemaattinen verkko, en katso niiden kuvaamista tässä yhteydessä tarpeelliseksi. Lyhyesti kuitenkin totean, että skemaattinen predikaatti X KERTAA ENEMMÄN jakautuu predikaatteihin, jotka hahmottavat additiivisen ja multiplikatiivisen selitysmallin mukaisia merkityksiä. Nämä predikaatit puolestaan voidaan spesifioida tarkkarajaisia tai likimääräisiä suhteita kuvaaviksi predikaateiksi. Skemaattinen predikaatti X PROSENTTIA ENEMMÄN puolestaan jakautuisi symmetrisen ja epäsymmetrisen merkityksen mukaisiin predikaatteihin ja edelleen spesifimpiin predikaatteihin, jotka hahmottavat entiteettien välisen suhteen joko tarkkarajaisesti tai likimääräisesti.

Mikäli miellämme komparatiiviset kvanttorilausekkeet tai jotkin niistä polyseemiseksi, on kuitenkin todettava, etteivät ne käyttäydy polyseemisille yksiköille tyypillisellä tavalla. Kangasniemen (1997: 48) mukaan monimerkityksisen sanan merkitysvariantti selviää tavallisesti käyttöyhteydestä, eikä polysemia siksi yleensä aiheuta tulkintaongelmia kielenkäytössä. Polyseemiselle yksikölle epätyypillisesti ilmaistyyppien eri merkitysvariantit voivat kuitenkin langeta yhteen samassa kontekstissa. Todettaessa, että ”yleisöä oli puolet enemmän kuin viimeksi”, emme voi tietää, viittaako puhuja predikaatin PUOLET ENEMMÄN_{1,5} vai PUOLET ENEMMÄN₂ hahmottamaan relaation, eli onko yleisön määrä puolitoista- vai kaksinkertaistunut. Voidaksemme varmuudella tulkita ilmauksen oikein tulee meidän saada selville yleisöjen määrät, jolloin pystymme vertaamaan näitä lukuja toisiinsa.

Aiempi tutkimukseni (ks. Elo 2016: 11–16) osoittaa, ettei konteksti monestikaan ole semanttiselta tueltaan riittävää ilmaistyyppien oikealle tulkinnalle, jolloin epäselväksi jää, mitä puhuja ilmauksella tarkoittaa. Ilmiötä voi verrata sanaleikkeihin tai kielikukkasiin, joissa konteksti aktivoi samanaikaisesti useita eri tulkintatapoja. Esimerkiksi lause ”illallinen on hirveä” voidaan tulkita niin, että illalliseksi on tarjolla hirveä, jolloin *hirveä* on substantiivin *hirvi* partitiivimuoto. Toisin tulkittuna *hirveä* hahmottuu adjektiiviksi, jolloin illallinen yhdistyy esimerkiksi epämiellyttävään ruokatarjontaan.

2.4 Aiempaa tutkimusta

Ilmaustyyppeihin *puolet enemmän, x kertaa enemmän ja x prosenttia enemmän* kohdistunut tutkimus on ainakin suomen kielen kentällä jäänyt varsin vähäiseksi suhteessa ilmausten herättämään merkityskeskusteluun. Varsinaisia tutkimuksia voidaan mainita kaksi, joista ensimmäinen on matematiikan tutkija Jukka Kohosen (2006) *Havainnot kerta-komparatiivista. Kaksi kertaa suurempi* -ilmauksen merkityksiä ja käyttöä tarkastelevassa tutkielmassaan Kohonen (2006: 409) ihmettelee ilmaukseen liittyvää vähäistä tutkimusta, vaikka se on *Kielitoimiston sanakirjan* päätoimittajan, Eija-Riitta Grönrosin, mukaan aiheuttanut vuosien varrella paljon kysymyksiä ja kommentteja. Toinen tutkimus on *puolet enemmän* -ilmaukseen keskittyvä kandidaatintutkielmani (Elo 2016), jossa tarkastelin ilmauksen käyttöä ja merkityksiä eri-ikäisissä uutisteksteissä.

Kaksi kertaa suurempi -ilmauksen osalta Kohonen (2006: 414) on korpustutkimuksessaan havainnut, että ilmauksen merkitys jää monesti muun muassa lehdissä tulkitsematta puuttuvien lukuarvojen tai likimääräisyyden vuoksi. Lehtiteksteistä, väitöskirjoista ja matemaattisista julkaisusta koostuvasta aineistostaan Kohonen havaitsi yksitulkintaisen tapausten olevan aina multiplikatiivisen selitysmallin mukaisia. Myös Kohosen tekemien sekalaisten tekstien hajapointintojen mukaan *kertaa*-komparatiivia on käytetty jo 1600-luvulta aina nykypäivään asti yksinomaan multiplikatiivisessa merkityksessä, vaikka additiivisia selitysmalleja löytyykin 1950-luvulta muun muassa kouluopetuksesta ja yleisönosastoilta. (Mp.) *Kertaa*-komparatiivin merkitys on siis säilynyt pitkään samana, ja sitä on käytetty niin yleiskielessä kuin tieteellisissä julkaisuissa. Kohonen (2006: 415) arvelee, että ilmauksen mahdollinen monitulkintaisuus on syntynyt kouluopetuksen yrityksestä rakentaa ilmaukselle uusi merkitys, joka ei ilmeisesti kuitenkaan ole ottanut tuulta purjeisiinsa todellisessa kielenkäytössä.

Kandidaatintutkielmani (Elo 2016: 11–16) keskeisimpiä havaintoja on, että *puolet enemmän* -ilmauksen merkitys jää epäselväksi suurimmassa osassa uutistekstejä. Vuosien 1847–1910 uutisaineistossa ilmauksen esiintymistä vain 22 prosenttia on yksitulkintaisia ja vuosien 2014–2016 esiintymistä 30 prosenttia. Yksitulkintaisissa tapauksissa selvästi valtaosassa ilmausta käytetään merkitsemässä kaksinkertaista määrää; puolitoistakertaista määrää tarkoittavien esiintymien osuus on marginaalinen. Tutkimus osoittaa, että ilmauksen käyttö on ollut jo pitkään tarkkuutta ja selkeyttä vaativissa uutisissa pääasiassa

ongelmallista, koska ilmauksen merkitys jää monesti lukijalle epäselväksi. (Mp.) Lisäksi tutkielmassa (mts. 24–26) käy ilmi vuosien 2014–2016 verkkouutisten yhteydessä olevista lukijoiden kommentteista, että erityisesti ilmauksen tulkinnanvarainen ja kaksinkertaista määrää tarkoittava käyttö herättävät uutisten lukijoissa kielteisiä tuntemuksia.

Tutkimusta, joka erityisesti kohdistuisi kielenkäyttäjien käsityksiin ja kokemuksiin kyseisistä vertailuilmauksista, ei ole aiemmin tehty. Tutkielmani täyttää tämän aukon jatkaen samalla vähäiseksi jäänyttä komparatiivisten kvanttorilausekkeiden tutkimusta. Suomen kieleen liittyvää kysely- ja asennetutkimusta, jonka piiriin myös oma tutkielmani kategorisoituu, on sen sijaan tehty runsaammin. Suomessa kielellisten asenteiden tutkimuksen voidaan katsoa alkaneen 1970-luvulla sosiolingvistisen tutkimuksen parissa (Mielikäinen & Palander 2002: 86). Kielellisten asenteiden kohteina ovat olleet muun muassa kielen valinta monikulttuurisissa ympäristöissä, murteet sekä sosiaalinen ja tilanteinen vaihtelu, joista on kerättyä tietoa erilaisin testein, kyselyin ja haastatteluin (ms. 88). Kielellisten yksiköiden merkitysten variaatioon kohdistuvat asennetutkimukset ovat kuitenkin jääneet harvalukuisiksi.

Kyselytestimenetelmiin perustuvia semanttisia tutkimuksia on toteutettu suomen kielen osalta joitakin. Näistä voidaan mainita muun muassa Jarno Raukon (2002) *pitää*-verbin polysemiaa selvittävä kyselytesti. Kolmiosaisessa testissä erityisesti tuottotesti, jossa koehenkilöiden tuli tuottaa *pitää*-verbin sisältäviä lauseita eri merkityksissä, osoitautui tutkimuksen kannalta hyödylliseksi. Myös lajittelutesti, jossa koehenkilöt jaottelivat *pitää*-verbin sisältämiä lauseita eri ryhmiin, tarjosi kiinnostavaa tietoa. Kyselytestin keskeisenä tuloksena on, että *pitää*-verbin merkitystyypeistä erottuvat erityisen herkästi affektio (*minä pidän sinusta*) ja täytyminen (*pitää mennä*). (Raukko 2002: 369–370.) Raukon ohella erityisesti Ulla Vanhatalo (ks. esim. 2002; 2005) on hyödyntänyt kyselytestimenetelmiä ja tarkastellut niiden toimivuutta synonymiaa käsittelevissä tutkimuksissaan. Vanhatalon (2005: 40) mukaan kyselytestimenetelmillä voidaan löytää eroja synonyymien merkityksessä ja käytössä, ja ne myös monipuolistavat korpuslingvistisillä menetelmillä saatavia tuloksia. Lisäksi kyselytestien tuloksia voidaan hyödyntää hankaluuksia tuottavan sanaston sanakirjamerkitysten määrittelyssä (Vanhatalo 2002: 350).

Sanasemanttista tutkimusta on myös toteutettu selvittämällä nuorten aikuisten kykyä määrittellä sanojen merkityksiä (ks. Pajunen, Itkonen & Vainio 2016). Kyseinen tutkimus toteutettiin Tampereen suomen kielen tutkinto-ohjelman pääsykokeen yhteydessä

vuonna 2012, jossa yhtenä tehtävänä oli määritellä kirjallisesti eräiden sanojen (mm. esine, pöytä, juosta) merkitykset (Pajunen ym. 2016: 486). Näitä niin sanottuja nuorten aikuisten tekemiä arkimääritelmiä verrattiin myöhemmin kirjallisuuteen ja sanakirja-aineistoon perustuviin mallimääritelmiin (mas. 487). Tutkimuksen tulokset osoittavat, että nuorten aikuisten kyvyssä analysoida ja kirjata sanojen merkityksiä tiiviiseen muotoon on selviä puutteita (mas. 507).

2.5 Kielitoimiston ja kielioppaiden näkemyksiä

Komparatiivisten kvanttorilausekkeiden vähäisistä tutkimuksista huolimatta ne ovat saaneet osakseen useita kielitieteilijöiden ja muiden asiantuntijoiden kannanottoja niiden merkityksistä ja käytön suositeltavuudesta. Näkemyksiä on vuosien varrella esitetty niin kielioppaissa kuin suomen kielen virallisen kielenhuoltoelimen, Kotimaisten kielten keskuksen, alaisuudessa toimivan Kielitoimiston julkaisuissa. Erityisesti ilmaustyyppit *puolet enemmän* ja *x kertaa enemmän* ovat olleet kielenhuollon kohteina jo useiden vuosikymmenien ajan – joskaan aivan viime vuosina uusia kannanottoja ei ole ilmestynyt.

Varhaisimpia Kielitoimiston ilmauksiin liittyviä kannanottoja lienee Matti Sadeniemen 25.10.1954 *Uusi Suomi* -sanomalehden yleisönosastossa esittämä kirjoitus tittelillä ”Kielitoimiston hoitaja”. Tässä kirjoituksessa keskeisenä perusajatuksena on, että sekä ilmaukset *kaksi kertaa enemmän kuin* ja erityisesti *puolet enemmän* eivät epätasällisyyksiensä vuoksi ole asiateksteihin sopivia ilmauksia. *Kaksi kertaa enemmän kuin* -ilmauksen sijaan Sadeniemi suosittelee täsmällisyyttä vaativissa asiateksteissä käyttämään ilmausta *kaksi kertaa niin paljon kuin*. *Puolet enemmän* merkitsee Sadeniemen mukaan samaa kuin 50 % enemmän, mutta käytännössä ilmausta käytetään usein tarkoittamassa samaa kuin *kaksi kertaa niin paljon kuin*. Vaikka ilmaus ei kuulukaan täsmälliseen kielenkäyttöön, voi sitä kannanoton mukaan muissa yhteyksissä huoletta käyttää. Tämä Kielitoimiston kannanotto julkaistiin uudelleen vuonna 1974 Kielitoimiston kielenhuollon tiedotuslehdessä, *Kielikellossa*. (Korpela 2003.)

Kielikellossa ilmauksia ovat puineet myös filosofian tohtori Tuomo Jämsä (1989a, 1989b) sekä Timo Ruikka (1989) Jämsälle osoitetussa lukijakirjeessään. Jämsä (1989a) ei niinkään ota kantaa ilmausten käytön suositeltavuuteen, mutta mainitsee kyllä, että

lauseke *puolet enemmän* tarkoittaisi matemaattisesti tulkittuna *puolitoista kertaa enemmän* ja ”kansankielisesti” *kaksi kertaa niin paljon kuin*. Ruikka (1989) on kritisoinut Jämsää, siitä, ettei tämä ole ottanut kantaa ilmausten käyttöön ja kansankielisen merkityksen epäloogisuuteen. Ruikka itse kehottaa välttämään *puolet enemmän* -ilmausta. Hän katsoo, ettei ilmaus merkitse kaksinkertaista vaan ’150 % enemmän’, mutta on havainnut, että monille kielenkäyttäjille ilmauksesta tulee ensin mieleen kaksinkertaista määrää tarkoittava merkitys. Ruikan toteuttaman epätieteellisen kyselyn mukaan mitä pidemmän ajan ihminen pohtii ilmauksen merkitystä, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän vastaa ilmauksen merkitsevän ”puolitoista kertaa niin paljon kuin”. Lisäksi Ruikka katsoo, ettei *kerta*-sanaa tule käyttää yhdessä komparatiivin kanssa, vaan täsmällisempää on sanoa *x kertaa niin paljon kuin*. (Mp.) Vastauksessaan Ruikalle Jämsä (1989b) puolustaa *puolet enemmän* -ilmauksen molempia merkityksiä vetoamalla polysemiaan tavallisena kielenilmiönä sekä toteamalla, että myös arkikielellä on oma logiikkansa. Myöskään *x kertaa enemmän* -ilmaustyyppiin Jämsä (1989b) ei suhtaudu yhtä kielteisesti kuin Ruikka.

Kielitoimistossa työskentelevä Salli Kankaanpää on käsitellyt 8.11.2005 *Helsingin Sanomien* Kieli-ikkunassa ilmauksia *x kertaa enemmän* ja *puolet enemmän*. Tämä lienee viimeisimpiä Kielitoimiston varsinaisia, julkaistuja kannanottoja aiheeseen. Kannanoton keskeisenä ajatuksena on, että sekä ilmausta *x kertaa enemmän* että *puolet enemmän* on varmintä välttää täsmällisyyttä vaativissa yhteyksissä. Vaikka yleisen kielenhuoltokannan mukaan ilmaus *kaksi kertaa enemmän* tarkoittaakin samaa kuin *kaksi kertaa niin paljon kuin*, on näistä jälkimmäinen ilmaus yksiselitteisempi. Myös ilmauksen *puolet enemmän* tilalla kirjoittaja ehdottaa käytettävän muunlaisia ilmaisutapoja: ”nykyinen työmatkani on *puolet entisestä*” tai ”uutta pesuainetta tarvitaan vain *puolet entiseen verrattuna*”. (Kankaanpää 2005.) *Kielitoimiston sanakirjan* verkkoversion mukaan Kielitoimiston linjaus on edelleen pysynyt samana. Sanakirjassa (s.v. *kerta*) mainitaan, että ilmaus *kaksi kertaa niin suuri* soveltuu täsmälliseen kielenkäyttöön toisin kuin ilmaus *kaksi kertaa suurempi*. Myös *puolta suurempi* voidaan sanakirjan (s.v. *puoli*) mukaan ilmoittaa täsmällisemmin muodossa *kaksi kertaa niin suuri*.

Kielitoimiston julkaisujen lisäksi lukuisissa kielioppaissa on käsitelty ilmauksia *puolet enemmän* ja *x kertaa enemmän*. *Nyky-suomen käyttöopas* (Konttinen 1978: 203) määrittelee ilmauksista *puolta enemmän kuin*, *kaksi kertaa enemmän kuin* ja *kaksi kertaa niin paljon kuin* ainoastaan viimeksi mainitun täsmälliseksi. Ilmaus *kaksi kertaa enemmän kuin* käsitetään käyttöoppaassa additiivisen selitysmallin mukaisesti, jolloin

esimerkiksi *kaksi kertaa enemmän kuin 100* olisi oppaan mukaan 300, vaikka mainitsee-kin ilmausta usein käytettävän tarkoittamassa kaksinkertaista määrää (mp.). Myös *Uusi Kieliopas* (Itkonen & Maamies 2011: 190) pitää ilmausta *kolme kertaa niin suuri* loogisempänä ja täsmällisempänä kuin ilmausta *kolme kertaa suurempi*, jonka se katsoo kuitenkin yleiskieleen sopivaksi ilmaukseksi. Myös *puolet suurempi kuin* -ilmaus on oppaan (Itkonen & Maamies 2011: 306) mukaan yleiskielessä käyttökelpoinen. Epäloogisuudesta huolimatta ilmauksen katsotaan vakiintuneen tarkoittamaan samaa kuin *kaksi kertaa enemmän* tai *100 % enemmän*, mutta tarkkuutta vaativassa kielenkäytössä ilmauksen voi haluttaessa korvata ilmauksella *kaksi kertaa niin suuri kuin* (mp.).

Sekä Kielitoimisto että *Nyky-suomen käyttöopas* ja *Uusi kieliopas* kehottavat siis ilmaustyyppien *puolet enemmän* ja *x kertaa enemmän* välttämiseen täsmällisyyttä vaativissa yhteyksissä, mutta katsovat niiden sopivan yleiskieleen. Osa muista kielioppaista suhtautuu jyrkemmin ilmausten käyttöön. Esimerkiksi *Kielenhuollon käsikirja* (Iisa, Oitinen & Piehl 2012: 224) kehottaa välttämään ilmauksia *puolet suurempi* ja *kaksi kertaa suurempi* myös yleiskielen osalta, koska kielenkäyttäjät voivat ymmärtää ilmaukset eri tavoin. Oppaan mukaan kymmenestä *puolet suurempi* on 15 ja *kaksi kertaa suurempi* on 20. Parempana ilmaisuvaihtoehtona opas ehdottaa käyttämään yksiselitteisesti numeroita. (Mp.) Myös sähköisessä *Nykyajan kielenoppaassa* (Korpela 2018: luku 4) kielenkäyttäjää kehoitetaan käyttämään mieluummin itse lukuja kuin suhdevertailuja. Vaikka kieliopas ei katso ilmaukseen *kaksi kertaa suurempi kuin* liittyvän väärinkäsityksen vaaraa, ei oppaassa suositella sen käyttöä, koska osa kielenkäyttäjistä pitää ilmausta virheellisenä. Lisäksi se pitää *puolta suurempi* -ilmausta epäselvänä, ja esittääkin ilmaukselle yksiselitteisemmän vaihtoehdon: *50 % suurempi*. (Mp.) Tiukin linja *puolet enemmän* -ilmaustyyppin käyttöön lienee kuitenkin *Hauskaa kielenhuoltoa!* -oppaassa (Luukkonen 2014: 388), jossa yksiselitteisesti todetaan, etteivät ilmaukset *puolet suurempi* ja *puolet enemmän* viittaa määrän kaksinkertaistumiseen, vaan esimerkiksi *puolet enemmän kuin 50* on 75.

Kielitoimiston ja kielioppaiden ohella myös Ville Elorannan kieliopasmainen teos *125 myyttiä suomen kielestä* (2014: 10) ottaa esille ilmaukset *kaksi kertaa enemmän* ja *puolet enemmän*. Eloranta toteaa, että ilmauksen *kaksi kertaa enemmän* on helpompi ajatella tarkoittavan kaksinkertaista kuin kolminkertaista määrää, ja selittääkin, että ”luonnollinen kieli ei aina ole käännteissään aivan yhtä eksakti kuin matematiikan kieli”. Oppaan mukaan ilmaukset voi korvata täsmällisemmin sanomalla *kaksi kertaa niin paljon*. (Mp.)

Yhteenvetona totean, että Kielitoimisto ja kielioppaat pitävät ilmaustyyppejä *puolet enemmän* ja *x kertaa enemmän* täsmällisiin yhteyksiin sopimattomina, koska eri kielenkäyttäjät voivat tulkita niitä eri tavoin. Lähes yhtenäisen näkemyksen mukaisesti Kielitoimisto ja kielioppaat katsovat ilmauksen *puolet enemmän* merkitsevän samaa kuin 50 % enemmän, jolloin esimerkiksi luku 15 on puolet enemmän kuin luku 10. Vanhahkoa *Nykyajan käyttöopasta* lukuun ottamatta ilmaus *kaksi kertaa enemmän* määritellään lähteissä multiplikaatiivisesti, jolloin lukuarvo kaksinkertaistuu. Ilmausten yleiskieliseen käyttöön Kielitoimisto ja useimmat kielioppaat suhtautuvat sallivasti. Niiden sijasta ehdotetaan kuitenkin käytettävien täsmällisempiä vaihtoehtoja: *x kertaa niin paljon kuin* sekä lukuarvojen käyttöä.

Mielenkiintoinen havainto on, etteivät Kielitoimisto tai kielioppaat ota suoranaisesti kantaa prosenttivertailuihin, vaikka havaintoja prosenttivertailuiden virhetulkinnosta onkin tehty (ks. Kohonen 2002). Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, ettei ilmaustyyppiä ole yleisesti pidetty ongelmallisena, tai siitä, että ilmauksen selittämisen on katsottu kuuluvan pikemminkin matemaatikkojen kuin kielenhuoltajien tehtäviin. Prosenttivertailuista on kuitenkin mainintoja *x kertaa enemmän* ja *puolet enemmän* -ilmausten yhteydessä kuten edellä käy ilmi. Oppaiden mukaan *50 % enemmän* merkitsisi siis luvun puolitoistakertaistumista ja *100 % enemmän* kaksinkertaistumista.

3 Aineisto ja analyysimenetelmät

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni aineistoa sekä sen keruu- ja analyysimenetelmiä. Tutkimukseni on kyselytutkimus, jonka keskeinen aineisto koostuu sähköisen kyselylomakkeen avulla keräämistäni vastauksista. Kyselyaineistoa ja sen hankintaa esittelen tarkemmin luvussa 3.1. Kyselyaineiston analyysissä yhdistyvät sekä kvantitatiiviset eli määrälliset että kvalitatiiviset eli laadulliset menetelmät. Toisaalta analyysissäni kuvaan komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyvien tulkintatapojen, asenteiden ja kokemusten yleisyyttä aineistossa, toisaalta selitän myös niiden laatua. Aineiston analyysimenetelmistä on yksityiskohtaisemmin tietoa luvussa 3.2.

3.1 Kyselyaineisto

Olen kerännyt tutkielmani keskeisen aineiston kyselylomakkeella, johon vastasi 160 vastaajaa. Kyseessä on Helsingin yliopiston E-lomakepalvelussa julkaisemani sähköinen kyselylomake, joka oli avoinna 28.11.–31.12.2017. Linkin kyselylomakkeeseen jaoin julkisesti oman Facebook-profiilini aikajanaalla, mutta myös muun muassa muut gradusemiinariin osallistuneet henkilöt välittivät kyselyä eteenpäin omille yhteyksilleen. Tavoitteenani oli kerätä vastauksia mahdollisimman heterogeeniseltä joukolta, jotta voisin myös selvittää, onko kielenulkoisilla taustamuuttujilla yhteyttä ilmausten tulkintatapoihin.

Tutkimukseni jatkaa Raukon (2002) tavoin mahdollisesti polyseemisten kielellisten yksiköiden tutkimista kyselymenetelmällä. Koska tavoitteenani oli saada suurehko määrä vastaajia, loin mahdollisimman tiiviin ja yksinkertaisen kyselyn, johon vastaaminen onnistui noin 5 minuutissa. Kyselytutkimuksen etuihin kuuluukin se, että sen avulla voidaan saada paljon vastaajia ja esittää monenlaisia kysymyksiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004: 184). Sähköisen kyselyn tehokkuuden ja E-lomakepalvelun tarjoaman vastausten tilastointiedun vuoksi katsoin verkkokyselyn tavoitteisiini nähden paremmaksi kuin paperisen kyselylomakkeen. Verkkokyselyn etuna on lisäksi se, että sillä on helpompi tavoittaa monentyyppisiä vastaajia. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004: 186) mukaan kyselylomake soveltuu esimerkiksi arvojen, asenteiden, uskomusten, käsitysten ja mielipiteiden tutkimiseen. Tutkimuskysymykseni liittyvätkin kielenkäyttäjien käsityksiin ja asenteisiin, joten kyselytutkimusmenetelmä on johdonmukainen valinta niiden selvittämiseksi. Lisäksi tutkimukseni tarkoituksena on selvittää kielenkäyttäjien komparatiiviin kvanttorilausekkeisiin liittyviä havaintoja ja kokemuksia, joiden tutkiminen kyselylomakemenetelmällä nähdäkseni on myös edullista muun muassa vastaajien nimettömyyden vuoksi.

Toteutin aineistonkeruun standardoituna kyselynä, mikä tarkoittaa, että kysymykset ovat kaikille vastaajille samat, ja ne esitetään samassa järjestyksessä samalla tavalla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004: 182). Kysely painottui strukturoituihin kysymyksiin, joissa oli valmiit vastausvaihtoehdot. Strukturoidut kysymykset koostuivat kahdentyyppisistä kysymyksistä: 1) kysymyksistä, joissa vastaajan tuli valita valmiista vaihtoehdoista yksi vastausvaihtoehto, sekä 2) monivalintakysymyksistä, joissa vastaaja sai

valita haluamansa määrän vaihtoehtoja. Strukturoitujen kysymysten etuja ovat muun muassa vastaamisen helppous sekä vastausten vertailtavuus ja analysoitavuus (mts. 190). Lisäksi kyselyssä oli muutamia avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja sai halutessaan tarkentaa vastauksiaan. Avointen kysymysten valttina on esimerkiksi vastaajan mahdollisuus omasanaiseen ilmaisuun. Lisäksi avoimet kysymykset auttavat ymmärtämään vastaajan tietämyksen tasoa, ajattelua, tunteiden voimakkuutta sekä strukturoituihin kysymyksiin saatuja vastauksia. (Mp.)

Varsinainen kysely rakentui kolmesta osiosta, jotka olivat 1) *käsitykset*, 2) *käyttötavat ja käyttöyhteydet* sekä 3) *kokemukset*. Kyselyn yhteydessä oli myös saateteksti, vastaajan taustatietoja selvittävä osio, palautelaatikko ja mahdollisuus osallistua elokuvaalipujen arvontaan. *Käsityksissä* vastaajan tuli valita kunkin ilmauksen (*puolet enemmän, kaksi kertaa enemmän ja 200 % enemmän*) kohdalla vaihtoehtoista se, joka kuvasi hänen käsitystään ilmauksen merkityksestä. Vastaaja pystyi myös valitsemaan vaihtoehdon, jonka mukaan ilmausta voidaan käyttää molemmissa merkityksissä. Osio mittasi näin ollen vastaajien kielikäsitteitä, jotka liittyvät ilmausten tulkintatapoihin.

Käyttötavat ja käyttöyhteydet -osiossa puolestaan oli annettu kuvitteellisia esimerkkejä ilmausten käytöstä eri konteksteissa ja eri merkityksissä. Osassa esimerkeistä tosin ilmauksen merkitys oli tarkoituksella tulkinnanvarainen. Esimerkeistä vastaajan tuli valita ne, joissa ilmaus aiheutti hänessä negatiivisia tuntemuksia, kuten esimerkiksi hämmennystä tai ärsytystä. Osion avulla oli siis tarkoitus selvittää vastaajien kieliasenteita, jotka liittyvät ilmausten eri merkityksiin, käyttötapoihin ja konteksteihin. Osiossa oli myös avoin kysymys, johon vastaaja sai halutessaan tarkentaa tuntemuksiaan ja niiden aiheuttajia.

Kolmannessa osiossa eli *kokemuksissa* oli monivalintakysymyksiä, joista ensimmäisessä vastaaja sai valita kaikki ne käyttöyhteydet, joissa hän oli kiinnittänyt huomiota ilmausten monitulkintaiseen tai mielestään virheelliseen käyttöön, esimerkiksi uutisissa tai keskustelupalstalla. Vastaajan oli myös mahdollista lisätä oma vaihtoehtonsa, mikäli sitä ei ollut annetuissa vaihtoehtoissa. Toisessa monivalintakysymyksessä hänen tuli merkitä ne ilmaukset, joita tehdyt havainnot tai kokemukset koskivat. Lisäksi vastaajan oli mahdollista kertoa vapaasti omista kokemuksistaan ilmausten käytöstä.

Palaan kyselylomakkeeseen ja siinä esitettyihin kysymyksiin luvussa 4. Kyselylomake löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1.

3.2 Analyysimenetelmät

Kyselyaineiston analyysi painottuu strukturoitujen kysymysten osalta erityisesti kvantitatiiviseen eli määrälliseen analyysiin. Keskeistä on selvittää kielenkäyttäjien ilmaustyyppeihin liittyvien tulkintatapojen, (kielteisten) tuntemusten ja havaintojen/kokemusten yleisyyttä aineistossa. Tässä mielessä tutkimukseni on luonteeltaan deskriptiivinen eli kuvaileva. Tutkimuksessani avaan myös kielenkäyttäjien asenteisiin vaikuttavia syitä. Tällaisissa selittämiseen pyrkivissä tutkimuksissa onkin ollut tavanomaista käyttää määrällisiä analyysimenetelmiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004: 212). Koska kyselylomakkeeseen vastanneiden määrä (160) on melko suuri, se antaa mahdollisuudet kvantitatiiviseen tarkasteluun. Kyseessä ei ole kuitenkaan varsinainen tilastollinen analyysi, vaan kvantitatiivisen analyysin tarkoituksena on havainnollistaa vastausten määrällisiä osuuksia aineistossa.

Myös avointen kysymysten vastauksia analysoin kvantitatiivisin menetelmin luokittelemalla niitä sisältöjen perusteella erilaisiin ryhmiin, joiden kokoa tuon myös analyysissäni ilmi. Raine Vallin (2010: 126) mukaan avointen kysymysten vastausten analysointi on kuitenkin usein hankalaa, koska vastaukset voivat olla epätarkkoja tai pintapuolisia. Tämän vuoksi en avointen kysymysten osalta esitä tarkkaa määrällistä analyysiä toisin kuin strukturoitujen kysymysten osalta.

Aineiston analyysi ei ole pelkästään kvantitatiivista, vaan tutkimukseni koostuu myös laadullisesta eli kvalitatiivisesta analyysistä. Avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten analyysi on määrällisen lisäksi laadullista, sillä monet vastaukset auttavat ymmärtämään komparatiivisten kvanttorilausekkeisiin liittyviä tulkintatapoja, asenteita ja havaintoja. Tärkeää ei ole ainoastaan esimerkiksi selvittää, missä määrin kielenkäyttäjät asennoituvat kielteisesti ilmausten käyttöön, vaan myös ymmärtää, mistä tunteesta on kyse (esim. hämmennys, ärsyyntyminen). Täten laadullinen analyysi syventää ja laajentaa tutkimuskohteesta saatuja määrällisiä tuloksia. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus ajatellaankin nykyisin pikemminkin toisiaan täydentävinä kuin keskenään kilpailevina lähestymistapoina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004: 127).

4 Kielenkäyttäjien käsityksiä komparatiivista kvanttorilausekkeista

Tutkielmani varsinainen analyysiluku jakautuu kolmeen osaan. Analyysiluku vastaa kyselylomakkeen rakennetta, jossa ensin pureudun kielenkäyttäjien tapoihin tulkita komparatiivisia kvanttorilausekkeita (luku 4.2), toisena kvanttorilausekkeiden käyttöön liittyviin kieliasteisiin (luku 4.3) ja kolmantena havaintoihin ja kokemuksiin kvanttorilausekkeiden käytöstä (luku 4.4). Analyysini etenee näin ollen teemoittain. Ennen varsinaista analyysiä tarkastelen kuitenkin vastaajien jakautumista eri sosiodemografisten taustamuuttujien määrittelemiin ryhmiin (luku 4.1).

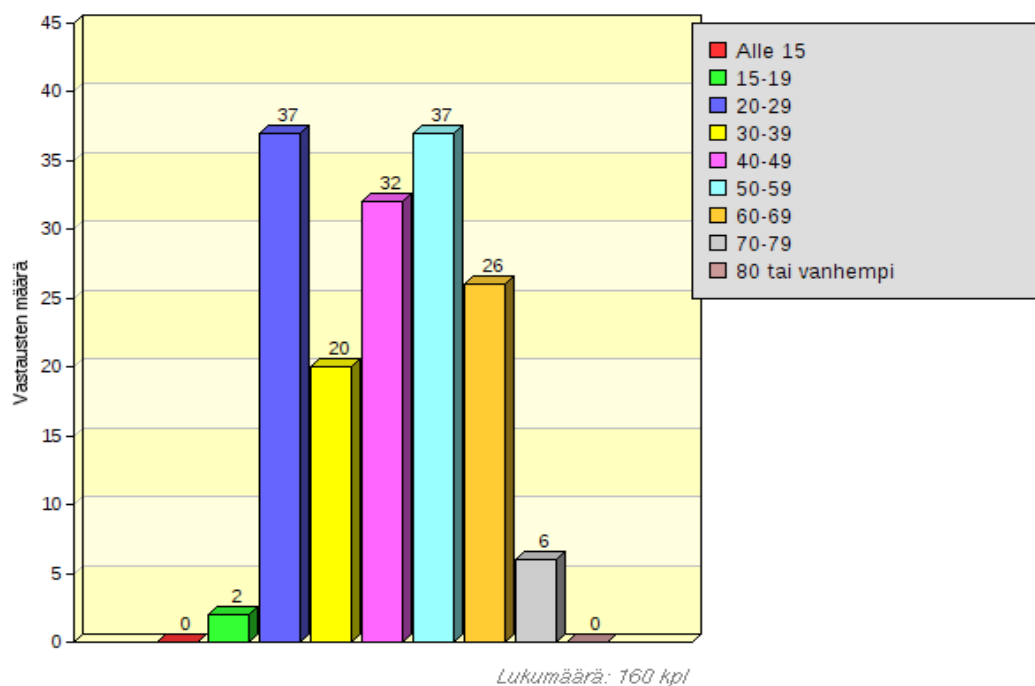
4.1 Vastaajien taustatiedot

Kyselylomakkeeseeni tuli vastauksia yhteensä 160:lta vastaajalta. Kuten myös tässä tutkimuksessa, kyselylomakkeet alkavat tyypillisesti vastaajien taustatietoja selvittäväillä kysymyksillä, sillä ne ovat helppoja vastattavia ja toimivat samalla lomakkeen lämmittelykysymyksinä (Valli 2010: 104). Vastaajien taustatiedoissa kysyin vastaajan ikää, sukupuolta ja ylintä suoritettua tutkintoa. Näihin kysymyksiin olin laatinut valmiit vastausvaihtoehdot. Lisäksi vastaajat saivat halutessaan kertoa ammattinsa avoimeen kenttään. Vastaajien taustatietojen osalta tarkoitukseni on selvittää, ovatko ne yhteydessä siihen, missä merkityksissä he ymmärtävät komparatiiviset kvanttorilausekkeet. Täten tarkastelen vastaajien taustatietoja lähinnä selvittäessäni kielenkäyttäjien tulkintatapoja luvussa 4.2.

Vastaajista 79 % on naisia, 19 % miehiä ja 2 % ilmoitti sukupuolensa olevan ”jokin muu”. Tässä mielessä tavoitteeni saada mahdollisimman heterogeeninen vastaajajoukko ei aivan onnistunut, sillä naisten osuus vastaajista on huomattavan suuri verrattuna miehiin ja muunsukupuolisiin. Tämä voi johtua siitä, että kyselylomaketta eteenpäin jakaneet henkilöt olivat enimmäkseen naispuolisia humanistisella alalla opiskelevia tai työskenteleviä henkilöitä. Alalla opiskelevien naisten määrä on perinteisesti ollut miehiä suurempi. Esimerkiksi vuonna 2013 Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa opiskelupaikan vastaanottaneista hakijoista 77 % oli naisia (Helsingin yliopiston vuosikertomus

2013: avainlukuja). Toisaalta tällaisissa kyselyissä, joissa vastaajajoukkoa ei ole rajattu, onkin ollut tavanomaista, että vastaajien enemmistö koostuu naisista (ks. esim. Korhonen & Lappalainen 2013; Peterson & Vaattovaara 2014: 256–259).

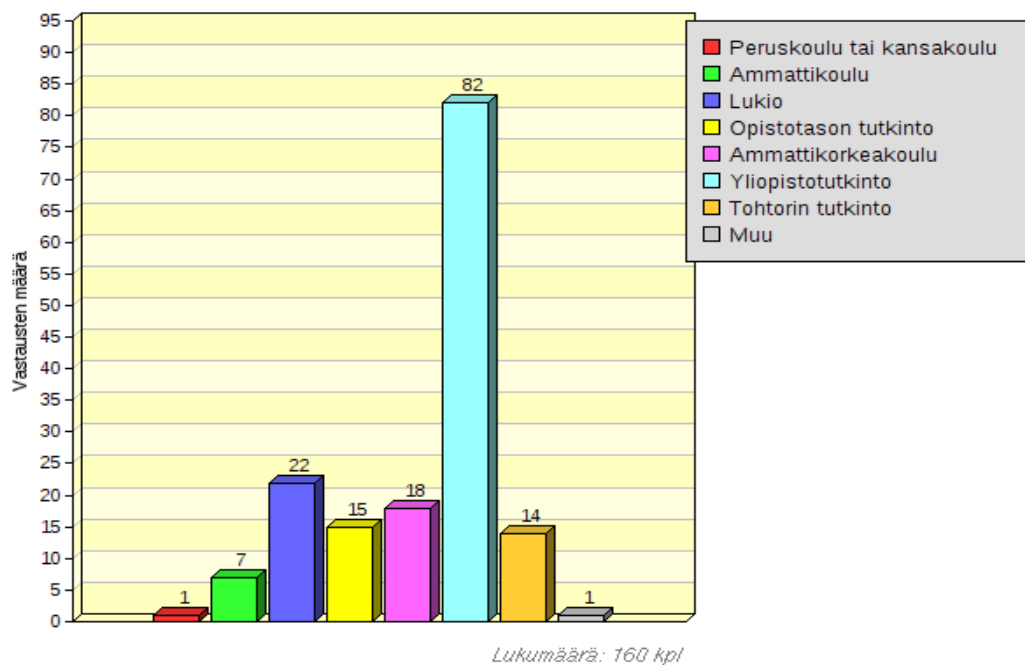
Ikäjakauman suhteen aineisto on tasaisempi. Lomakkeessa annetut valmiit vaihtoehdot vastaajan edustamalle ikäluokalle olivat *alle 15, 15–19, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59, 60–69, 70–79 ja 80 tai vanhempi*. Vastauksia tuli kaikilta ikäluokilta ääripäitä lukuun ottamatta – ainoastaan alle 15-vuotiaita ja 80-vuotiaita tai vanhempia vastaajia kyselyni ei tavoittanut. Vastaajien suurimmat ikäluokat ovat 20–29-vuotiaat ja 50–59-vuotiaat, joissa kummassakin on 37 vastaajaa. Myös 40–49-vuotiaita, 60–69-vuotiaita ja 30–39-vuotiaita vastaajia on melko paljon. Vähiten vastaajia on 70–79-vuotiaissa ja 15–19-vuotiaissa. Täten vastaajien iät painottuvat erityisesti keskimmäisiin ikäluokkiin. Vastaajien ikäjakauma on esillä kuviossa 3.

Kuvio 3. Vastaajien ikäjakauma (n = 160).

Sukupuolen ja ikäluokan lisäksi vastaajan tuli ilmoittaa valmiista vaihtoehdoista ylin suorittamansa tutkinto. Vastaajien yleisin ylin suorittama tutkinto on yliopistotutkinto, joka on noin puolella (51 %) vastaajista. Yliopistotutkinnon suorittaneiden suurta osuutta selittänee todennäköisesti ainakin osittain sama syy kuin naisvastaajien määrää: kyselyä ovat levittäneet pitkälti humanistisessa tiedekunnassa opiskelevat tai

työskentelevät henkilöt. Kohderyhmältään rajaamattomissa kyselyissä tosin naisten ohella myös yliopiston suorittaneiden osuus vastaajista on monesti ollut varsin suuri (ks. esim. Korhonen & Lappalainen 2013). Muiden tutkintojen osalta (lukio, ammattikorkeakoulu, opistotason tutkinto, tohtorin tutkinto, ammattikoulu) vastaajat jakautuvat tasaisemmin. Ainoastaan yksi vastaaja ilmoitti ylimmäksi tutkinnokseen peruskoulun tai kansakoulun ja yksi muun tutkinnon. Lähes kaikki vastaajat ovat näin ollen suorittaneet toisen asteen eli peruskoulun tai kansakoulun jälkeisen tutkinnon. Vähintään korkeakoulu-tutkinnon (yliopistotutkinto, ammattikorkeakoulu tai tohtorin tutkinto) suorittaneisiin lukeutuu puolestaan 114 vastaajaa eli noin 71 prosenttia kaikista vastaajista. Vastaajien jakautumisen ylimpiin suoritettuihin tutkintoihin esittää kuvio 4.

Kuvio 4. Vastaajien lukumäärä ylimmän suoritetun tutkinnon mukaan (n = 160).

Vastaajan taustatietoja selvittävän osuuden viimeisessä kohdassa vastaaja sai halutessaan kertoa mahdollisen ammattinsa, jonka ilmoitti 43 % vastaajista. Kaikkia ilmoitettuja ammatteja on kuitenkin vastausten perusteella hankalaa tai mahdotonta ryhmitellä tarkempiin ammattialoihin. Tällaisia ammatteja ovat esimerkiksi yrittäjä, assistentti, asiantuntija ja tutkija, jotka voivat työskennellä lukuisten eri ammattialojen parissa. Vastaajien ammateissa korostuu erityisesti opetusala, sillä vastaajista 16 on ilmoittanut työskentelevänsä jonkin asteen opettajana (mm. aineenopettaja, erityisopettaja, luokanopettaja).

Myös kulttuuri- ja viestintäalalla työskenteleviä vastaajia voidaan erotella ainakin 16. Tähän ammattiryhmään kuuluvat esimerkiksi graafinen suunnittelija, toimittaja, teatteriohjaaja, kääntäjä, tietokirjailija ja viestintäpäällikkö. Sosiaali- ja terveysalalla sen sijaan työskentelee ammattinsa kertoneista 11 vastaajaa (mm. lähihoitaja, farmaseutti, laboratoriolääkäri, kätilö). Neljänneksi vastaajien edustamista ammattialoista mainittakoon kauppaja- ja liiketalousala, jolla työskenteleviä on ammattinsa ilmoittaneista ainakin 8 vastaajaa (mm. vakuutuskesittelijä, myyjä, controller). Näiden ammattialojen lisäksi aineistoni käsittää yksittäisiä mainintoja muihin ammattialoihin lukeutuvista ammateista mukaan lukien tekninen asiantuntija, omavalmentaja ja virastomestari. Pääpaino vaikuttaisi täten olevan akateemisissa ja perinteisesti naisvaltaisissa ammateissa. Tämä tosin selittynee sillä, että lomakkeeseen vastanneista 79 % on naisia ja korkeakoulutettuja 71 %.

Kyselyni tyypillisin vastaaja on siis yliopistotutkinnon 20–29- tai 50–59-vuotias nainen. Tutkielmassani tarkastelen vastaajien sosiodemografisia taustamuuttujia analysoidessani kielenkäyttäjien käsityksiä komparatiivisten kvanttorilausekkeiden merkityksistä luvussa 4.2. Taustamuuttujien ja vastausten väliseen yhteyteen tulee kuitenkin muun muassa sukupuolen osalta suhtautua kriittisesti, koska selvä enemmistö, 79 %, vastaajista on ilmoittanut olevansa nainen.

4.2 Tulkintatavat

Aloitan tutkimukseni varsinaisen analyysin tarkastelemalla kyselyyn vastanneiden tapoja tulkita ilmaustyyppit *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x % enemmän*. Kyselyssä vastaajan tuli valmiista vaihtoehtoista valita se vaihtoehto, joka kuvasi hänen käsitystään kunkin ilmauksen merkityksestä. Jokaiselle ilmaukselle olin asettanut vaihtoehtoiksi paitsi kaksi eri selitysmallin mukaista merkitystä myös molemmat selitysmallit kattavan vaihtoehdon, jonka mukaan kyseessä olevaa ilmausta voi käyttää yhtä hyvin kummassa tahansa merkityksessä. En katsonut tutkimuksen luotettavuuden kannalta ongelmalliseksi antaa kysymykseen valmiita vastausvaihtoehtoja, sillä muun muassa aiempien tutkimusten ja kielioppaiden mukaan kuhunkin ilmaustyyppiin liittyy lähinnä vain kaksi toisistaan eriyvää tulkintatapaa (ks. lukuja 2.3 ja 2.4).

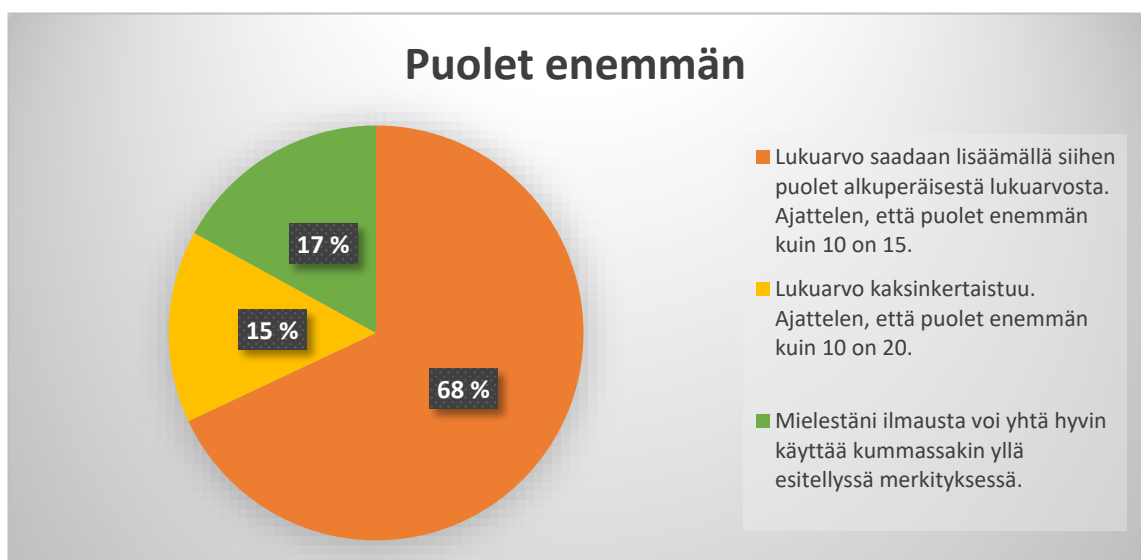
Käsittelen seuraavaksi kutakin ilmaustyyppiä ja niihin liittyviä tulkintatapoja omissa alaluvuissaan. Kussakin alaluvussa esittelen lomakkeessa esitetyn kysymyksen vastausvaihtoehtoineen sekä analysoin kysymykseen saatuja vastauksia.

4.2.1 *Puolet enemmän*

Kyselyssä pyysin vastaajaa valitsemaan vaihtoehdon, joka kuvaa parhaiten hänen käsitystään ilmauksen *puolet enemmän* merkityksestä. Ilmaukseen liittyvät vaihtoehdot havainnollistavine esimerkkeineen olivat seuraavat:

- Lukuarvo saadaan lisäämällä siihen puolet alkuperäisestä lukuarvosta. Ajattelen, että puolet enemmän kuin 10 on 15.
- Lukuarvo kaksinkertaistuu. Ajattelen, että puolet enemmän kuin 10 on 20.
- Mielestäni ilmausta voi yhtä hyvin käyttää kummassakin yllä esitellyssä merkityksessä.

Kaikista vastaajista valtaosa (68 %) valitsi vaihtoehdon, jonka mukaan 10 on puolet enemmän kuin 15. Vastaajista 17 % puolestaan ajattelee, että ilmausta voi käyttää kummassa tahansa merkityksessä, ja lähes yhtä suuri osuus (15 %) vastaajista katsoo ilmauksen merkittävän lukuarvon kaksinkertaistumista. Näin ollen eniten kannatusta saa Kieli-toimiston, matemaatikoiden ja lukuisten eri kielioppaiden mukainen näkemys siitä, että lukuarvo kasvaa puolitoistakertaiseksi. Vastausten suhteellisen jakauman eri vaihtoehtoihin esittää kuvio 5.

Kuvio 5. Vastaajien käsitys *puolet enemmän* -ilmauksen merkityksestä (%).

Vastauksissa ei ilmene merkittäviä yhteyksiä vastaajien taustamuuttujiin, vaan ääniä saa yhdenmukaisesti eniten vaihtoehto, jonka mukaan *puolet enemmän* merkitsee lukuarvon puolitoistakertaistumista. Sen sijaan havaitsin vastauksista joitakin pienempiä yhteyksiä sosiodemografisiin taustamuuttujiin. Ensinnäkin suhteellisesti tarkasteltuna miehet ovat valinneet naisia useammin vaihtoehdon, jonka mukaan ilmaus merkitsee puolitoistakertaista. Tämä näkemys ilmauksen merkityksestä näyttäisi saavan myös sitä enemmän kannatusta, mitä vanhempi vastaaja on kyseessä. Esimerkiksi 20–29-vuotiaista vain vähän yli puolet valitsi puolitoistakertaista määrää merkitsevän vaihtoehdon, kun taas peräti vähän yli kolme neljästä 50–59-vuotiaasta valitsi saman vaihtoehdon. Vastaajien määrä kummassakin ikäluokassa on yhtä suuri, joten ikäluokat ovat keskenään täysin vertailukelpoiset. Myös 70–79-vuotiaista viisi kuudesta vastaajasta katsoi ilmauksella tarkoitettavan lukuarvon puolitoistakertaistumista.

Vastaajan sukupuolen ja iän lisäksi ylin suoritettu tutkinto näyttäisi olevan yhteydessä todennäköisyyteen tulkita ilmaus tietyssä merkityksessä. Korkeakoulutetuista (ammattikorkeakoulu, yliopistotutkinto, tohtorin tutkinto) vastaajista selvä enemmistö (70–86 %) ajattelee ilmauksen merkitsevän puolitoistakertaistumista, mutta toisen asteen koulutuksen (lukio, ammattikoulu) tai opistotason suorittaneista kyseisen vaihtoehdon on valinnut noin puolet, 47–57 %. Täten vähintään korkeakoulututkinnon suorittaneet ajattelevat vähemmän kouluttautuneita yhtenäisemmin merkityksen olevan ’puolitoistakertainen’.

Myös vastaajien ammattialojen osalta tein muutamia karkeita havaintoja. Ensinnäkään eri ammattialojen edustajien vastauksissa ei ole havaittavissa yhtenäistä linjaa, vaan vastaukset jakautuvat eri merkityksiin myös ammattialojen sisällä. Opetusalalla työskentelevien opettajien tulkintatavat ovat kuitenkin siinä mielessä melko yhdenmukaiset, että kaikki kannattavat joko ilmauksen puolitoistakertaistumista tai polyseemisyyttä. Muiden ammattialojen (sosiaali- ja terveysala, kulttuuri- ja viestintäala, kauppa- ja liiketalousala) edustajien vastauksissa on myös vastakkaisia näkemyksiä. Lisäksi samoissa ammateissa työskentelevien käsitykset poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi yksi niistä kuudesta vastaajasta, jotka ovat kertoneet työskentelevänsä toimittajana, on katsonut ilmauksen merkitsevän kaksinkertaista määrää. Muista toimittajista yksi ajattelee ilmauksen polyseemisenä ja loput neljä ajattelevat lukuarvon tulevan puolitoistakertaiseksi. Toimittajien vastaukset ovat kiinnostavia myös siinä mielessä, että kandidaatintutkielmassani (Elo 2016:

11–20) havaitsin, että uutisteksteissä toimittajat käyttävät ilmausta enemmän kaksinkertaisessa kuin puolitoistakertaisessa merkityksessä. Vastauksia tarkasteltaessa onkin syytä huomauttaa, etteivät ne välttämättä kerro siitä, missä merkityksessä kielenkäyttäjät ilmausta todellisuudessa käyttävät. Toisaalta otos on ammattien osalta varsin pieni eikä täten yleistettävissä koskemaan eri ammateissa työskentelevien näkemyksiä.

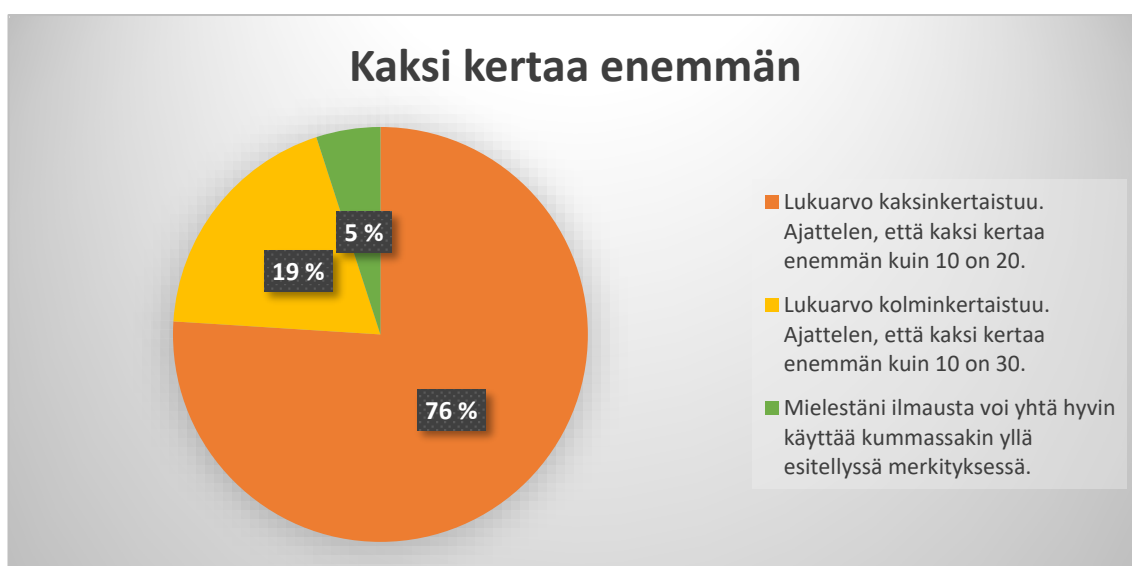
Vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että *puolet enemmän* -ilmauksen skemaattisessa verkkomallissa (ks. lukua 2.3) predikaatti PUOLET ENEMMÄN_{1,5} on prototyypisempi kuin predikaatti PUOLET ENEMMÄN₂. Toisin sanoen puolitoistakertaistumista merkitsevä selitysmalli on ensisijainen suhteessa kaksinkertaistumista tarkoittavaan selitysmalliin. Koska vastaajista kuitenkin vain 17 % pitää ilmausta polyseemisenä, on polyseemisen kielellisen yksikön eri merkitysten kuvaamiseen kehitetyn skemaattisen verkkomallin tarpeellisuus ilmauksen osalta kyseenalainen. Kiinnostava havainto on, että nuoremmat ikäluokat (15–39-vuotiaat) pitävät ilmausta polyseemisempänä kuin vanhemmat ikäluokat (40–79-vuotiaat). Täten voi olla, että ilmaus mielletään yhä enenevässä määrin monimerkityksiseksi. Kielitieteilijä William Labov (1994: 84) nimittää tällaista muutosmallia sukupolvittaiseksi muutokseksi (engl. *generational change*), jossa sukupolvien kielikäsitukset eroavat toisistaan, mutta yksilön kielikäsitukset pysyvät muuttumattomina. Toinen mahdollisuus on, että ajatus ilmauksen polyseemisyydestä liittyy vastaajan nuoreen ikään. Tällöin kyse on niin sanotusta ikäkausivaihtelusta (engl. *age-grading*), jossa yksilön kielikäsitukset muuttuvat hänen eri ikävaiheissaan (mp.).

4.2.2 *Kaksi kertaa enemmän*

Toiseksi kyselyllä selvitin, miten kielenkäyttäjät ymmärtävät ilmaustyyppin *x kertaa enemmän* – multiplikatiivisesti (a) vai additiivisesti (b). Ilmaustyyppistä käytin esimerkkinä ilmausta *kaksi kertaa enemmän*, jonka merkitykseen liittyvät vaihtoehdot havainnollistavine esimerkkeineen olivat seuraavat:

- a) Lukuarvo kaksinkertaistuu. Ajattelen, että kaksi kertaa enemmän kuin 10 on 20.
- b) Lukuarvo kolminkertaistuu. Ajattelen, että kaksi kertaa enemmän kuin 10 on 30.
- c) Mielestäni ilmausta voi yhtä hyvin käyttää kummassakin yllä esitellyssä merkityksessä.

Kaikista vastaajista selvä enemmistö (76 %) katsoo ilmauksen merkitsevän lukuarvon kaksinkertaistumista. Toiseksi eniten (19 %) kannatusta saa ilmauksen additiivinen selitysmalli, jossa lukuarvon ajatellaan kolminkertaistuvan. Polyseemisenä ilmausta pitää vain 5 % vastaajista. Täten myös tämän ilmaustyyppin osalta ylivoimaisesti kannatetuin malli on Kielitoimiston sekä useimpien kielioppaiden näkemyksien mukainen multiplikaatiivinen selitysmalli, jossa *kaksi kertaa enemmän* merkitsee luvun kaksinkertaistumista. Vastausten suhteellinen jakauma on näkyvillä kuviossa 6.

Kuvio 6. Vastaajien käsitys *kaksi kertaa enemmän* -ilmauksen merkityksestä (%).

Tuloksissa ei ilmene merkittäviä yhteyksiä vastaajan sukupuoleen tai ammattiin, mutta tein kiinnostavan havainnon vastaajien ikään liittyen: 70–79-vuotiaat ajattelevat ilmauksen muita ikäluokkia enemmän additiivisen selitysmallin mukaisella tavalla, jossa kaksi kertaa enemmän kuin 10 on 30. Muissa ikäryhmissä multiplikaatiivisen selitysmallin mukainen merkitys on sen sijaan selvästi kannatetuin. 70–79-vuotiaiden osalta kumpikin selitysmalli, sekä multiplikaatiivinen että additiivinen, saa puolet äänistä. Vaikka tässä kohtaa onkin syytä huomauttaa ikäluokan vähäisestä vastaajamäärästä (6 vastaajaa), on täysin mahdollista, että 70–79-vuotiaat käsittävät ilmauksen muita ikäluokkia additiivisemmin. Tätä ajatusta tukee Kohosen (2006: 414) maininta siitä, että 1950-luvun kouluopetuksessa ilmausta opetettiin additiivisessa merkityksessä, mikä on voinut vaikuttaa kyseisen ikäluokan käsityksiin ilmaustyyppin merkityksestä. Huomionarvoista on myös se, että edellä tarkastelemistani kielioppaista ainoastaan vanhin, Riitta Konttisen (1978: 203) *Nykysuomen käyttöopas*, tulkitsee ilmauksen additiivisesti. Näiden seikkojen

perusteella ilmauksen tulkintatavat saattavat erota sukupolvittain, mikä selittyy ilmauksen määritelmässä tapahtuneilla muutoksilla.

Iän lisäksi myös koulutustasolla näyttäisi olevan vaikutusta ilmauksen tulkinnassa. Ammattikoulun suorittaneista vastaajista vähän yli puolet tulkitsee ilmauksen additiivisesti ja loput multiplikatiivisesti. Tässä kohtaa on kuitenkin huomautettava, että ylimpänä suoritettuna tutkintona ammattikoulu on vain 7 vastaajalla, ja tulos saattaisi olla toisenlainen, mikäli aineistoni käsittäisi enemmän vastaajia, joiden ylin koulutus on ammattikoulututkinto. Sen sijaan muiden tutkintojen osalta eniten kannatusta saa multiplikatiivinen selitysmalli, joka on suurimmillaan akateemisten koulutettujen eli yliopistotutkinnon (79 %) ja tohtorin tutkinnon (93 %) suorittaneiden keskuudessa.¹¹

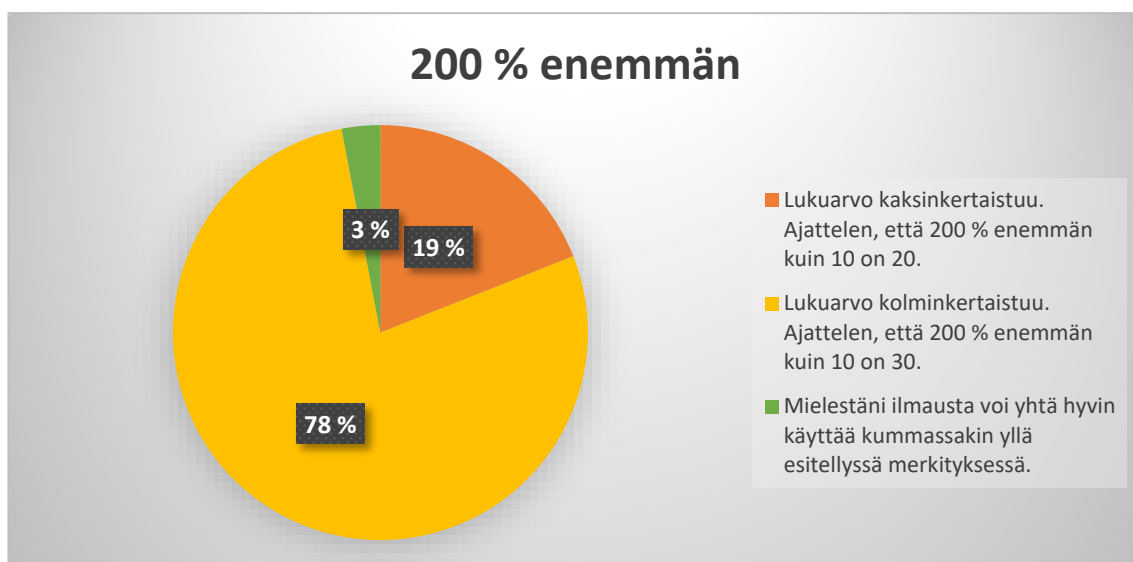
4.2.3 200 % enemmän

Kyselyllä selvitin myös kielenkäyttäjien tapoja tulkita ilmaustyyppi *x prosenttia enemmän*, josta käytin esimerkkinä ilmausta *200 % enemmän*. Vaikka Kielitoimisto tai kieliooppaat eivät suoranaisesti ole osoittaneet tarvetta täsmentää prosenttivertailujen käyttöä ja merkityksiä toisin kuin muiden käsittelemiäni komparatiivisten kvanttorilausekkeiden osalta, on matematiikan tutkija Jukka Kohonen (2002) havainnut kertovertailun ja prosenttivertailun toisinaan sekoittuvan toisiinsa todellisessa kielenkäytössä. Kuten jo edellä totesin, Kohosen (2002) mukaan sekoittuminen voi johtua siitä, että yleisesti oikeana pidetyn tulkintatavan mukaan *200 % enemmän* käyttäytyy epäsymmetrisesti, jolloin luku kolminkertaistuu eikä kaksinkertaistu. Tämän vuoksi halusin myös tutkia, käsittävätkö kielenkäyttäjät ilmauksen epäsymmetrisellä (200 % enemmän = kolminkertainen) vai symmetrisellä (200 % enemmän = kaksinkertainen) tavalla. Ilmaustyyppiä ei ole aiemmin juurikaan tutkittu, joten myös tässä mielessä pidin sen tarkastelua kiinnostavana. Kyselyssä esittämäni vaihtoehdot *200 % enemmän* -ilmauksen merkitykselle olivat siis seuraavat:

¹¹ En huomioi tässä yhteydessä vastaajia, joiden ylin suoritettu tutkinto on peruskoulu/kansakoulu tai jokin muu tutkinto, koska tällaisia vastaajia on aineistossa ainoastaan 1 kpl kummassakin ryhmässä. Näissä ryhmissä multiplikatiivisen selitysmallin kannatus on 100 %.

- a) Lukuarvo kaksinkertaistuu. Ajattelen, että 200 % enemmän kuin 10 on 20.
- b) Lukuarvo kolminkertaistuu. Ajattelen, että 200 % enemmän kuin 10 on 30.
- c) Mielestäni ilmausta voi yhtä hyvin käyttää kummassakin yllä esitellyssä merkityksessä.

Vastaajista valtaosa eli 78 % ajattelee ilmauksen merkitsevän lukuarvon kolminkertaistumista, jolloin ilmauksen muoto ja merkitys ovat niin sanotusti epäsymmetriassa. Symmetrinen selitysmalli puolestaan saa kyselyssä 19 %:n kannatuksen. Ainoastaan marginaalinen osuus (3 %) vastaajista pitää ilmausta polyseemisenä, joten lähes kaikki vastaajat ajattelevat ilmauksen olevan yksitulkintainen. Vastausten suhteellinen jakauma näkyy myös kuviossa 7.

Kuvio 7. Vastaajien käsitys 200 % enemmän -ilmauksen merkityksestä (%).

Vastauksista havaitsin, että miehet valitsivat ilmauksen merkitsevän lukuarvon kolminkertaistumista naisia yhdenmukaisemmin, vaikka selvästi suurin osa vastaajista kummassakin sukupuoliryhmässä ajatteleekin ilmauksella tarkoitettavan luvun kolminkertaistumista. Myös kaikissa ikäluokissa eniten kannatusta saa lukuarvon kolminkertaistumista tarkoittava merkitys, mutta 20–29-vuotiaat ja 60–69-vuotiaat valitsivat vaihtoehdon muita ikäluokkia vähemmän. Vastaajien koulutustason osalta huomasin, että ammattikoulun ja ammattikorkeakoulun suorittaneet käsittävät ilmauksen tarkoittavan luvun kolminkertaistumista muiden tutkintojen suorittaneita harvemmin. Esimerkiksi tohtorin tutkinnon suorittaneista lähes kaikki katsovat, että 200 % enemmän merkitsee lukuarvon

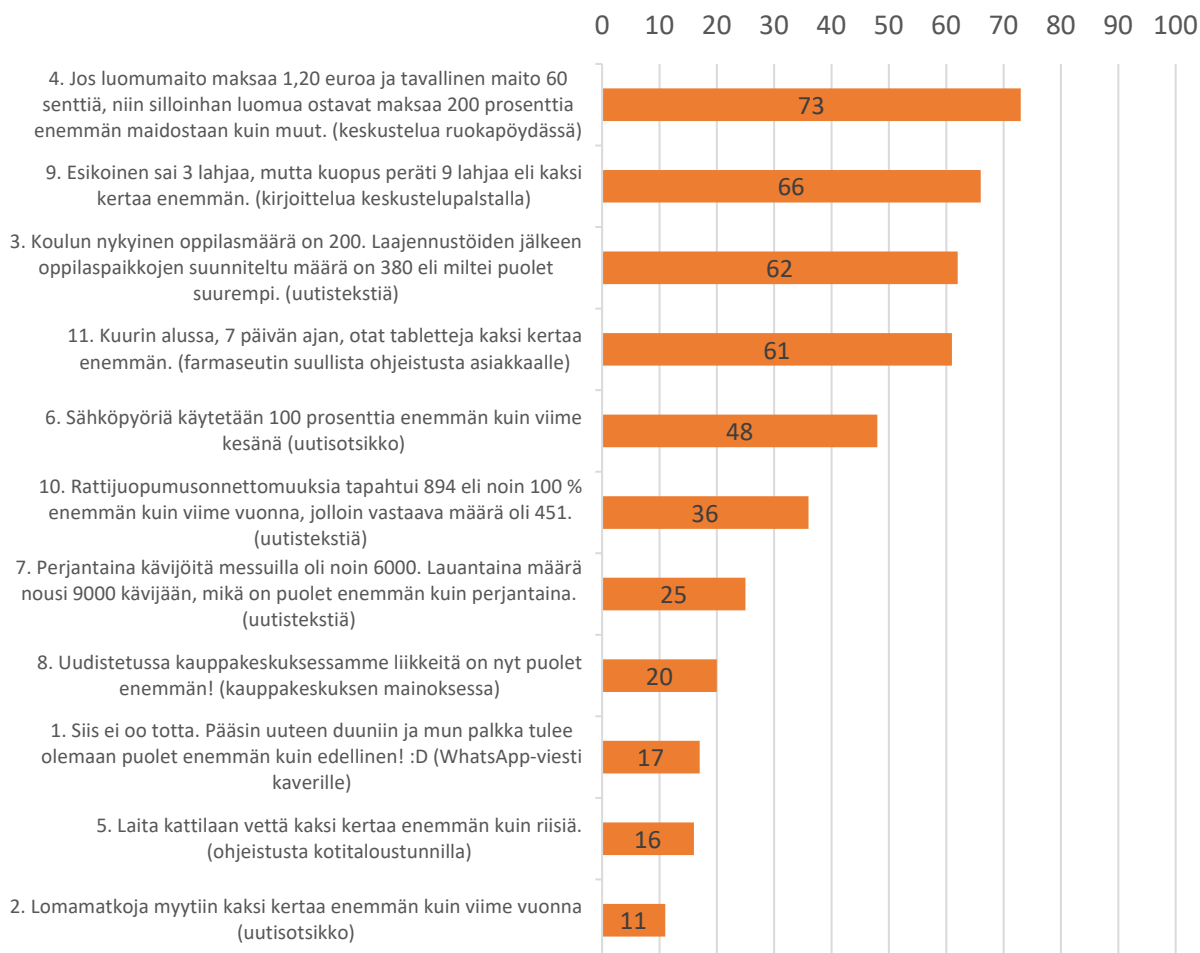
kolminkertaistumista, mutta vain kaksi kolmasosaa ammattikorkeakoulun käyneistä vastaajista ajattelee ilmauksen tässä merkityksessä.

Eryityisesti myös kauppa- ja liiketalousalalla työskentelevät vastaajat tulkitsevat 200 % *enemmän* -ilmauksen varsin yhteneväisesti: ilmaus merkitsee luvun kolminkertaistumista. Kahdeksasta vastaajasta ainoastaan yksi katsoo, että ilmausta sopii käyttää kummassa tahansa merkityksessä. Ammattialalla työskentelevien kykyä ymmärtää prosentti-vertailu varsin yhteneväisesti oikeaksi määritetyllä tavalla voi selittää se, että kauppa- ja liiketalousalalla ollaan erityisen paljon tekemisissä prosenttien kanssa. Esimerkiksi liikevoiton kuvaamisessa käytetään usein prosentteja. Vastaajien edustamilla muilla ammattialoilla vastaukset hajaantuvat selvemmin eri vaihtoehtoihin.

4.3 Asenteet

Kyselyn toisella osiolla selvitin, miten kielenkäyttäjät suhtautuvat ilmaustyyppien *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x prosenttia enemmän* käyttöön. Relevanttia oli myös selvittää, onko käyttöyhteydellä ja käytötavalla vaikutusta suhtautumiseen. Osiossa oli yksitoista fiktiivistä esimerkkiä ilmaustyyppien käytöstä vaihdellen arkisista käyttöyhteyksistä virallisempiin yhteyksiin. Lisäksi osassa esimerkeistä ilmaus oli tarkoituksella monitulkinainen, jolloin vertailtavia lukuarvoja ei ollut ilmoitettu esimerkissä. Ilmaustyyppinä oli myös käytetty eri merkityksissä ja likimääräisesti, jolloin pystyin tarkastelemaan, vaikuttaako kieliasteisiin vastaajan oman käsityksen vastainen ilmauksen käyttö tai ilmauksen käyttö likimääräisten suhteiden yhteydessä.

Aiemmat ilmauksiin liittyvät havainnot ja tutkimukset (ks. esim. Elo 2016: 24–26; Kohonen 2002) osoittavat, että kielenkäyttäjät nostavat komparatiiviset kvanttorilausekkeet keskustelunaiheeksi lähinnä niiden ongelmallisuuden takia. Tämän vuoksi pidin johdonmukaisena pyytää vastaajaa valitsemaan kyselyosiossa kaikki ne esimerkit, joissa ilmauksen käyttö aiheutti hänessä nimenomaan negatiivisia tunteita, esimerkiksi hämmennystä tai ärsytystä. Ilmauksen käyttöyhteys, esimerkiksi uutisteksti tai mainos, oli ilmoitettu esimerkin yhteydessä sulkeissa. Lisäksi vastaaja sai halutessaan kirjoittaa avoimeen kenttään, mistä tunteista on kyse ja mistä ne johtuvat. Kuvio 8 osoittaa valintojen prosentuaalisen määrän esimerkeittäin.

Kuvio 8. Ilmaustyyppien käyttöesimerkit ja ilmausten aiheuttamien negatiivisten tuntemusten osuus esimerkeittäin (%).

Kuten kuviosta 8 voi havaita, eniten negatiivisia tuntemuksia (73 %) vastaajissa aiheuttaa maidon hintaa käsittelevä esimerkki 4, jossa *200 % enemmän* -ilmausta on käytetty kaksinkertaista määrää tarkoittavassa merkityksessä. Vähiten negatiivisia tuntemuksia (11 %) tuottaa puolestaan esimerkki 2, jossa lomamatkoja kerrotaan myydyin kaksi kertaa enemmän kuin viime vuonna selittämättä sen tarkemmin, onko tarkoitettu ilmauksen merkitys multiplikatiivisen (kaksinkertainen) vai additiivisen (kolminkertainen) selitysmallin mukainen. Enemmistö vastaajista kokee esimerkit 3, 4, 9 ja 11 negatiivisesti. Näistä esimerkeistä kolmessa (3, 4 ja 9) ilmauksia on käytetty merkityksissä, jotka poikkeavat useimpien kielenhuoltajien ilmauksiin liittyvistä määritelmistä. Muissa esimerkeissä ilmaukset aiheuttavat vähemmän kielteistä suhtautumista. Negatiivisten

tuntemusten vaihtelu käyttöesimerkeittäin implikoi, että suhtautuminen ilmausten käyttöön on riippuvainen käyttötapaan ja -yhteyteen liittyvistä tekijöistä.

Vastaajista 66 eli 42 % on kommentoinut ilmausten aiheuttamia tuntemuksia ja/tai niiden syitä. Vastaajien kommenttien perusteella negatiiviset tuntemukset kumpuavat pääasiassa joko vastaajien kielteisistä asenteista itse ilmaustyyppiä tai ilmaustyyppin käyttäjää kohtaan tai tavallisemmin ilmaustyyppin käyttötavasta ja/tai käyttöyhteydestä. Osion kommentteissa näkyy erityisesti jo edellä käsittelemäni metakielen toinen taso (ks. lukua 2.1), johon kuuluu muun muassa kielenpuhujien ja kielenpiirteiden arvottaminen: komparatiivisia kvanttorilausekkeita ja niiden käyttöä arvioidaan suhteessa muihin ilmauksiin ja luonnehditaan arvottavilla suhteellisilla adjektiiveilla. Tämä ei toisaalta liene yllättävää, kun halutaan selvittää kielenkäyttäjien suhtautumista kielenilmiöön. Lisäksi monet kommentoijat esittävät, millaisissa yhteyksissä ilmaustyyppiä on sopivaa käyttää.

Tarkastelen seuraavaksi vastaajien kieliasenteita, jotka liittyvät yleisesti itse ilmaustyyppiin. Tämän jälkeen käsittelen niitä käyttötapaan ja käyttöyhteyteen liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, että ilmaus aiheuttaa vastaajassa negatiivisia tuntemuksia. Lopuksi luon katsauksen muihin kommentteissa mainittuihin negatiivisten tunteiden syihin, jotka eivät sovi kumpaankaan edellä mainittuun ryhmään.

4.3.1 Ilmaustyyppihin liittyvät yleiset asenteet

Osassa vastaajien kommentteista käy ilmi, että ilmaustyyppien käyttöön liittyvät kielenkäyttäjien negatiiviset tuntemukset voivat johtua ylipäättään ilmaustyyppien tai jonkin tietyn ilmaustyyppin käytöstä riippumatta siitä, missä yhteydessä tai merkityksessä ilmausta käytetään. Tällaisissa kommentteissa tyypillistä on, että vastaaja esittää kommentissa myös selkeämpänä vaihtoehtona pitämänsä tavan ilmaista sama asia.

Kahdeksan vastaajaa kuvailee erityisesti ilmaustyyppiä *x prosenttia enemmän* adjektiiveilla *ärsyttävä*, *hölmö* ja *outo*, jotka arvottavina asenneadjektiiveina viestivät metakielen toiseen tasoon kuuluvasta puheesta (kommentit 1, 3 ja 4). Parempina ilmaisutapoina vastaajat pitävätkin muun muassa ilmaustyyppiä *x kertaa enemmän*, *tuplasti enemmän* ja *x-kertainen* (esim. kommentti 2).

- (1) *Sähköpyöriä käytetään 100 % enemmän – ärsyttävä ilmaus.* (N40–49, yliopistotutkinto)¹²
- (2) *Prosentti-ilmaisun käyttö hämärtää tarkkaa ilmaisua, esim. 4, olisi selkeämpää sanoa, että ”kaksi kertaa enemmän”, samoin 6.* (N40–49, yliopistotutkinto)
- (3) *Itselle tuo % enemmän ilmaus on yleisesti ottaen vieras/outo. En usko kovin usein kuulleen. Vähän vaikea hahmottaa mitä tarkoitetaan.* (N20–29, lukio)
- (4) *4., 6. ja 10. ärsyttävät, koska sadoilla prosenteilla ilmaiseminen kuulostaa oudolta/hölmöltä, kun saman asian voisi sanoa toisellakin tapaa.* (N20–29, ammattikorkeakoulu)

Mielenkiintoinen havainto on, että vaikka monet vastaajat luonnehtivat erityisesti *x prosenttia enemmän* -ilmaustyyppin olevan outo tai vaikeasti hahmotettava, ovat he kuitenkin aiemmassa ilmauksen merkityskäsityksiä tarkastelevassa osiossa käsittäneet sen muita ilmaustyyppijä yhdenmukaisemmin. Lisäksi kiinnostavaa on, että kahdesta samantyyllisestä ja yhtä monitulkintaisesta uutisotsikkoesimerkistä otsikkoon ”Lomamatkoja myytiin kaksi kertaa enemmän kuin viime vuonna” suhtaudutaan huomattavasti vähemmän kielteisesti kuin otsikkoon ”Sähköpyöriä käytetään 100 % enemmän kuin viime vuonna”, jonka on valinnut noin puolet vastaajista (48 %). Toisin sanoen, vaikka vastaajat tulkitsevat *x prosenttia enemmän* -ilmauksen aineistossani melko yhteneväisesti, aiheuttaa se enemmän negatiivisia tunteita kuin ilmaustyyppi *x kertaa enemmän*. Tämä voi johtua prosenttivertailuun liitetystä outoudesta ja vieraudesta. Eräs vastaaja myös kertoo, ettei muista kuulleen ilmaustyyppiä *% enemmän* kovinkaan usein (kommentti 3), mikä voi osaltaan selittää ilmaustyyppiin liittyviä vierauden tunteita.

Aineisto käsittää myös seitsemän kommenttia, joissa vastaaja kertoo lähtökohtaisesti suhtautuvan kaikkiin ilmaustyyppihin kielteisesti. Kommenteissa kielenkäyttäjät selittävät sellaisten tunteiden kuin ahdistuksen, ärtymyksen ja hämmennyksen johtuvan ilmausten kaksiselitteisyydestä ja vaikeasta tulkittavuudesta. Negatiivisia tunteita perustellaan myös vastaajien omilla kokemuksilla ja havainnoilla (kommentit 5 ja 6), joissa ilmaustyyppihin liittyvät tulkintaongelmat puhujan ja kuulijan välillä nousevat esille. Yksiselitteisemmiksi vaihtoehdoiksi kielenkäyttäjät esittävät muun muassa ilmaukset *kaksi kertaa niin paljon, kaksinkertainen/kolminkertaisesti* ja *50 % jostakin* sekä numeroiden ilmaisemisen (esim. kommentti 7).

¹² Kommentoijan taustatiedot (sukupuoli, ikäluokka ja ylin suoritettu tutkinto) näkyvät kommenttien perässä sulkeissa. N = nainen, M = mies, J = jokin muu. Kommenttien kirjoitusasu on alkuperäinen lukuun ottamatta lihavoitteja, jotka olen lisännyt korostaakseni kommenttien keskeistä sisältöä.

- (5) *En koskaan itse käyttäisi mitään näistä ilmauksista, koska **kuulija ymmärtää ne lähes varmasti eri tavalla kuin minä enkä edes itse muista, mikä on oikein**, vaikka olen tankannut sääntöä monet kerrat. Käytän yksiselitteisiä ilmauksia kuten ”**kaksi kertaa niin paljon**”, ”**kolminkertaisesti**”, ”**30 prosentin alennus**”, ”**50 % jostakin**”. Nämä enemmän/vähemmän -ilmaukset ovat suorastaan **ahdistavia!*** (N40–49, yliopistotutkinto)
- (6) *Sellaisia ilmauksia kuin ”**puolet suurempi**” on ruvettu niin toden teolla käyttämään merkityksessä ’50 % suurempi’, että ne ovat muodostuneet oikeasti **kaksiselitteisiksi. Siksi niitä ei pitäisi käyttää lainkaan**. Toisaalta kohdassa 3, jossa ilmausta on käytetty vanhassa merkityksessä, ei synny ärtymystä, koska luvuista ilmenee, mitä tarkoitetaan.* (M60–69, yliopistotutkinto)
- (7) ***Kaksinkertainen määrä, tuplasti tai selkeästi numeroilla** ilmaistu määrä antaa selkeän kuvan. Yllä olevat ilmaisut ovat **vaikeasti tulkittavia**.* (N60–69, yliopistotutkinto)

Lisäksi aineistossani on muutamia vastauksia, joissa kielenkäyttäjä vaikuttaa periaatteellisesti suhtautuvan kielteisesti johonkin ilmaustyyppiin. Esimerkiksi kommentissa 8 vastaaja toteaa, että *puolet enemmän* -ilmaus on hänen mielestään *aina* hämärä, ja hän onkin johdonmukaisesti valinnut lomakkeelta kaikki ilmauksen *puolet enemmän* sisältävät esimerkit huolimatta siitä, että ilmausta on käytetty joissakin tapauksissa myös yksitulkintaisesti, kuten uutistekstiesimerkeissä 3 ja 7.

- (8) *Puolet enemmän **aina hämärä**.* (N40–49, yliopistotutkinto)

Eräs vastaaja myös kommentoi, että ilmaustyyppin *x kertaa enemmän* sijasta tulisi sanoa *x kertaa niin paljon kuin* – hän siis arvottaa *x kertaa enemmän* -ilmauksen huonommaksi vaihtoehdoksi. Kommentoijan näkemys on myös Kielitoimiston ja useimpien kieliloppaiden esittämä ohjeistus siitä, millaista ilmausta tulisi käyttää täsmällisyyttä vaativissa yhteyksissä. Huomioni kiinnittyy vastaajan käyttämään välttämättömyyttä ilmaisevaan nesessiiviverbiin *pitää*, joka mahdollisesti implikoi, että kyseinen vastaaja on tietoinen ilmauksen käyttöön liittyvistä suosituksista. Vastaaja ei ole kuitenkaan valinnut kaikkia ilmauksen *x kertaa enemmän* sisältäviä esimerkkejä, vaan ainoastaan ne, joissa ilmaus on tulkinnanvarainen (esimerkit 2, 5 ja 7). Esimerkiksi keskustelupalstaviestiä, jossa kerrotaan, että ”Esikoinen sai 3 lahjaa, mutta kuopus peräti 9 lahjaa eli kaksi kertaa enemmän”, vastaaja ei ole valinnut kielteiseksi. Täten negatiivisiin tuntemuksiin saattaa vaikuttaa lisäksi se, kuinka yksiselitteisesti tai vastaajan tulkintatavan mukaisesti ilmausta on käytetty, vaikka vastaaja ei olekaan asiaa erikseen maininnut.

- (9) *Ilmaisun ”x kertaa enemmän” sijasta pitäisi sanoa ”x kertaa niin paljon kuin”.* (N50–59, opistotason tutkinto)

Osa vastaajista asennoituu siis yleisesti komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin, erityisesti ilmaustyyppiin *x prosenttia enemmän*, kielteisesti. Yllättävää on, ettei kommenttien perusteella kuitenkaan ilmaus *puolet enemmän* saa osakseen enempää yleistä kielteisyttä, vaikka tutkittavista ilmaustyypeistä ilmauksen *puolet enemmän* tulkinnassa on eniten hajontaa (ks. lukua 4.2.1).

Vastaajista yksi on kyselyn myöhemmässä osiossa kertonut suhtautuvansa ilmaustyyppien käyttöön neutraalisti myös käytön mahdollisesta virheellisyydestä riippumatta (kommentti 10).

- (10) *En kiinnitä huomiota ollenkaan näiden ilmaisujen väärinkäyttöön. Minua ei ollenkaan häiritse, jos ihmiset käyttävät niitä esimerkiksi ristiriitaisesti. Ehkä teen sitä välillä itsekkin.* (N20–29, yliopistotutkinto)

Negatiivisiin tuntemuksiin keskittyvän kysymyksenasettelun vuoksi onkin mahdollista, että tuntemukset voivat olla myönteisempiä kuin valtaosa kommentteista antaa ymmärtää.

4.3.2 Käyttötavan ja käyttöyhteyden vaikutus asenteisiin

Kyselyaineiston perusteella kielenkäyttäjien suhtautuminen ilmausten käyttöön vaikuttaisi olevan erityisen riippuvainen ilmauksen käyttötavasta ja käyttöyhteydestä, sillä valtaosa, noin viisi kuudesosaa, kommentteista käsittelee ilmausten käytöstä johtuvia tuntemuksia. Käyttötapaan liittyen kommenttiaineistossa nousee esille kolme tekijää, jotka ovat ilmauksen 1) merkitys, 2) tulkinnanvaraisuus ja 3) tarkkarajainen/likimääräinen käyttö. Suurimmassa osassa kommentteista on käsitelty samanaikaisesti useita suhtautumiseen vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi ilmauksen tulkinnanvaraisuutta ja käyttöyhteyttä.

Ilmausten käyttöön suhtautuminen voi siis ensinnäkin riippua siitä, missä merkityksessä ilmaustyyppiä käytetään. Tällainen suhtautuminen tosin edellyttää, että ilmaus on

ylipäättään tulkittavissa yksiselitteisesti, jolloin merkitys selviää tavallisesti kahden verrattavan lukuarvon kautta. Mikäli ilmausta käytetään kielenkäyttäjän oman käsityksen vastaisessa merkityksessä, voi ilmauksen käyttö ja edelleen käyttäjä aiheuttaa esimerkiksi ärsytystä. Se, missä merkityksessä ilmauksia käytetään, vaikuttaisi kommenttien ja monivalintakysymykseen saatujen vastausten perusteella olevan tärkeimpiä asennoitumiseen vaikuttavia tekijöitä.

Osion avoimeen kysymykseen saaduista vastauksista noin puolet eli kolmisenkymmentä vastausta kohdistuu ilmausten niin sanottuun virheelliseen tai omasta tulkintavasta poikkeavaan käyttöön (kommentit 11–14). Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä maallikoille on katsottu olevan tyypillistä arvottaa kielellistä variaatiota oikeaan ja väärään (Cameron 1995: 236). Ilmausten virheellinen käyttö aiheuttaa vastaajissa lähinnä ärsytystä. Ilmausten käyttöesimerkeistä kommentteja ovat saaneet erityisesti osakseen kohdat 3, 4 ja 9, joissa ilmauksia on käytetty vaihtoehtoisista selitysmalleista epäsuositumman mukaisella tavalla. Esimerkiksi virkkeessä ”Esikoinen sai 3 lahjaa, mutta kuopus peräti 9 lahjaa eli kaksi kertaa enemmän” ilmausta käytetään additiivisen tulkintatavan mukaisesti, jota kannattaa vastaajista ainoastaan noin 19 prosenttia. Täten lienee johdonmukaista, että toissijaisina pidettyjen selitysmallien mukainen käyttö herättää vastaajissa negatiivisia tuntemuksia. Kaikista ilmauksen käyttöesimerkeistä vastaajat suhtautuvat kielteisimmin juuri esimerkkeihin 3, 4 ja 9 (ks. kuviota 8).

(11) 3. ja 4. ja 9. **Väärin laskettu.** (N70–79, opistotason tutkinto)

(12) *Valitsemani esimerkit ovat joko **matemaattisesti väärin** tai mitä viimeiseen esimerkkiin tulee, peräti vaarallisia jos tulee väärinymmärryksiä.* (M20–29, yliopistotutkinto)

(13) *Tapaukset, joissa **viittaussuhde poikkeaa omasta käsityksestäni**, aiheuttavat luonnollisesti negatiivisia tuntemuksia, kun tuntuu, että ilmaistaan **väärin**.* (N20–29, yliopistotutkinto)

(14) 4) **Virheellinen prosenttilasku ärsyttää.** (N50–59, yliopistotutkinto)

Toiseksi kielteiseen suhtautumiseen voi vaikuttaa myös ilmauksen tulkinnanvaraisuuden aste, sillä ilmauksia voidaan käyttää yksi- tai monitulkintaisesti. Vaikka tutkittavien ilmaustyyppien täsmällisyydestä ja monimerkityksisyydestä voidaan olla montaa eri mieltä, katson, että kyselyssä käytetyt ilmausten käyttöesimerkit 1, 2, 5, 6, 8 ja 11 ovat epätäsmällisiä ja tulkittavissa usealla eri tavalla. Esimerkki monitulkintaisesta käytöstä

olisi täten kotitalouden tunnilla kuuluva opettajan ohjeistus ”laita kattilaan vettä kaksi kertaa enemmän kuin riisiä”, jonka oppilas voi tulkita joko additiivisen tai multiplikaatiivisen selitysmallin mukaisesti, koska tarkkaa veden ja riisin määrää ei ole ilmoitettu desilitroina. Yksitulkintaisia käyttöesimerkkejä ovat puolestaan kohdat 3, 4, 7, 9 ja 10, joissa on käytetty molempia lukuarvoja komparatiivisen kvanttorilausekkeen yhteydessä. Täten muun muassa esimerkistä 3, jossa puhutaan oppilasmäärän noususta, voi ilmoitettujen oppilasmäärien perusteella laskea, että toimittaja tarkoittaa ilmauksella *puolet suurempi* määrän kaksinkertaistumista.

Yli kaksi kolmasosaa kommentoineista kertoo negatiivisten tuntemusten, kuten hämmennyksen ja epävarmuuden, selittyvän ilmausten epäselvästä käytöstä. Näissä kommentteissa itse ilmauksia ei tuomita ärsyttäväksi tai hämmentäväksi, vaan kritiikin kohteena on pikemminkin puhuja tai kirjoittaja, joka käyttää ilmausta tulkinnanvaraisesti. Tulkinnanvaraisen käytön kuvaillaan johtavan muun muassa osanottajien välisiin tulkinta- ja luotettavuusongelmiin (kommentit 15–17). Eräs vastaaja arvelee, ettei ilmausten epäselvä käyttö ole kuitenkaan tahallista (kommentti 16).

- (15) *Lopputuloks jää epäselväksi, kun ei tiedä, miten ”enemmän” sanan käyttäjä ko. sanan mieltää.* (N50–59, ammattikorkeakoulu)
- (16) *Epämääräisyys ja epäselvyys, on rasittavaa lukea. Tulee mieleen, että kirjoittaja ei ehkä ole tarkoittanut mitä on kirjoittanut. Luotettavuus ja luettavuus kärsivät, kumpikin. Tämä on tunnetusti vaikea ilmaisun tapa.* (N50–59, yliopistotutkinto)
- (17) *Eriryisen ärsyttävää on, jos asiayhteydestä ei selviä, tarkoitetaanko esim. kaksinkertaista määrää vai 200% lisäystä.* (N50–59, yliopistotutkinto)

Muutama vastaaja tarkensi suhtautuvansa ilmausten käyttöön myönteisemmin tai neutraalisti (kommentit 18 ja 19), mikäli verrattavat luvut ilmenevät kontekstista, jolloin muutoksen tai eron suuruus voidaan päätellä.

- (18) *Muut esimerkit eivät ärsytä, koska suhteet voi itse tarkistaa annetuista luvuista* (M50–59, opistotason tutkinto)
- (19) *Toisinaan ei ole niin väliä, mitä määritelmä kertoo, jos numerot ovat kuitenkin mukana. Itse voi päätellä esim. kohdan kolme numeroista, onko lisäys suhteessa paljon vai vähän.* (N40–49, yliopistotutkinto)

Vaikka ilmausten epäselvä käyttö onkin kommenttiaineiston perusteella erityisen suuri suhtautumiseen vaikuttava tekijä, ei tulkinnanvaraisuuden yhteys asenteisiin näy yhtä voimakkaasti monivalintakysymykseen saaduissa vastauksissa. Esimerkiksi ilmausta *puolet enemmän* on käytetty niin kauppakeskuksen mainoksessa kuin WhatsApp- viestissäkin monitulkintaisesti, mutta vain pieni osuus vastaajista on merkinnyt ilmauksen käytön aiheuttavan näissä yhteyksissä negatiivisia tunteita. Eniten kielteisyyttä tulkinnanvaraisista käyttöesimerkeistä aiheuttaa farmaseutin ohjeistus – tosin tässä kielteisistä suhtautumista selittää paljolti myös ilmauksen käyttöyhteys. Käyttöyhteyden vaikutukseen palaan myöhemmin tässä luvussa.

Kolmas ilmausten käyttötapaan liittyvä tekijä on se, käytetäänkö komparatiivisia kvanttorilausekkeita tarkkarajaisten tai summittaisten suhteiden yhteydessä. Toisinaan ilmausten käyttö likimääräisten suhteiden osoittamisessa voidaan kokea ongelmalliseksi tai huomiota herättäväksi erityisesti tarkkuutta vaativissa yhteyksissä. Esimerkiksi 13.3.2018 Kielitoimiston Facebook-sivulla puitiin sellaisia meteorologien puheissa yleistyneitä epätarkkoja lämpötilan ilmauksia kuin ”noin kymmenkunta astetta” ja ”reilut parikymmentä astetta”. Vaikka kyselyssäni ei ollutkaan yhtä räikeitä käyttöesimerkkejä summittaisista kvanttori-ilmauksista, joihin olisi liitetty vielä pyöristys (esim. *noin pari kertaa enemmän*), olin tarkoituksella laatinut osioon esimerkkejä, joissa ilmauksia käytettiin osoittamassa likimääräisiä suhteita. Tällaisia olivat esimerkit 3 ja 10, joissa oli käytetty ilmauksia *miltei puolet suurempi* ja *noin 100 % enemmän*. Vastaajista kuitenkin ainoastaan yksi oli kommentoinut pyöristämisen aiheuttavan hänessä ärsytystä (kommentti 20). Täten ilmausten käyttö likimääräisten suhteiden osoittamisessa ärsyttää todennäköisesti vain pientä vähemmistöä kielenkäyttäjistä.

(20) Lisäksi **jotkin ilmaisut pyöristivät ylöspäin**, mikä aiheutti jonkin verran **ärsytystä**. (N20–29, yliopistotutkinto)

Kommenttien perusteella ilmauksen merkityksen ja tulkinnanvaraisuuden ohessa keskeisin asennoitumiseen vaikuttava tekijä on käyttöyhteys eli konteksti. Tässä yhteydessä tarkoitan kontekstilla sitä ympäristöä, jossa ilmausta käytetään. Käyttöyhteydet voivat olla virallisia, arkisia tai jotakin tältä väliltä, ja ne vaikuttavat muun muassa siihen, kuinka täsmällistä ilmaisua puhujalta tai kirjoittajalta odotetaan. Esimerkiksi toimittajana työskentelevältä henkilöltä vaaditaan todennäköisesti selkeämpää ilmaisua

uutisteksteissä kuin kotona perheensä kanssa keskustellessaan. Kyselyn asenteita selvittävässä osiossa olin sijoittanut ilmausten kuvitteelliset käyttöesimerkit erilaisiin konteksteihin, joita olivat muun muassa uutisotsikot, WhatsApp-viestit, mainokset ja suulliset ohjeistukset. Kommenteista noin puolessa eli kolmessakymmenessä on käsitelty kontekstin merkitystä ilmauksiin suhtautumiseen.

Vastaajien kommentit osoittavat, että kielenkäyttäjät kokevat ilmausten käytön täsmällisyyttä vaativissa yhteyksissä huomattavasti kielteisemmin kuin arkisemmissä tilanteissa. Seitsemän vastaajaa kuvailee (virheellisen) käytön olevan esimerkiksi keskusteluissa ja puhekielessä hyväksytympää kuin asiateksteissä ja ”ei-niin-tarkoissa asioissa” (kommentit 21 ja 22).

(21) *Virheellinen ilmaisu esim. puhekielessä, ei niin tarkoissa asioissa, on ok, ja jos asiayhteys auttaa.* (N50-59, yliopistotutkinto)

(22) *Puolet enemmän ja vastaavat ilmaisut ovat puhekielen ilmaisuja, joten puhekielessä ok, mutta ei asiatekstissä.* (N50-59, yliopistotutkinto)

Kyselylomakkeen ilmausten käyttöesimerkeistä farmaseutin suullinen lääkkeenotto-ohjeistus (esimerkki 11) toistuu noin joka kolmannessa kommentissa (kommentit 23 ja 24). Vaikka kyse onkin suullisesta kielenkäyttötilanteesta, vastaajat katsovat, että ilmauksen epätasällinen käyttö voi tässä yhteydessä johtaa ikäviin seurauksiin, jolloin tärkeää olisi puhua tarkoista annostusmääristä eikä käyttää (vain) ilmausta *kaksi kertaa enemmän*. Vastaajista 61 % on ilmoittanut kyseisen käyttöesimerkin aiheuttavan negatiivisia tunteita, kommenttien perusteella ärsyntyneitä, lähinnä juuri ilmauksen epätasällisesta käytöstä johtuvan vaarallisuuden vuoksi. Sen sijaan kotitalouden tunnilla kuultuun yhtä epätasälliseen riisinkeitto-ohjeistukseen (esimerkki 5) ainoastaan 16 % suhtautuu negatiivisesti. Vastaajat kokevat näin ollen ilmaisun täsmällisyyden sitä tärkeämmäksi, mitä suuremman haitan väärinymmärrys voisi aiheuttaa.

(23) *Tällaisten ilmausten tuoma epätasällisyys harmittaa erityisesti silloin, kun välitetyn asian pitäisi olla täsmällisesti oikein. Esimerkiksi - - sellaisissa ohjeissa, joissa väärinkäsitys voi aiheuttaa selvän haitan tai vaaran, kuten lääkkeen annosteluohje. Riisinkeitto-ohjeessa epätasällisyys ei haittaa niin, koska vettä voi tarvittaessa lisätä tai valuttaa ylimääräisen pois.* (N30-39, yliopistotutkinto)

(24) *Farmaseutin kommentti **ärsytti** eniten, **farmaseutti** ei voi antaa noin **epämääräistä ohjetta**.* (N20–29, ammattikorkeakoulu)

Farmaseutin ohjeistuksen lisäksi vastaajat kokevat erityisesti uutisteksteissä ja uutisotsikoissa ilmausten käytön oikeassa merkityksessä tärkeäksi muun muassa väärinkäsitysten välttämisen ja lukijaystävällisyyden perusteella (kommentit 25 ja 26). Noin kymmenessä kommentissa vastaajat mainitsevat uutisissa vaaditun täsmällisyyden. Esimerkiksi *puolet enemmän* -ilmausta on uutisesimerkissä 3 käytetty toissijaisena pidetyssä merkityksessä, mikä selittää sen, että enemmistö vastaajista, 62 %, suhtautuu sen käyttöön negatiivisesti. Erään kommentoijan mielestä myös *x % enemmän* on hankalasti hahmotettava ilmaus uutiskontekstiin (kommentti 26).

(25) *Uutisteksteissä en haluaisi nähdä ilmausten väärinkäyttöä, vaan ilmausten pitäisi olla oikein.* (N20–29, yliopistotutkinto)

(26) *Mielestäni uutisissa pitäisi sanoa asiat selvästi, jottei lukijan tarvitsisi pysähtyä miettimään ja laskeskelemaan mitä kirjoittaja tarkoittaa. Esimerkiksi jos jokin on kasvanut 100% niin sen voisi korvata vaikkapa sanalla: kaksinkertaistunut. Se ei jäisi kenellekään epäselväksi.* (N70–79, ammattikoulu)

Vastaajista muutama on kommentoinut ylipäänsä prosenttivertailun sopivuutta eri tekstilajeihin. Nämä kommentoijat ovat sitä mieltä, että prosentit kuuluvat tieteellisiin teksteihin (kommentti 27). Täten prosenttivertailun käyttö arkisessa kontekstissa voi myös osittain selittää sitä, miksi varsinkin esimerkki 4, jossa prosenttivertailua on käytetty ruokapöytäkeskustelussa, aiheuttaa kielenkäyttäjissä niin suuresti (73 %) negatiivista suhtautumista.

(27) *Yleisesti ottaen ärsyttää kun puhutaan luvun kertomisesta **sadoilla prosenteilla, kun kyse ei ole tieteellisestä tekstistä**.* (M20–29, ammattikorkeakoulu)

Ilmausten käyttöön suhtautuminen voi siis riippua monesta käyttötapaan ja kontekstiin liittyvästä tekijästä. Erityisesti se, missä merkityksessä ilmausta käytetään, määrittelee, miten ilmaukseen suhtaudutaan. Lähes yhtä tärkeiksi tekijöiksi ilmausten käyttöön suhtautumisessa nousevat käytön tulkinnanvaraisuuden sekä kontekstin vaatiman täsmällisyyden aste.

4.3.3 Muut suhtautumiseen vaikuttavat tekijät

Käyttötavan ja käyttöyhteyden lisäksi kommentteissa mainitaan muutamia muita syitä, jotka vaikuttavat siihen, että vastaajat kokevat ilmaukset esimerkeissä kielteisesti. Yksi tällainen syy on verrattavien lukuarvojen ja ilmaustyyppien samanaikainen käyttö, jonka kuvaillaan ärsyttävän ja vihastuttavan. Tämä on sinänsä mielenkiintoinen havainto siihen nähden, että juuri lukuarvot ohjaavat tulkitsemaan ilmaustyyppien tarkoitettuja merkityksiä. Kyseiset vastaajat ovat viitanneet kommentteissaan uutistekstiesimerkkeihin 7 ja 10, joissa on lukuarvojen lisäksi käytetty ilmausta *puolet enemmän* tai *100 % enemmän*. Kommentoijat pitävät ilmausten käyttöä tällaisissa yhteyksissä tarpeettomana ja jopa uutisen lukijan älykkyyden aliarvioimisena (kommentit 28–30). Yleisesti ottaen esimerkit 7 ja 10 ovat kuitenkin keränneet negatiivista huomiota osakseen melko vähäisesti, joten lukuarvojen ja komparatiivisten kvanttorilausekkeiden yhtäaikainen käyttö ei aiheuttane kovinkaan monessa kielenkäyttäjässä kielteistä asennoitumista.

(28) 7) *Minusta lukijan aliarvioimista, mikä ärsyttää, jopa vihastuttaa.* (N50–59, yliopistotutkinto)

(29) 7. *Puolet enemmän on turha tieto.* (N60–69, opistotason tutkinto)

(30) *Miksi käyttää samassa yhteydessä eri mittakaavoja (numerot ja prosentit)* (N60–69, ammattikorkeakoulu)

Vaikka kyselylomakkeessa pyysin vastaajia merkitsemään ainoastaan ne kohdat, jotka aiheuttavat heissä negatiivisia tuntemuksia nimenomaan ilmaustyyppien *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x prosenttia enemmän* käytöstä johtuvista syistä, on kolme vastaajaa kommentoinut heitä ärsyttävän esimerkeissä jokin muu kuin kyseisten ilmausten käyttö. Tällainen kielellinen aines on ollut esimerkissä 1 käytetty ilmaus ”siis ei oo totta”, joka on ärsyttänyt muutamaa vastaajaa. Myös yksi vastaaja on valinnut esimerkin 8 kielteiseksi sillä perusteella, ettei häntä kiinnosta kauppakeskuksessa olevien liikkeiden määrä. Valinnat tällaisten syiden perusteella saattavat toki heikentää tutkielmani luotettavuutta, mutta koska kommenttiaineisto käsittää vain murto-osan ilmaustyyppien liittymättömiä vastauksia, en katso luotettavuuden kärsivän tämän seikan vuoksi

merkittävästi. Toisaalta tähän ilmiöön, jossa vastaajat alkavat kiinnittää huomiota eri asioihin kuin tutkijat olettivat, on törmätty kansanlingvistiikassa jo aiemminkin. Esimerkiksi Johanna Vaattovaaran ja Mia Halosen (2015: 55–56) tutkimuksessa koululaisvastaajat eivät juuri lainkaan kommentoineet vastauspapereissaan tutkimuskohteena ollutta ”stadi-laista ässää”.

4.4 Kokemukset ja havainnot

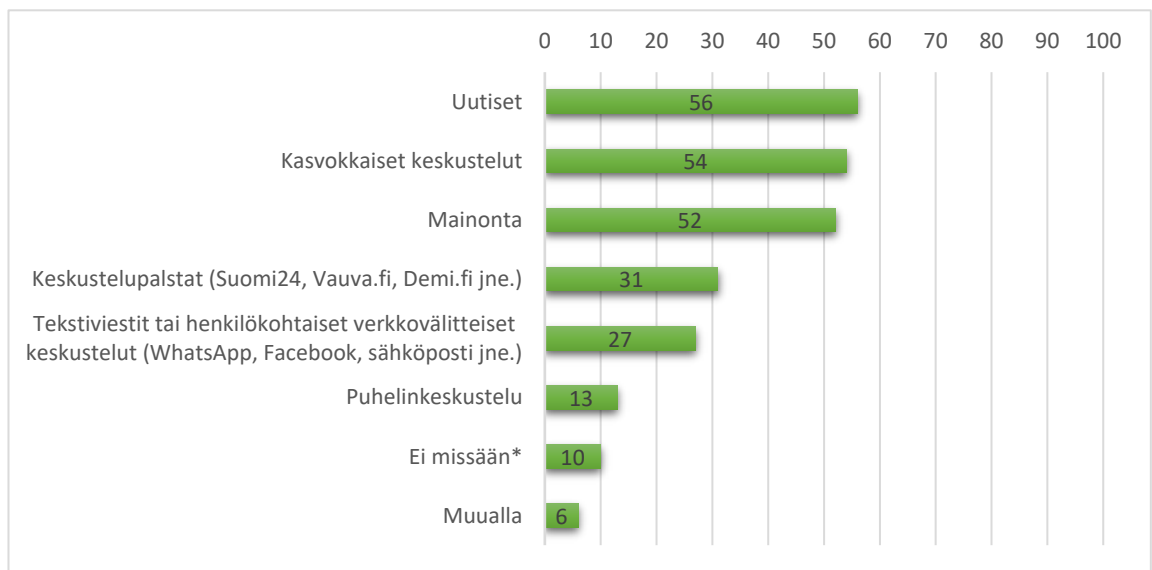
Kyselyn kolmas osio keskittyi kielenkäyttäjien aiempiin kokemuksiin ja havaintoihin ilmausten käytöstä. Osio koostui kahdesta monivalintakysymyksestä sekä yhdestä vapaaehtoisesta avoimesta kysymyksestä. Ensimmäisellä monivalintakysymyksellä selvitin, millaisissa käyttöyhteyksissä vastaajat ovat huomanneet kyseisten ilmaustyyppien monitulkintaista tai mielestään virheellistä käyttöä. Tällaisia vaihtoehtoja olivat muun muassa kasvokkaiset keskustelut, uutiset ja keskustelupalstat. Lisäksi vastaajan oli mahdollista kirjoittaa oma vastausvaihtoehto tai valita, ettei ole kiinnittänyt huomiota ilmauksiin missään yhteydessä. Toisessa monivalintakysymyksessä vastaajien tuli puolestaan valita kaikki ne ilmaustyyppit, joiden käyttöön he olivat kiinnittäneet huomiota. Myös tämän kysymyksen osalta vastaaja sai valita, ettei hän ole havainnut minkään ilmauksen monitulkintaista tai virheellistä käyttöä.

Myös osioon kuuluvassa avoimessa kysymyksessä vastaajien oli mahdollista kertoa omin sanoin ilmausten käyttöön liittyvistä havainnoistaan ja kokemuksistaan. Kommentteissa käy ilmi sekä metakielen ensimmäiseen tasoon kuuluvia yleisiä havaintoja komparatiivisten kvanttorilausekkeiden käytöstä että toiseen tasoon liittyvää puhetta, jossa ilmausten käyttöä ja käyttäjiä evaluoidaan ja arvioidaan.

Aloitan kielenkäyttäjien kokemuksiin liittyvän luvun tarkastelemalla ensin kokemuksia ja havaintoja käyttöyhteyksittäin (luku 4.4.1), jonka jälkeen huomioni kohdistuu kokemuksiin ja havaintoihin ilmaustyypeittäin (luku 4.4.2). Avoimeen kysymykseen saatuja kommentteja käsittelem rinnakkain monivalintakysymyksiin saatujen vastausten kanssa.

4.4.1 Kokemukset ja havainnot käyttöyhteyksittäin

Kyselylomakkeessa tiedustelin, millaisissa eri käyttöyhteyksissä kielenkäyttäjät ovat huomanneet komparatiivisten kvanttorilausekkeiden monitulkintaista tai mielestään virheellistä käyttöä. Kysymys koski yleisesti kaikkia tutkittavia ilmaustyyppisiä, joten yksityiskohtaisempia tilastoja siitä, mihin ilmaustyyppisiin vastaajien valinnat liittyvät, ei tässä yhteydessä voi esittää. Monivalintakysymykselle asettamani vastausvaihtoehdot ja valintojen prosentuaalinen määrä näkyvät kuviossa 9.

Kuvio 9. Käyttöyhteydet, joissa vastaajat ovat havainneet ilmaustyyppien monitulkintaista tai mielestään virheellistä käyttöä (%). (**korjattu luku*)

Vastaukset osoittavat, että vähän yli puolet vastaajista on havainnut ilmausten monitulkintaista tai virheellistä käyttöä uutisissa (56 %), kasvokkaisissa keskusteluissa (54 %) ja mainonnassa (52 %). Nämä ovat vastausten mukaan selvästi tavallisimmat käyttöyhteydet, joissa huomio kiinnittyy ilmaustyyppien käyttöön. Kommenteissa tarkennettuja käyttöyhteyksiä ovat muun muassa *Helsingin Sanomista* luettu uutinen ja kosmetiikkamainonta. Tulosta uutisten osalta tukee myös jo kandidaatintutkielmassani (Elo 2016: 11–16) tekemäni havainto, jonka mukaan toimittajat käyttävät ilmausta *puolet enemmän* enimmäkseen tulkinnanvaraisesti. Vajaa kolmasosa (31 %) vastaajista on kiinnittänyt huomiota ilmaustyyppisiin keskustelupalstoilla ja noin neljäsosa (27 %) tekstiviesteissä tai henkilökohtaisissa verkkovälitteisissä keskusteluissa. Vähemmän havaintoja on tehty

puhelinkeskusteluissa (13 %) ja muissa yhteyksissä (6 %). Vastaajien ilmoittamia muita yhteyksiä ovat käännöstyö, ylioppilaskirjoitukset, television ajankohtaisohjelmat ja vaalipaneelit, ohjeet, kirjat sekä erityisesti myös (sanoma)lehdet, joista oli useita mainintoja.

Osion avoimeen kysymykseen tuli 22 kommenttia, joissa vastaajat kertoivat omista havainnoistaan ja kokemuksistaan. Noin kymmenessä kommentissa korostuu erityisesti omakohtaiset kokemukset ilmausten käytöstä keskusteluissa. Kyseisistä kommentoijista viisi on myös kertonut ilmauksen vuoksi vuorovaikutuksessa syntyneestä korjausaloitteesta eli tyypillisimmin kysymyksestä, jolla vastaanottaja pyrkii selvittämään, mitä puhuja tarkoittaa ilmauksella (kommentit 31 ja 32). Kommentista 32 käy ilmi, että korjausaloitteen voi tehdä myös ilmauksen käyttäjä itse, jolloin hän korjaa tai tarkentaa sanoomaansa esimerkiksi vaihtamalla ilmauksen toiseen.

(31) *Juuri vähän aikaa sitten äitini sanoi puolet enemmän tarkoittaessaan 100 % enemmän. **Kysyin heti, kumpaa hän tarkoitti.** En kyllä muista, mistä hän puhui, mutta **ilmaisu vaikutti ymmärrettävyyteen.*** (N20–29, yliopistotutkinto)

(32) *Ainakin **omassa puheessa** jään miettimään, mitä oikeastaan sanoinkaan. **Ja korjailen, jos tuli sanottua vaikka puolet enemmän, kun tarkoitus oli sanoa tuplasti.*** (N30–39, yliopistotutkinto)

Lisäksi kaksi vastaajaa kertoo ilmauksen epätasällisen käytön aiheuttaneen tulkin- taongelmia työpaikalla (kommentit 33 ja 34). Kommentissa 33 kirjoittaja ei varsinaisesti kerro, työskenteleekö hän terveydenhuollossa vai onko hän ollut asiakkaana, mutta kirjoittajan käyttämä sana ”työpaikka” viittaa siihen, että kyse olisi hänen omasta työstään. Kommentit osoittavat, että ilman tarkentavia kysymyksiä kielenkäyttäjät saattavat tulkita ilmauksen eri tavalla, mikä voi johtaa kohtalokkaiseinkin seurauksiin, esimerkiksi virheeseen potilaan hoidossa tai väärään tietoon tietokirjassa.

(33) *Tällaista ohjeistusta eräältä henkilöltä saadessani olen kyllä halunnut tarkasti sen täsmällisen määrän. **Terveydenhuollon työpaikalla.*** (N30–39, yliopistotutkinto)

(34) *Monitulkintaisuuden vuoksi **käännöstyössä** on usein erikseen selvitettävä tarkat luvut, mikä voi olla hankalaa ja ärsyttävää.* (J30–39, yliopistotutkinto)

Yksi vastaaja myös uskoo, että kiire voi olla syy ilmausten tahattomaan monitulkintaiseen käyttöön (kommentti 35). Toimittajan työn kiireellisyydestä johtuva

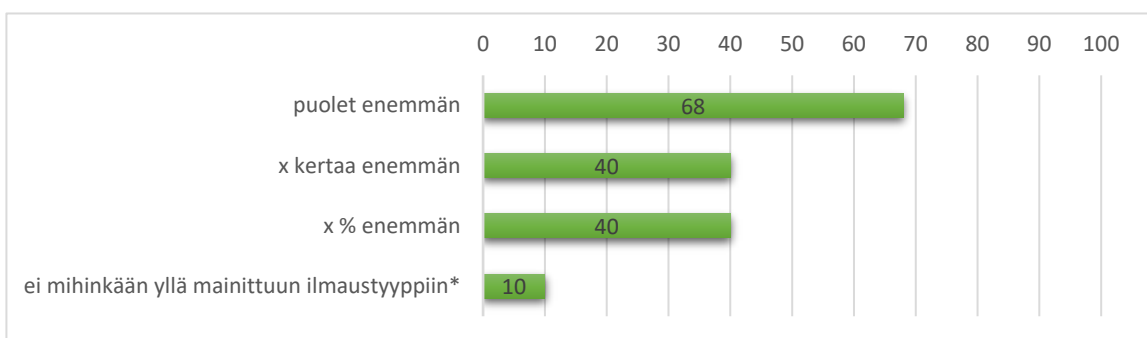
ajattelemattomuus tai lipsahdus voikin olla yksi selitys sille, miksi erityisesti uutisissa esiintyvä ilmausten epätasallista käyttöä, vaikka uutisilta odotetaan selkeää ilmaisua.

(35) *Useimmiten käytetään harkitsemattomasti erilaisia ilmaisuja **kovassa kiireessä tahattomasti enempää ajattelematta.*** (M70–79, opistotason tutkinto)

Kiinnostava tulos on, että kaikista vastaajista ainoastaan noin 10 % on ilmoittanut, ettei ole huomannut missään yhteydessä minkään tutkittavan ilmaustyyppien virheellistä tai monitulkintaista käyttöä.¹³ Koska ylivoimaisesti suurin osa vastaajista on havainnut komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyvää monitulkintaista tai niin sanottua virheellistä käyttöä, tämä osoittaa, että niiden ongelmallinen käyttö on todennäköisesti varsin yleistä.

4.4.2 Kokemukset ja havainnot ilmaustyypeittäin

Kielenkäyttäjien kokemusten ja havaintojen tarkastelussa olennaista ei ollut ainoastaan selvittää, missä käyttöyhteyksissä vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota ilmaustyyppien ongelmalliseen käyttöön, vaan myös kartoittaa, mihin ilmaustyyppihin liittyviä havainnot he ovat tehneet. Selvitin ilmaustyyppihin liittyviä havainnot monivalintakysymyksellä, jossa vastaajan tuli valita kaikki ne ilmaukset, joita hän oli huomannut käytettävän monitulkintaisesti tai mielestään virheellisesti. Vastausten prosentuaalinen määrä kunkin ilmaustyyppien osalta on näkyvillä kuviossa 10.

Kuvio 10. Ilmaustyyppit, joiden monitulkintaiseen tai mielestään virheelliseen käyttöön vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota (%). (**korjattu luku*)

¹³ Tosiasiassa vastaajista 12 % ilmoittaa, ettei ole kiinnittänyt *missään yhteydessä* tutkittavien ilmaustyyppien monitulkintaiseen tai virheelliseen käyttöön huomiota. Toisessa monivalintakysymyksessä kuitenkin peräti 15 % vastaajista kertoo, ettei ole kiinnittänyt *minkään* tutkittavan ilmaustyyppien monitulkintaiseen tai virheelliseen käyttöön huomiota. Koska luvut ovat keskenään ristiriidassa, olen katsonut oikeamman luvun määräytyvän vastaajista, jotka ovat johdonmukaisesti vastanneet, etteivät he ole kiinnittäneet huomiota mihinkään ilmaukseen eivätkä missään yhteydessä. Tällaisia vastaajia on 16 kpl eli 10 %.

Tulokset kertovat, että yli kaksi kolmasosaa (68 %) vastaajista on huomannut ilmausta *puolet enemmän* käytettävän monitulkintaisesti tai virheellisesti. Vajaa puolet vastaajista (40 %) on tehnyt vastaavia havaintoja sekä *x kertaa enemmän* - että *x % enemmän* -ilmaustyyppien osalta. Vastaukset näyttäisivät olevan linjassa kyselyn ensimmäisestä osiosta saatuihin tuloksiin (ks. lukua 4.2), joiden mukaan *puolet enemmän* -ilmauksen merkityksen tulkinnassa on eniten hajontaa. Sen sijaan kielenkäyttäjät käsittävät ilmaukset *kaksi kertaa enemmän* ja *200 % enemmän* yhteneväisemmin. Koska *puolet enemmän* -ilmauksen merkitys jakaa tutkimistani ilmaustyypeistä vahvimmin kielenkäyttäjien mielipiteitä (ks. lukua 4.2.1), onkin kenties odotuksenmukaista, että he ovat havainneet omasta tulkintatavastaan poikkeavaa tai monitulkintaista käyttöä etenkin kyseisen ilmauksen osalta.

Puolet enemmän -ilmaus on saanut myös erityisen paljon metakielen ensimmäiseen tasoon luokiteltavia mainintoja vastaajien havaintoja ja kokemuksia tarkentavissa kommentteissa. Kahdeksassa kommentissa on kerrottu joko kielenkäyttäjien taipumuksesta käyttää ja tulkita *puolet enemmän* -ilmausta eri tavoin (kommentit 36 ja 37) tai havainnosta, jossa ilmauksen käyttö on ollut virheellistä tai monitulkintaista (kommentti 38).

(36) *Ihmiset sanovat yleisesti ”puolet enemmän” kun tarkoittavat kaksinkertaista määrää eli kahta vertaa. Joskus kysyn tarkentavan kysymyksen, vaikkapa ”Tarkoitatko tuplia vai puoltatoista?”* (M50-59, lukio)

(37) *Ihmiset tulkitsevat puolet enemmän eri tavoin.* (N50-59, yliopistotutkinto)

(38) *HS käytti uutisessaan ilmausta ”puolet enemmän” tarkoittamaan vajaan 40 % suurempaa. Sen jälkeen olen pitänyt ilmausta sellaisena, että se voi tarkoittaa noin mitä tahansa.* (M60-69, yliopistotutkinto)

Kokemuksiaan nimenomaan *x % enemmän* - ja *x kertaa enemmän* -ilmausten käytöstä vastaajat kommentoivat varsin vähäisesti, vain muutamassa kommentissa. Yksi vastaajista kertoi havainneensa *puolet enemmän* - ja *x kertaa enemmän* -ilmauksia käytettävän usein väärin, mutta prosentti-ilmauksia oikein (kommentti 39). Toinen vastaajista puolestaan kertoi ilmauksia *puolet enemmän* ja *x % enemmän* käytettävän väärin laskutaidottomuuden takia (kommentti 40). Kommentit edustavat metakielen toista tasoa, sillä niissä ilmausten käyttö arvioidaan oikeaan ja väärän sekä lisäksi yhdistetään ilmausten väärinkäyttäminen käyttäjien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai taitoihin.

(39) *Hyvin usein sanallisia ilmauksia puolet enemmän/vähemmän ja x kertaa enemmän/vähemmän käytetään väärin. Prosenttiluvun sisältävät ilmaukset ovat useammin oikein, joskin niitä näkee ylipäättään harvoin.* (M20–29, yliopistotutkinto)

(40) *Niitä käytetään väärin, puolet enemmän viidestä on seitsemän ja puoli eikä kymmenen! Ja x%enemmän ei osata laskea!* (N50–59, lukio)

Eräs vastaaja myös kommentoi havainneensa vaihtelevaa käyttöä kaikkien ilmaus-tyyppien osalta, vaikka ei itse ole varma siitä, mitä ilmauksilla pitäisi tarkoittaa (kommentti 41). Kommentissa yhdistyvät metakielen ensimmäiseen tasoon kuuluva havainto ilmausten käytöstä sekä metakielen toiseen tasoon kytkeytyvä arvottaminen. Myös kyselyn palauteosioon tuli muutamia kommentteja, joissa vastaajat kertoivat olevansa epävarmoja ilmausten tarkoittamista merkityksistä. Epävarmuus voi olla monien tekijöiden summa, johon mahdollisesti liittyy ilmausten todellisen käytön ja kielioppaissa esitettyjen ohjeistuksien välinen ristiriita. Tämä puolestaan voi kummuta siitä, etteivät kielenhuoltajat ole viime vuosina julkaisseet kvanttorilausekkeisiin liittyviä ohjeistuksia tai suosituksia esimerkiksi nykyaikaisissa sähköisissä muodoissa, jotka olisivat helposti kielenkäyttäjien saavutettavissa.

(41) *En ole varma, mikä on oikein, mutta olen asiayhteydestä huomannut, että näitä ilmauksia käytetään todella vaihtelevasti eikä niiden merkitykseen voi koskaan luottaa.* (N40–49, yliopistotutkinto)

Yhdessä vastaajan kommentissa on nostettu esiin kiinnostavana aihetta sivuavana havaintona myös prosenttien ja prosenttiyksiköiden sekoittuminen toisiinsa. Matematiikan dosentti Matti Lehtinen onkin ilmausten *puolet enemmän* ja *kaksi kertaa enemmän* lisäksi huomannut prosenttien ja prosenttiyksiköiden olevan sellaisia arkipäiväisiä matematiikkaan liittyviä kielellisiä aineksia, joiden käyttö voi aiheuttaa hämmennystä ja kohdalokkaitakin väärinkäsityksiä (Heikura & Keränen 2015). Komparatiiviset kvanttorilausekkeet eivät siis ole ainoita matematiikan ja kielitieteen välimaastoon sijoittuvia kielellisiä yksiköitä, jotka ovat aiheuttaneet vaikeuksia asioiden tulkinnassa. Kyselyaineiston perusteella ovat komparatiiviset kvanttorilausekkeet kuitenkin ilmauksia, joista valtaosalla kielenkäyttäjistä on havaintoja ja kokemuksia ja joissa riittäisi tutkittavaa pidemmäksikin aikaa.

5 Lopuksi

Komparatiiviset kvanttorilausekkeet ovat jo vuosikymmeniä puhututtaneet ihmisiä, mutta kiinnostavuudesta huolimatta niiden laajempi tutkimus on tähän mennessä jäänyt vähäiseksi. Olen pro gradu -tutkielmassani tarkastellut kolmea komparatiiviseksi kvanttorilausekkeeksi määrittelemääni ilmaustyyppiä ja niihin liittyviä kielikäsityksiä. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on kansanlingvistiikka, sillä tutkielmani perustuu kielenkäyttäjien kieltä koskeviin näkemyksiin, sekä väljästi kognitiivinen kielioppi, joka lähestyy merkitystä mentaalisenä ilmiönä ja jonka parissa erityisesti polysemiaa on käsitelty ja kuvattu skemaattisella verkkomallilla. Keskeinen tutkimusaineistoni koostuu kyselylomakkeella keräämistäni vastauksista. Kyselylomakkeen strukturoituihin ja avoimiin kysymyksiin saamiani vastauksia analysoin sekä määrällisin että laadullisin menetelmin. Laadullisen analyysin avulla ymmärtämään komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyvien käsitysten, asenteiden ja havaintojen laatua ja sisältöä, kun taas määrällinen analyysi havainnollisti niiden osuuksia aineistossa.

Tässä luvussa esitän ensin yhteenvedon tutkimuksen keskeisistä tuloksista sekä tarkastelen tutkielman alussa asettamieni hypoteesien toteutumista. Tämän jälkeen pohdin tutkielmani luotettavuutta ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Lopuksi esitän tutkielman teon aikana syntyneitä ja tuloksista esiin nousseita komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyviä jatkotutkimusaiheita.

5.1 Tutkimustulosten yhteenveto

Tutkielmani alussa asetin kolme tutkimuskysymystä, joihin sain vastaukset laatimallani kyselylomakkeella. Ensimmäinen tarkoitukseni oli selvittää, miten eri kielenkäyttäjät ymmärtävät tutkimieni komparatiivisten kvanttorilausekkeet. Vastaukset osoittavat, että enemmistö kielenkäyttäjistä käsittää tutkimani ilmaustyyppit melko yhdenmukaisesti: *puolet enemmän* tarkoittaa luvun puolitoistakertaistumista, *x kertaa enemmän* tulkitaan multiplikatiivisen selitysmallin mukaisesti ja ilmaus *x % enemmän* käyttäytyy

epäsymmetrisesti. Nämä ovat myös Kielitoimiston ja useiden kielioppaiden näkemyksiä ilmausten oikeista tulkintatavoista, vaikka monet niistä eivät suositele ilmausten käyttöä etenkin täsmällisyyttä vaativissa yhteyksissä. Eniten hajontaa ilmaustyyppien käsittämässä on ilmauksen *puolet enemmän* osalta. Hypoteesini siitä, missä merkityksessä kielenkäyttäjät käsittävät komparatiiviset kvanttorilausekkeet, pitää näin ollen paikkansa.

Ilmausten käsittämisen ja vastaajien taustamuuttujien (sukupuoli, ikä, koulutustaso, ammatti) välillä havaitsin joitakin yhteyksiä, joista esimerkkinä mainittakoon nuorempien ikäluokkien taipumus ymmärtää *puolet enemmän* -ilmaus polyseemistemmin verrattuna vanhempiin ikäluokkiin. Tämä voi liittyä joko sukupolvittaiseen muutokseen tai ikäkausivaihteluun (ks. Labov 1994: 84–85). Yleisesti ottaen akateemisesti koulutetut vastaajat ymmärtävät ilmaukset muita tutkintoja suorittaneita yhdenmukaisemmin merkityksissä, jotka vastaavat kielenhuoltajien ja muiden asiantuntijoiden näkemyksiä ilmausten perimmäisistä merkityksistä.

Kyselyssä kielenkäyttäjät ovat käsittäneet ilmaukset sen verran yhteneväisesti ja yksitulkintaisina, että ilmauksia on vastausten perusteella vaikea määritellä polyseemiksi. Toisaalta vastaajien kommentit ja aiempi tutkimus osoittavat, että ainakin *puolet enemmän* -ilmausta käytetään vaihtelevasti eri merkityksissä. Tulisiko polyseemisen yksikön määrittelemisen pohjautua siis tulkintatapojen mittaamiseen, todelliseen käyttöön vai molempiin? Polyseemisyttä arvioitaessa on kuitenkin muistettava, ettei se suinkaan edellytä merkitysten tasa-arvoisuutta. Komparatiivisista kvanttorilausekkeista polyseemisimpänä kielenkäyttäjät pitivät ilmausta *puolet enemmän*, joka on mahdollisesti vähitellen vakiinnuttamassa asemaansa polyseemisenä yksikkönä. Tätä väitettä tukevat huomioni siitä, että nuoremmat vastaajat pitävät ilmausta monimerkityksisempänä kuin vanhemmat. Mikäli miellämme ilmauksen polyseemiseksi, on sen skemaattisessa verkossa 'puolitoistakertaista' tarkoittavaa merkitystä pidettävä ilmauksen prototyyppisenä päämerkityksenä, jonka ekstensio eli merkityksenlaajentuma on 'kaksinkertaista' tarkoittava merkitys.

Toiseksi halusin selvittää, millaisia ovat kielenkäyttäjien ilmausten käyttöön liittyvät asenteet. Hypoteesissani esitin, että ilmausten epäselvä ja oman tulkintamallin vastainen käyttö aiheuttaisivat negatiivisia tuntemuksia täsmällistä ilmaisua vaativissa käyttöyhteyksissä. Monivalintakysymyksen vastaukset osoittavat, että ilmaukseen suhtautuminen riippuu komparatiivisen kvanttorilausekkeen käyttötavasta ja -yhteydestä.

Erityisesti ilmauksen käyttö virheellisessä tai oman ajattelutavan vastaisessa merkityksessä aiheuttavat vastaajissa ärsyyntymistä. Tyypillistä on, että komparatiivisten kvanttorilausekkeiden käyttö arvioidaan oikeaan ja väärään. Toisaalta osa vastaajista kertoo suhtautuvansa ylipäättään ilmausten käyttöön kielteisesti käyttötavasta tai kontekstista riippumatta. Joidenkin mielestä myös *x prosenttia enemmän* -ilmaus on outo ja vieras, ja sitä pidetään muihin kuin tieteellisiin teksteihin sopimattomana ilmauksena. Ilmausten tulkinnanvarainen käyttö hämmästyttää, harmittaa ja ärsyttää vastaajia. Lisäksi käyttöyhteyden vaatima täsmällisyyden aste vaikuttaa siihen, miten ilmaukset koetaan. Erityisen tärkeänä vastaajat pitävät ilmausten täsmällistä käyttöä uutisissa ja lääkkeenotto-ohjeistuksessa. Sen sijaan puhekielessä ja tarkkuutta vaatimattomissa yhteyksissä ilmausten epäselvään ja virheelliseen käyttöön vastaajat kertovat suhtautuvansa myönteisemmin.

Kolmanneksi selvitin, millaisia kokemuksia ja havaintoja kielenkäyttäjillä on komparatiivisten kvanttorilausekkeiden käytöstä. Lähes kaikki vastaajat kertovat kiinnittäneensä huomiota ilmausten monitulkintaiseen tai mielestään virheelliseen käyttöön, joten myös tämän suhteen esittämäni hypoteesi osui oikeaan. Ilmausten monitulkintaista tai virheellistä käyttöä on havaittu varsinkin uutisissa, kasvokkaisissa keskustelussa ja mainonnassa eli sekä arkisissa että virallisemmissä yhteyksissä. Erityisesti vastaajat ovat huomanneet ilmauksen *puolet enemmän* epätasällistä tai virheellistä käyttöä, mutta havaintoja on tehty melko paljon myös muiden ilmaustyyppien osalta. Tarkentavissa kommentteissa vastaajat kertovat etupäässä *puolet enemmän* -ilmaukseen liittyvistä tulkintaongelmista keskusteluissa sekä yleisistä havainnoista, joiden mukaan ilmausta käytetään paljon kaksinkertaista määrää tarkoittavassa merkityksessä. Osa vastaajista uskoo, että ilmauksen käyttö virheellisessä merkityksessä voi johtua kiireessä tehdystä lipsahduksesta tai matemaattisesta osaamattomuudesta.

Muutamit vastaajat kertovat myös olleensa epävarmoja siitä, missä merkityksessä ilmaustyyppiä tulisi käyttää. Huomionarvoista onkin, ettei esimerkiksi Kielitoimisto ole yli kymmeneen vuoteen julkaissut varsinaisia komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin liittyviä kirjoituksia ja ohjeistuksia, joille muun muassa kyseisten kommenttien perusteella näyttäisi olevan edelleen tarvetta. Monet kielioppaat ja *Kielitoimiston sanakirjan* verkkoversio kylläkin lyhyesti toteavat pitävänsä ilmauksia epätasällisinä, mutta laajempia julkaisuja aiheesta ei viime vuosina ole ilmestynyt. Tärkeää olisikin saada aiheesta päivitettyjä ja nykyaikaan soveltuvia ohjeistuksia, jotka olisivat helposti eri kielenkäyttäjien

saatavilla. Koska elämme niin sanotulla digitaalisella aikakaudella, kenties sähköiset ohjeistukset ja suositukset voisivat toimia fyysisiä kielioppaita tehokkaammin.

Tutkimustulokset osoittavat, että vaikka vastaajat tulkitsevat komparatiiviset kvanttorilausekkeet varsin yhdenmukaisesti, pitävät he niitä epätasällisinä ilmauksina, jotka voivat käyttötapauksesta riippuen aiheuttaa paljonkin kielteisiä tunteuksia. Lisäksi melkein kaikilla vastaajilla on havaintoja ja kokemuksia ilmausten virheellisestä pitämästään tai monitulkintaisesta käytöstä, mikä voi kertoa siitä, etteivät heidän käsityksensä ilmausten perimmäisistä merkityksistä vastaa ilmausten merkityksiä todellisessa kielenkäytössä.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusteni tuloksia tulee tarkastella kriittisesti, sillä kyselylomaketutkimukseen, kuten myös kaikkiin muihinkin tutkimusmenetelmiin, liittyy etujen lisäksi myös haittapuolia. Yleisesti kyselytutkimuksen heikkouksiin on katsottu kuuluvan se, ettei pystytä varmuudella sanomaan, ovatko vastaajat pyrkineet huolellisuuteen ja rehellisyyteen vastauksissaan ja ymmärtäneet tutkimuskysymykset. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004: 184.) Nämä seikat liittyvät tutkimuksen *validiuteen* eli tutkimusmenetelmän kykyyn mitata tarkoitettua asiaa (mts. 216).

Tutkimukseni validiuden puolesta puhuu muun muassa se, että suhteellisen monet vastaajat ovat perustelleet monivalintakysymyksissä tekemiään valintoja avoimissa kysymyksissä, erityisesti asenteita selvittävässä osiossa. Kaikki perustelut vain muutamaa lukuun ottamatta liittyvät tutkittaviin komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin, minkä vuoksi katson, että vastaajat olivat ymmärtäneet kysymykset ja olleet vastauksissaan huolellisia. Myöskään kyselyyn saaduissa palautteissa ei ole mainintoja siitä, että tutkimus olisi ollut vaikeasti tajuttava. Sen sijaan kolmannen osion monivalintakysymyksissä on havaittavissa pientä ristiriitaisuutta, mikä heikentää tutkimukseni luotettavuutta. Vastajien tekemien valintojen määrät siinä, etteivät he ole kiinnittäneet huomiota *mihinkään* ilmaustyyppiin (15 %) ja etteivät he ole kiinnittäneet huomiota niihin *missään* (12 %), eivät olleet aivan samat, mikä olisi ollut johdonmukaista. Koska valintojen määrät eivät kuitenkaan eronneet merkittävästi toisistaan, en katso, että tutkimukseni luotettavuus olisi tämän asian vuoksi selvästi alentunut.

Saamissani palautteissa on yksi kommentti, jonka mukaan kysymykset olisivat olleet liian ohjailevia etenkin osiossa, joka mittasi kielenkäyttäjien ilmauksiin liittyviä tulkintatapoja. Palautteen antajan mukaan valmiiden vastausvaihtoehtojen antamista luotettavampaa olisi ollut toteuttaa mittaus avoimin kysymyksin esimerkiksi kysymällä ”paljon on puolet enemmän kuin 4?”. Timo Ruikka (1989) onkin huomannut *puolet enemmän* -ilmauksen osalta kielenkäyttäjän vastaavan sitä todennäköisemmin merkityksen olevan ”puolitoista kertaa enemmän”, mitä pidempään hän vastaustaan miettii. Toisaalta kysymykseni pyrki mittaamaan kielenkäyttäjien perimmäisiä käsityksiä ilmausten merkityksistä eikä merkitysten käyttöä todellisuudessa. Tässä mielessä valmiiden vastausvaihtoehtojen asettaminen ei nähdäkseni ollut ongelmallista. Sen sijaan se, etten ollut asettanut kysymykseen vaihtoehtoa, jonka mukaan vastaaja ei osaa vastata kysymykseen, on saattanut vaikuttaa saamiini tuloksiin. Yksi vastaaja onkin palautteessa maininnut ymmärtävänsä ilmauksen *200 % enemmän* eri tavalla kuin annetuissa vaihtoehdoissa, mikä on myös pakottanut vastaajan valitsemaan oman tulkintatapansa vastaisesti.

Kysymystenasettelu myös kyselylomakkeen myöhemmissä osiossa, jotka lähestyivät tutkimuskohdetta ikään kuin kielteisenä tai ongelmallisena ilmiönä, ovat saattaneet vaikuttaa siihen, etteivät tutkimustulokset olleet niin monipuolisia kuin ne olisivat voineet olla. Esimerkiksi kyselyn toisessa osiossa suhtautumistapoja olisi voinut lähestyä mittaamalla kielteisen tuntemusten lisäksi myönteisiä tuntemuksia. Toisaalta jo aiemmat tutkimukset ja havainnot implikoivat, että komparatiivisten kvanttorilausekkeiden käyttö herättää nimenomaan hämmästyä ja ärsytystä kielenkäyttäjissä. Tutkimuksessa kuitenkin selvisi, että kielteiset tuntemukset ovat varsin riippuvaisia muun muassa käyttötavasta ja käyttöyhteydestä, koska tuntemusten määrä vaihteli käyttöesimerkeittäin.

Tutkimukseni pyrki kuvaamaan mahdollisimman laajasti erilaisten kielenkäyttäjien käsityksiä komparatiivisista kvanttorilausekkeista. Valtaosa tutkimukseen vastanneista on kuitenkin naissukupuolisia ja akateemisesti koulutettuja, joten saadut tulokset eivät välttämättä ole yleistettävissä suurempaan joukkoon. Toisaalta tarkastellessani taustamuuttujien yhteyttä ilmausten käsittämiseen huomasin, että esimerkiksi naiset ja miehet ovat vastanneet kysymykseen yleisesti ottaen melko samalla tavalla. Myös eri ikäluokat, joita tutkittavat edustivat sukupuolta tasaisemmin, ymmärtävät ilmaukset kokonaisuudessaan verrattain yhteneväisesti. Mikäli tutkimus siis toistettaisiin uudestaan siten, että vastaajien joukko olisi heterogeenisempi, olisivat tutkimustulokset todennäköisesti

samansuuntaisia. Tutkimukseni luotettavuutta kohentaa myös se seikka, että vastaajien määrä (160) oli pro gradu -tutkielmaa ajatellen suuri.

5.3 Jatkotutkimusaiheita

Koska komparatiivisia kvanttorilausekkeita on tutkittu toistaiseksi vasta vähän, ne tarjoavat vielä runsaasti mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Kyselylomakkeeseen vastanneet henkilöt olivat tietoisia tutkimuskohteestani, minkä vuoksi olisikin kiinnostavaa tutkia, käsittäisivätkö kielenkäyttäjät komparatiiviset kvanttorilausekkeet eri tavalla, mikäli aineisto kerättäisiin testeillä, joissa tutkimuskysymystä ei paljastettaisi testattaville. Nähdäkseni tulosten muuttuminen olisi varsin todennäköistä, sillä Ruikka (1989) on huomannut epätieteellisessä kyselyssään jo vastausajan olevan yhteydessä siihen, missä merkityksessä kielenkäyttäjät käsittävät *puolet enemmän* -ilmauksen.

Tutkimukseni tulokset eivät myöskään varsinaisesti kerro siitä, missä merkityksissä kielenkäyttäjät komparatiivisia kvanttorilausekkeita todellisuudessa käyttävät. Ilmausten *puolet enemmän* sekä *x kertaa enemmän* käyttöä on jo jonkin verran tutkittu muun muassa uutisten osalta (ks. esim. Elo 2016; Kohonen 2006), mutta ilmausten käyttöä puhekielissä yhteyksissä ei ole toistaiseksi systemaattisesti analysoitu. Lisäksi komparatiivisten kvanttorilausekkeiden etymologinen puoli mahdollistaa monia tutkimusaiheita: milloin ilmauksia alettiin käyttämään suomen kielessä ja missä kohtaa ne alkoivat saada uusia selitysmalleja?

Matematiikan tutkija Jukka Kohonen (2006: 415) on *x kertaa suurempi* -ilmaustyyppin tutkimuksessaan esittänyt myös aiheen kannalta relevantteja jatkotutkimusaiheita, joiden soveltaminen laajemminkin muihin komparatiivisiin kvanttorilausekkeisiin olisi mahdollista. Tällainen aihe olisi esimerkiksi selvittää, mitkä tekijät – esimerkiksi syntaktiset ja semanttiset – vaikuttavat siihen, sanotaanko *puolet enemmän* vai *puolitoistakertainen*.

Tutkimukseni keskeisimpiä tuloksia on, että vastaajat käsittävät komparatiiviset kvanttorilausekkeet varsin yhdenmukaisesti merkityksissä, jotka vastaavat myös useimpien kielenhuoltajien näkemyksiä. Ristiriitaista kyllä, suurimmalla osalla vastaajista on kokemuksia erityisesti *puolet enemmän* -ilmauksen epätäsmällisestä sekä virheelliseksi

määrittelemästään käytöstä. Mutta mikä saa kielenkäyttäjät käyttämään ilmausta jatkuvasti merkityksessä, jota he kuitenkin pitävät virheellisenä? Onko kyse lipsahdusta, tietoisesta harhauttamisesta vai jostakin aivan muusta? Näihin kysymyksiin jään kaipaamaan vielä vastauksia.

Lähteet

CAMERON, DEBORAH 1995: *Verbal hygiene*. London: Routledge.

ELO, MINNA 2016: Paljonko on puolet enemmän? - Monimerkityksinen ilmaus uutisteksteissä. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugri-laisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

ELORANTA, VILLE 2014: *125 myyttiä suomen kielestä*. Helsinki: HS-kirjat.

GOEMAN, ANTONIE C. M. 1999: Dialects and the subjective judgments of speakers. Remarks on controversial methods. – Dennis. R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology vol. 1* s. 135–144. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

HADDINGTON, PENTTI – SIVONEN, JARI 2010: Johdanto. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot – kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 7–17. Helsinki: Gaudeamus.

HEIKURA, PASI – KERÄNEN, ANNE 2015: Maailmankaikkeuden kieli ei avaudu kaikille yhtä helposti [verkkodokumentti]. Yle 12.8.2015. Viitattu 15.4.2018. Saatavilla: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/08/12/maailmankaikkeuden-kieli-ei-avaudu-kaikille-yhta-helposti>

Helsingin yliopiston vuosikertomus 2013: Avainlukuja [verkkodokumentti]. Viitattu 15.4.2018. Saatavilla: <http://www.helsinki.fi/vuosikertomus2013/lukuina.html>

HIRSJÄRVI, SIRKKA – REMES, PIRKKO – SAJAVAARA, PAULA 2004: *Tutki ja kirjoita*. 10., osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

HUUMO, TUOMAS – SIVONEN, JARI 2010: Leonard Talmy – Kognitiivisen kielitieteen klassikko. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot – kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 19–40. Helsinki: Gaudeamus.

IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 2012: *Kielenhuollon käsikirja*. 7. laajennettu ja päivitetty painos. Helsinki: Yrityskirjat.

ITKONEN, TERHO – MAAMIES, SARI 2011: *Uusi kieliopas*. 4. tarkistettu painos. Helsinki: Tammi.

JÄMSÄ, TUOMO 1989a: Paljonko on puolta enemmän? *Kielikello* 2/1989.

——— 1989b: Totta toinen puoli [Jämsän vastaus Timo Ruikan lukijakirjeeseen]. *Kielikello* 3/1989.

KANGASNIEMI, HEIKKI 1997: *Sana, merkitys, maailma: katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Finn Lectura.

KANKAANPÄÄ, SALLI 2005: Kaksi kertaa enemmän ja vähemmän. *Kieli-ikkuna. Helsingin Sanomat* 8.11.2005.

- Kielitoimiston sanakirja. 2017. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 28.02.2017. Viitattu 15.4.2018.
- KOHONEN, JUKKA 2002: Kaksi kertaa suurempi – yleisimmät harhaluulot [verkkodokumentti]. Kirjoitettu 15.11.2002. Päivitetty 27.4.2007. Viitattu 15.4.2018. Saatavilla: <https://www.cs.helsinki.fi/u/kohonen/suomi/kaksikertaa.html#kielioppi>
- 2004: Kaksi kertaa suurempi – näytteitä [verkkodokumentti]. Päivitetty 30.7.2004. Viitattu 17.4.2018. Saatavilla: <https://www.cs.helsinki.fi/u/kohonen/suomi/esim.html#pienia>
- 2006: Havaintoja kertaa-komparatiivista. *Virittäjä* 110 s. 409–416.
- KONTTINEN, RAIJA 1978: *Nyky-suomen käyttöopas*. Helsinki: Gaudeamus.
- KORHONEN, RIITTA – LAPPALAINEN, HANNA 2013: Kieli muuttuu – rikkautta vai rapiota? *Kielikello* 4/2013.
- KORPELA, JUKKA 2003: Kaksi kertaa enemmän kuin – Eräs Kielitoimiston vanha kannanotto ja sen kommentaari [verkkodokumentti]. Kirjoitettu 20.10.2003. Päivitetty 17.1.2010. Viitattu: 1.5.2018. Saatavilla: <http://jkorpela.fi/suomi/kaksikertaa.html>
- 2018: Nykyajan kielenopas [verkkodokumentti]. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 17.4.2018. Viitattu: 4.5.2018. Saatavilla: <http://jkorpela.fi/kielenopas/index.html>
- LABOV, WILLIAM 1994: *Principles of linguistic change. Volume 1: Internal factors*. Language in Society 20. Oxford: Blackwell.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar. Volume 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LEINO, PENTTI: 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1994: Morfeemien polysemia. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. Näkökulmia polysemiaan* s. 11–35. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LONG, DANIEL 1999: Geographical perceptions of japanese dialect regions. – Dennis. R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology vol. 1* s. 177–198. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- LUUKKONEN, MARSJA 2014: *Hauskaa kielenhuoltoa! Kielenhuollon opas*. 4. korjattu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisen murreasenteista. *Sananjalka* 44 s. 86–109.
- 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? – Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk linguistics*. Berlin: De Gruyter Mouton.

- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot – kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 41–70. Helsinki: Gaudeamus.
- PAJUNEN, ANNELI – ITKONEN, ESA – VAINIO, SEPPÖ 2016: Nuorten aikuisten kyky määrittellä sanojen merkityksiä. *Virittäjä* 120 s. 477–515.
- PALANDER, MARJATTA 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. *Virittäjä* 105 s. 147–151.
- PETERSON, ELIZABETH – VAATTOVAARA, JOHANNA 2014: Kiitos and pliis. The relationship of native and borrowed politeness markers in Finland. *Journal of Politeness Research* 10 s. 247–269.
- PRESTON, DENNIS R. 1989: *Perceptual dialectology: Nonlinguists' views of areal linguistics*. Topics in sociolinguistics, 7. Dordrecht: Foris Publications.
- 1999: Introduction. – Dennis. R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology vol. 1* s. xxiii–xl. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- 2011: The power of language regard – discrimination, classification, comprehension, and production. *Dialectologia* (special issue II) s. 9–33.
- PÜTZ, MARTIN – ROBINSON, JUSTYNA A. – REIF, MONIKA 2014: *Cognitive sociolinguistics: social and cultural variation in cognition and language use*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- RAUKKO, JARNO 1994: Polysemia: Merkitysten verkosto – merkityksen verkko. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. Näkökulmia polysemiaan* s. 36–69. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2002: Pitämisen polysemia: Miten koehenkilöt hahmottavat pitää-verbin merkitystyyppiä. *Virittäjä* 106 s. 354–374.
- RUIKKA, TIMO 1989: Totta toinen puoli [Timo Ruikan lukijakirje]. *Kielikello* 3/1989.
- SURKKA, SANNI 2016: Tyylikästä lässytystä. Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä ja identiteettinä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/166849>
- Tieteen termipankki 2017. <<http://www.tieteentermipankki.fi>>
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2005: Lisää lingvistiikkaa kansan käsityksistä. *Virittäjä* 109 s. 466–475.
- 2009: *Mein tapa puhua – Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VAATTOVAARA, JOHANNA – HALONEN, MIA 2015: Missä on ässä? ”Stadilaisen s:n” helsinkiläisyydestä. – Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen (toim.), *Helsingissä puhuttavat suomet: kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit* s. 40–83. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VALLI, RAINE 2010: Kyselylomaketutkimus. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), *Ikunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelvalle tutkijalle* s. 103–127. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

VANHATALO, ULLA 2002: ”Naiset motkottaa aiheesta ja nalkuttaa syyttä.” Kyselytestit verbien semanttisten sisältöjen arvioinnissa. *Virittäjä* 106 s. 330–353.

————— 2005: Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 16.4.2018. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk>
URN:ISBN:978-952-5446-35-7

Liite 1. Kyselylomake

Kysely kielikäsitteistä

Tämän kyselyn avulla on tarkoitus selvittää, miten kielenkäyttäjät tulkitsevat sellaisia ilmauksia kuin *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x % enemmän*. Lisäksi kyselyllä tutkitaan, miten ilmausten käyttöön suhtaudutaan eri yhteyksissä ja millaisia kokemuksia vastaajilla on niiden käytöstä. Vastauksia käytetään Helsingin yliopistolle tehtävään suomen kielen pro gradu -tutkielmaan.

Kysely on avoin kaikille ja vastaaminen kestää noin 3-4 minuuttia. Kyselyyn osallistuneet voivat halutessaan osallistua Finnkinon elokuvalipun arvontaan ilmoittamalla kyselyn lopuksi sähköpostiosoitteensa. Palkintoja arvotaan yhteensä 2 kpl. Vastaukset käsitellään anonyymisti.

Vastausaika päättyy 31.12.2017 klo 23.55.

Lisätietoja: minna.elo@helsinki.fi

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

Sukupuoli

Ikä

Ylin suorittamasi tutkinto ?

Ammatti (vapaaehtoinen) ?

KÄSITYKSET

Seuraavaksi kysytään käsityksiä eri ilmausten merkityksistä. **Valitse kunkin ilmauksen kohdalta vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten omaa käsitystäsi.** Tarkoituksena ei ole löytää "oikeaa" vastausta vaan selvittää, miten eri ihmiset tulkitsevat näitä ilmauksia.

- * Puolet enemmän Lukuarvo saadaan lisäämällä siihen puolet alkuperäisestä lukuarvosta. Ajattelen, että puolet enemmän kuin 10 on 15.
 Lukuarvo kaksinkertaistuu. Ajattelen, että puolet enemmän kuin 10 on 20.
 Mielestäni ilmausta voi yhtä hyvin käyttää kummassakin yllä esitellyssä merkityksessä.
- * Kaksi kertaa enemmän Lukuarvo kaksinkertaistuu. Ajattelen, että kaksi kertaa enemmän kuin 10 on 20.
 Lukuarvo kolminkertaistuu. Ajattelen, että kaksi kertaa enemmän kuin 10 on 30.
 Mielestäni ilmausta voi yhtä hyvin käyttää kummassakin yllä esitellyssä merkityksessä.
- * 200 % enemmän Lukuarvo kaksinkertaistuu. Ajattelen, että 200 % enemmän kuin 10 on 20.
 Lukuarvo kolminkertaistuu. Ajattelen, että 200 % enemmän kuin 10 on 30.
 Mielestäni ilmausta voi yhtä hyvin käyttää kummassakin yllä esitellyssä merkityksessä.

KÄYTTÖTAVAT JA KÄYTTÖYHTEYDET

Alla on kuvitteellisia esimerkkejä ilmausten *puolet enemmän*, *x kertaa enemmän* ja *x % enemmän* käyttötavoista ja käyttöyhteyksistä. **Merkitse esimerkit, joissa ilmauksen käyttö aiheuttaa sinussa negatiivisia tunteita, esimerkiksi ärsytystä tai hämmennystä.**

- 1. Siis ei oo totta. Pääsin uuteen duuniin ja mun palkka tulee olemaan puolet enemmän kuin edellinen! :D (WhatsApp-viesti kaverille)
- 2. Lomamatkoja myytiin kaksi kertaa enemmän kuin viime vuonna (uutisotsikko)
- 3. Koulun nykyinen oppilasmäärä on 200. Laajennustöiden jälkeen oppilaspaikkojen suunniteltu määrä on 380 eli miltei puolet suurempi. (uutistekstiä)
- 4. Jos luomumaito maksaa 1,20 euroa ja tavallinen maito 60 senttiä, niin silloinhan luomua ostavat maksaa 200 prosenttia enemmän maidostaan kuin muut. (keskustelua ruokapöydässä)
- 5. Laita kattilaan vettä kaksi kertaa enemmän kuin riisiä. (ohjeistusta kotitaloustunnilla)
- 6. Sähköpyöriä käytetään 100 prosenttia enemmän kuin viime kesänä (uutisotsikko)
- 7. Perjantaina kävijöitä messuilla oli noin 6000. Lauantaina määrä nousi 9000 kävijään, mikä on puolet enemmän kuin perjantaina. (uutistekstiä)
- 8. Uudistetussa kauppakeskuksessamme liikkeitä on nyt puolet enemmän! (kauppakeskuksen mainoksessa)
- 9. Esikoinen sai 3 lahjaa, mutta kuopus peräti 9 lahjaa eli kaksi kertaa enemmän. (kirjoittelua keskustelupalstalla)
- 10. Rattijuopumusonnettomuuksia tapahtui 894 eli noin 100 % enemmän kuin viime vuonna, jolloin vastaava määrä oli 451. (uutistekstiä)
- 11. Kuurin alussa, 7 päivän ajan, otat tabletteja kaksi kertaa enemmän. (farmaseutin suullista ohjeistusta asiakkaalle)

Kuvaile halutessasi, mistä tunteuksista on kyse ja mistä ne johtuvat. Voit viitata esimerkkeihin numeroin.

KOKEMUKSET

Olen kiinnittänyt huomiota ilmausten "puolet enemmän", "x kertaa enemmän" ja/tai "x % enemmän" monitulkintaiseen tai mielestäni virheelliseen käyttöön:

- kasvokkaisessa keskustelussa
- puhelinkeskustelussa
- tekstiviestissä tai henkilökohtaisessa verkkovälitteisessä keskustelussa (WhatsApp, Facebook, sähköposti jne.)
- uutisissa
- keskustelupalstoilla (Suomi24, Vauva.fi, Demi.fi jne.)
- mainonnassa
- muualla
- en missään

Mikäli vastasit "muualla", kerro, missä yhteydessä:

Olen kiinnittänyt huomiota näiden ilmausten monitulkintaiseen tai mielestäni virheelliseen käyttöön:

- puolet enemmän
- x kertaa enemmän
- x % enemmän
- en mihinkään yllä mainituista ilmauksista

Tarkenna halutessasi, millaisia kokemuksia sinulla on kyseisten ilmausten käytöstä.

PALAUTE

Palautetta kyselylomakkeesta tai muuta kommentoitavaa:

SÄHKÖPOSTI

Sähköpostiosoite arvontaa varten (vapaaehtoinen):

TIETOJEN LÄHETYS

Tallenna

Kiitos vastauksestasi!